

SAPIENZA
UNIVERSITÀ DI ROMA

FACOLTÀ DI LETTERE, FILOSOFIA,
SCIENZE UMANISTICHE E ARTI ORIENTALI

DIPARTIMENTO DI FILOSOFIA
A.A. 2011-2012

Dottorato di Ricerca in
Storia della Filosofia e Storia delle Idee
(XXIV ciclo)

Fabrizio Bigotti
(matr. 981481)

MENTE E MATERIA

FISIOLOGIA DELL' ANIMA NELLA TRADIZIONE GALENICA
TARDO-RINASCIMENTALE (1575-1625)

Vol. II

FONTI

COORDINATORE DEL DOTTORATO

Prof.ssa Marta Fattori

TUTOR DEL DOTTORATO

Prof.ssa Candida Carella

TUTOR ESTERNO DESIGNATO

Prof. Giorgio Stabile

EUSTACHIO RUDIO
(1548-1612)

Liber de anima
(Padova 1611)

Trascrizione e note di
FABRIZIO BIGOTTI

La presente trascrizione intende offrire un testo che rappresenta un riferimento costante della tesi.

La grafia del latino è stata normalizzata ed in nota si è provveduto a segnalare i refusi di stampa. Le frequenti abbreviazioni puntate (*de sanit. tuen.*) sono state sciolte (*De sanitate tuenda*), come pure le contrazioni ($\bar{o}$, $\bar{a}$, $\bar{e}$, $\bar{u}$) e le abbreviazioni. In sede di trascrizione sono state sostituite le vocali accentate ($\grave{e}$, $\grave{a}$, $\grave{o}$) con le corrispondenti normalizzate; si è preferita inoltre la lezione *ii* al posto di *ij* ed *et* in luogo di *&*. In margine al testo con la sigla *R* si è indicata l'edizione a stampa su cui è stata curata la presente trascrizione (EUSTACHII RUDII, *Liber de anima*, Patavii, MDCXI, Roma, Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele II, coll. 14. 11. K. 23).

INDICE

PROEMIUM, <i>in quo de operis intentione, utilitate, ac nobilitate agitur</i>	5
CAPUT I <i>Animam in viventium corporibus inesse principium omnibus notum esse</i>	10
CAPUT II <i>Quid animae essentia sit apud Galenum, et primum, quid de hac re senserint antiquiores</i>	12
CAPUT III <i>Loca, in quibus Galenus fassus est, se animae essentiam ignorare</i>	18
CAPUT IV <i>Animam non esse spiritum, ut Stoici opinabantur, Galeni auctoritatibus probatur</i>	26
CAPUT V <i>Animam temperamentum esse quamplurimis Galeni, ac veterum auctoritatibus, et rationibus doceri</i>	34

CAPUT VI

*De naturali cerebri constitutione et quae principaliter, et quae
secundario ad actiones animales in eo edendas concurrunt* 43

CAPUT VII

*Ex traditis fundamentis Galeni sententiam
exactius comprobari posse* 53

CAPUT VIII

*Quibus rationibus Galeni sententia everti possit, atque probari,
animae essentiam non esse corporis temperamentum* 58

CAPUT IX

*Animae substantiam cum Hippocrate et Galeno
innatum calorem esse, certius probari posse* 63

CAPUT X

*Alios praeter Hippocratem et Galenum fuisse philosophos,
qui calorem animam esse existimarunt, etiamsi Aristoteles aliter
senserit; et quid sit innatus, sive vitalis calor apud Hippocratem
et Galenum* 66

CAPUT XI

*Naturalem calorem eas omnes functiones in viventibus
expromere posse (una tamen rationalis animae excepta
operatione) quas ipsamet animam edere voluit Aristoteles
et primum illas, quae ad animam attinent vegetalem* 77

CAPUT XII

*Calorem innatum animae sensitivae functionum primum esse
auctorem et auctoritatibus, et rationibus probatur* 84

CAPUT XIII

*Instantiae nonnullae, quae ex Galeni dictis colligi posse
videntur, et eius iam explicatam de animae substantia
opinionem videntur evertere* 90

CAPUT XIII	
<i>Quo pacto omnes propositae obiectiones sint diluendae</i>	94
CAPUT XV	
<i>An anima mundi cum Platonice foetuum causa formatrix dici possit?</i>	102
CAPUT XVI	
<i>Calorem nativum animam esse validioribus adhuc argumentis probari posse</i>	108
CAPUT XVII	
<i>Confutatio quorundam argumentorum, quibus Aristotelis asseclae Galeni sententiam evertere conantur: et primum, quo pacto semen animatum esse possit</i>	112
CAPUT XVIII	
<i>Calor innatus licet accidens sit, nihilominus viventium anima statui potest</i>	114
CAPUT XIX	
<i>Quaedam alia adversariorum argumenta diluuntur</i>	117
CAPUT XX	
<i>Quomodo caloris naturalis merito viventia ad plures loci differentias moveantur</i>	120
CAPUT XXI	
<i>Cur viventia in molem immensam non excrescant; sed determinatam habeant magnitudinem: et primum Aristotelis ratio pro hac re perpenditur, et confutatur</i>	126
CAPUT XXII	
<i>Innatum calorem non siccum et igneum, sed humidum, et aereum esse, et subinde nostrum corpus et humidum non depascere, sed potius regere, et conservare</i>	129

CAPUT XXIII	
<i>In viventium corporibus calorem igneum et siccum de necessitate reperiri, qui determinatae magnitudinis, ac senii causa est</i>	134
CAPUT XXIV	
<i>Cur homo non omnem, sed talem habeat determinatam magnitudinem</i>	144
CAPUT XXV	
<i>Qua de causa sit homo mortalis effectus</i>	148
CAPUT XXVI	
<i>Cur homo vitam adeo brevem fuerit sortitus</i>	152
CAPUT XXVII	
<i>De naturali omnium viventium aevo: de humanae vitae cursu in relatione ad caeterorum viventium durationem; et de summa naturae, nostrique conditoris iustitia</i>	158
CAPUT XXVIII	
<i>De rationali animae immortalitate</i>	168

EUSTACHII
RUDII

AD
Perillustrem, et Excellentissimum Virum,

OCTAVIUM
AMALTHEUM,

Libri de anima

Proemium,

in quo de operis intentione, utilitate, ac nobilitate agitur

Quanto semper apud omnes Philosophos, celeberrimosque Medicos tum antiquiores, tum recentiores in pretio fuerit Galenus, Clarissime compater, haud ignoras. Idque non immerito: eo enim nullus unquam extitit in logicis disciplinis solertior, (cum in lucem quatuor et decem libros De demonstratione ediderit, toties in suis libris citatos, et commemoratos, necnon alterum de captionibus, quae in verbis fiunt, volumen egregium condiderit): neque magis in Platonis, aut Aristotelis philosophia, ac disciplina versatus, cum in suis scriptis et illum et istum, ad fundamentum et comprobationem propriorum dogmatum, frequentissime adductum videamus; et in Platonis Timaeum tanquam dialogum ad Peripateticam disciplinam magis attinentem commentarium olim divulgavit. Quamobrem de eo verba faciens accuratissimus ille Aristotelis interpres Simplicius 4. Physicorum commentariis 103 non solum magnum philosophum, sed virum etiam admirabilem Galenum vocat. Et insuper a plerisque aliis primae classis philosophis, praesertimque ab Athenaeo, Nemesio, Themistio, et (ut alios amittam) Averrhoe in contemplationibus ad naturalem

scientiam spectantibus, in medium advocatus, ac commemoratus legitur. Quantum vero in medicinae scientia eminens fuerit, et reliquis omnibus praestiterit, omnes qui in ea Dogmatici, ac Rationales habiti sunt, facile cognoverunt, cum in hac certissima philosophiae parte semper ei prima sedes tribuerint. Tantum enim huic facultati luminis praebuit, ut non solum permulta Divini Hippocratis, quem omnium bonorum inventorem appellat, obscuriora scripta, ac quadam veluti caligine involuta volumina illustraverit; verum etiam summo splendore, et certitudine universam medicinae scientiam dilucidaverit. Quocirca maximo iure dici potest, quod si eam Hippocrates inchoavit, Galenus ad summam perfectionem redegit: et viae, ac methodo, quam Hippocrates adinvenit, illud commodum, illamque facilitatem, ac securitatem adiunxit, quae a quovis per eam progredi cupiente excogitari possit. Ac subinde cunctas alias Medicorum sectas, et Methodicorum, qui vocabantur, et Empiricorum, et Chymicorum, ut aliorum generum, quae nostra tempestate floruerunt [¹] vel
 3 potius defloruere, adeo obscuravit, et labefactavit, ut sola via Galenica constante, immobili, et gloriosa remanere, caeterae omnes pro temporum qualitate, ac varietate, iniquae, periculis ac incommodis humanis refertissimae, ac paenitus eversae, et oblitteratae sint. Nihilominus tamen millies atque millies Medicos et Philosophos nostrorum temporum illi exprobrare audivi, et hoc unum vitio verti, quod videlicet, quid sit anima, se prorsus ignorare fateatur: et cum de eius quidditate, sive essentia, vel substantia, ei incidit fermo, modo cum Hippocrate innatum calorem, modo cum Stoicis insitum spiritum, modo opinatur corporis, aut praecipuarum partium temperamentum esse, aut huic temperamento inservire, aut uti, et interdum nullam aliam vim

¹ Da questa riga in poi, sul bordo inferiore del foglio nel margine sinistro, si legge una scritta a mano, con penna a inchiostro marrone, che recita in latino: *chimiā histā, // empiriā, et alias //* [? Si vede una J seguita da un segno in apice, ma incomprensibile] *domaticas, et // rationalis labefactavit Gal?*

calore ingenito superiorem agnoscere. Et hac de causa subinde a nonnullis parum prudens, habetur, et de inscitia, levitate, atque inconstantia notatur, et redarguitur. Quod quidem cum saepius animo voluerim, et verba, atque dogmata praeclarissimi huius viri temere tantum dilacerari non patiar, potissimum, cum validissimis fundamentis, efficacibusque rationibus innitantur; et me Dogmaticum, ac Galeni praeceptorum in arte nostra, sectatorem esse profitear; quem semper omnibus in meis lucubrationibus artis Medicae in lucem editis, a quovis ei repugnante, et contradicente tueri pro viribus, ac studiose, inter admirabiles huius facultatis scriptores, illius nomen, uti decet, usque ad sydera extollere conatus sum, arbitratus in eo Sapientis dictum comprobari posse, praedicens ante plura secula magni huius viri adventum his
4 verbis: Honora Medicum, quia propter necessitatem creavit illum Altissimus; hoc etiam tueri cogor, et omnibus patefacere, primo non fuisse inconstantem, neque sibi contradixisse: secundo in re, quam ipsi vitio vertunt, numquam errasse, imo sapientissimum se praebuisse: et quo ad animae inferioris, sive dicamus nutrientis, ac sentientis naturam atque substantiam, id omne pernovisse, quod naturali et humani ingenio, intellectu discerni potest: et cum ad intellectum ascenderit humanum, ad cuius essentiam nostrum naturale lumen forsitan non pervenit, et aspirat (hacque de causa Philosophus de illo valde implicite loquitur) prudentissimum extitisse, clavumque in lingua tenuisse. Quare cum ipse una cum praeceptore suo, Divino nimirum Hippocrate potissimum explicaverit animam vegetalem, ac sensitivam naturalem calorem esse, si ego validissimis argumentis huiuscemodi dogma verissimum esse comprobavero, et cunctis obiectionibus ab Aristotele, ac caeteris philosophis eius sectatoribus adversus hanc veritatem adducendis me opposuero, nec non calorem innatum confirmavero per se ipsum omnes efficere operationes, et effectus, qui ab Aristotele, et aliis Philosophis animae nutrienti et sensienti assignantur, has deinde, eorum bona pace, duas conclusiones elicere potuero: Prima erit, Galenum magnum sapientem circa humilis animae essentiam verum scripsisse, caeterisque melius

sensisse; sicque votum assequar meum, et Physicum celebratissimum tuebor, lumen artis medendi fulgentissimum; ex quo plerique in posterum audaces de illo obloqui cavebunt. Secunda erit, quod argumento et ratione demonstrare, ab effectu
5 desumpta, | aperte probabitur, ac ab omnibus clare dignoscentur, quod cum non valeat innatus, sive naturalis calor intellectus, sive humanae mentis, rationalisve animae functiones celebrare, neque componere, aut dividere, aut ratiocinari, vel consequentiam, et repugnantiam in rebus cernere, sola hominis intelligentia, et rationalis anima indivisibilis est, et immortalis, et non quidem, ut aliae inferiores facultates, e materiae potentia educta, sed a summo rerum omnium opifice in coelo creata, et ab eius potentissima ac munificentissima manu demissa, et in hominem infusa. Verum quoniam mea haec speculatio non minus difficilis, quam iucunda et utilis est, utque optime intelligatur, hominem non modo in medendi scientia, sed multo magis in naturali philosophia, praesertimque in logica doctrina exercitatissimum requirit, nullum te ipso in istis disciplinis doctiorem, magisque versatum, et instructum reperiri video. A quo quando mea haec contemplatio fuerit comprobata, rectissime egisse; votique compotem me esse arbitrabor. Tua siquidem peritia atque praestantia in curandis et arcendis morbis a Serenissima Repubblica Veneta, totaque civitate commendata in primis, amplexatamque fuit: ubi per annos plus quam quadraginta communi universae civitatis beneficio, et quasi totius Europae, qua diversis temporibus, tanquam ad emporium totius orbis terrarum celebratissimum confluit, summo honore, et gloria vitam honestissimam duxisti, et hanc eminentissimam artem exercuisti. Doctrinam porro tuam in studio Sapientiae, et admirabilem in discendo verum a falso praestantiam recensere super-
6 va|caneum esse abitor, cum tua in adulescentia aliquot annos in nostra Academia Patavina duos illos divinos Aristotelis libros posterioristicos publice explicaveris consulentibus plurimis auditoribus, qui admirabili silentio ex ore tuo pendebant; et tui collegae alioquin doctissimi aestimati in numero auditorum palmam tibi dabant: inter quos etsi ceteris omnibus inferior etiam

numerandus sum ego: qui biennio maxima tum animi voluptate te Aristotelem intepretantem audivi. In quorum ultimo secundi libri posteriorum adeo celebris, ac perfectis Philosophis atque Medicis adeo utilis, et necessariam² explicationem percepi. Et, quod plurimum interest, et extollendum imprimis, tu, tua illa animi magnitudine ductus, primus Illustrissimus huius Gymnasii Moderatores, ut in Academia Patavina liber ille publice explicaretur, hortatus fuisti. Olim enim per secula nunquam nisi primus, fuit explanatus. Hoc et alia signa, in ea quasi viridi aetate cunctis tum legentibus, tum studentibus exhibita, quae annis gravioribus, ac maturis a te expectanda erant, ostendere plane potuerunt. Quod etiam absque ullo dubio sperari optime poterat, imo certissimum haberi, cum ex Nobilissima Amalthea hominibus doctissimis florentissima, et olim, et in praesenti, celeberrimis ac sapientissimis viris copiosissima familia sit ortus. Ex qua Ioannes Baptista Eques Patruus tuus olim a secretis Sanctissimi Domini Nostri Pii Quinti foelicis memoriae Pontificis Maximi vir admirabili ingenio, integritate, atque prudentia praeditus, quibus partibus magnopere dilectus, et in numero suorum familiarium a

7 Divo Carolo Borro|maeo habitus fuit; eo potissimum tempore, quo etiam Iacobus Rudius mihi Patruus Prothonotarius et Abbas Mosacensis intimus suorum domesticorum unus tenebatur. Insuper Parentem Hieronymum sua tempestate Poetam, ac celebratissimum philosophum habuisti, et arte nostra adeo eminentem, ut eo tanquam altero Aesculapio universa Patria nostra Foroiuliensis³ in maximis suis depellendis morbis semper quam plurimis annis fructuosissime usa fuerit. Possem profecto tum alios complures, tum potissimum Perillustrem, ac Reverendissimum Attilium Fratrem tuum, nunc Atheniensem Archiepiscopum commemorare, qui cum sit vir singulari sapientia, prudentia, et integritate clarus,

² R: *necessarii*

³ R: *Foloiuliensi*.

Pontificiis Legationibus saepius est perfunctus. Sed tum illum, tum alios, brevitatis causa, silentio praeteribo. Et his proemii loco praelibatis, ad opus me accingo, te obnixè rogans, ut quo tempore tibi otium aliquod suppetit (quod certe brevissimum erit) illum libenter, accurateque perlegas, moxque tuum de hac re mihi iudicium tua ingenuitate dignum proferas.

Animam in viventium corporibus inesse principium omnibus notum esse. Caput I.

8 Cum autem ex Philosophi, Galeni, et omnium sententia quaesitum, an sit, id, quod quid est, praecedere debeat, maxime congruum in hac contemplatione sumemus initium, si dicamus, animam in nobis existere omnes novisse. Galenus enim in fragmento illo De substantia naturalium facultatum tanquam communem quandam sumptionem sive principium per se notum, huiusmodi enuntiatum accepisse visus est. Cum enim Plato in Timaeo mundi animam per ipsum totum diffusa affirmasset, et cur Plato in hanc sententia devenerit, aliis in commentariis nihil ei consentiens aut repugnans declarasset, et naturalium rerum contemplationem ad probabilitatem, verique similitudinem usque progredi eam censeret, haec statim Galenus subintulit: Ego sane⁴ (inquit) stirpes internum aliquod motus principium ac vim propria et aliena sentiendi habere, verum esse puto: eiusmodi tam res non in tempore proferre magis, quam ille, refugio. Siquis autem a me quaerat, quid animalia stirpibus praestent; sensu ego illa praestare, voluntarioque motu, responderem, et item iis facultatibus, quas modo memoravi, attrahendi, expellendi, continendi, et immutandi; quas non animales, sed naturales voco: praesertim cum ex hac re nullum detrimentum afferri aut Medicinae, aut Philosophiae

⁴ R: sanē.

Morali perspiciam. Cum vero mihi de Naturali parte philosophiae Moralis, qualem Plato constituit, mihi est necessario differendum, quaedam aperte laudo, illique assentior: in quibusdam pertractandis ad probabilitatem usque progredior, sicuti in quibusdam prorsus dubito, neque ullum mihi rationis momentum in controversis suppetit, cuius vi alterutrum probabilius esse videatur: quemadmodum norunt omnes animam in nobis esse, quippe qui ea, quae dum ambulamus, dum currimus, dum luctamur, variisque modis sentimus, corpore gerimus, evidenter intueamur. Praeterea
9 vero intelligant, harum actionum | causa esse aliquam oportere: quod est omnibus hominibus axiome quodam probato a natura persuasum, ut nihil fieri sine causa intelligamus. Verum, quia harum actionum causa ignoratur, ab ea vi, quam habet ea efficiendi, quae efficit, nomen est ductum, ut vis singularum, quae fiunt, rerum effectrix nuncupetur. Ex quibus Galeni dictis aperte patet animam in nostris corporibus, esse commune quoddam principium, per se notum. Quod quidem apertius adhuc ex ipso motu diversas ac saepe contrarias loci differentias, ab internoque principio profecto, et in eodem elemento facto, demonstrari potest. Si enim de inanimis corporibus habeatur fermo, haec profecto ab intrinseco principio, quod in genere causae non quidem finalis, sed efficientis continetur, non possunt habere nisi unicam ac simplicem motus differentiam. Quemadmodum enim declarat Philosophus in principio primi De coelo, caelestia corpora circulari tantum modo latatione, quatuor elementa solum recto moventur moto, quorum duo sursum, reliqua deorsum tantummodo naturaliter feruntur. Quod si ignis et aer circulariter moventur, id iis non ab interno, sed ab extrinseco principio contigit, et non secundum eorum naturam; quod etiam de aquae fluxu, atque refluxu asserendum est. Mixta quoque corpora, sed anima carentia, ab intimo suo principio, suapteque natura unico, eoque simplici moventur motu, gravia quidem deorsum, levia, si quae sunt imperfecte mixta, sursum, quales exhalationes sunt atque vapores, nisi et haec quoque non ab interno motore, sed ab extrinseco et
10 solis calore sursum trahantur. | De horum enim circulari motu

nemo dubitat, quin a moto ignis vel aeris in gyrum ab extrinseco motore circumducantur. Videmus pariter omnes lapides, atque metalla recto motu suapte natura deorsum tendere: Ferrum autem dum ab Heraclio lapide sursum trahitur, motus hic ei ab extrinseco, et violenter imprimitur. Quod etiam de omnibus corporibus aut proiectis, aut impulsis, et quoquo pacto violenter motis est asserendum. Quo si quis obiiciat lignum, aut trabem in aere deorsum, in aqua sursum ab interno principio moveri, huic ex iacta hypothese iam responsum est. Hi enim contrarii motus non in eodem contingunt elemento. Sed si lingum, vel trabs, vel aliud corpus minus densum, in quo aer conclusus copiosus observari possit, mergatur in aqua, vi quidem deorsum pellitur, ac deorsum movetur, ac subinde, non ab interno, sed externo violentoque motore cietur. Ab interno autem motore, solam lationem, quae sursum fit, sortitur, propter aerem copiosum in aqua corpus illud suspendentem. Sed in aere manens a partibus terreis ac gravibus deorsum fertur. Animata vero corpora quaecunque sint, tum in aere, tum in aqua, variis atque contrariis, et horum nonnulla nedum rectis, verum etiam obliquis, et circularibus, artificiosisque cietur motibus. Quorum obliqui, ac progressivi omnium brutorum communes, artificiosi vero ipsorum hominum proprii censi debent. Hinc vero patet, cur Plato animam definiens ipsam numerum esse seipsum moventem dixerit. Et Philosophus 8. physicorum texto 29 dicebat, moveri a seipsis proprium animatorum esse. |

11 *Quid animae essentia sit apud Galenum, et primum, quid de hac re senserint antiquiores. Caput II.*

Cum itaque clarissimus sit ex Galeni et omnium auctoritate, animam in nobis esse, sequitur, ut videamus, quidnam de eius essentia sive substantia, sive quidditate idem Galenus senserit. Et ut methodo convenienti progrediamur, primum Antiquorum opinionem, quam refert Galenus, apponemus Aristotelem imitati,

qui et ipse in hac contemplatione prius antiquorum sententias examinat: secundo ea loca describemus, in quibus Galenus fateri videtur, se anime essentiam prorsus ignorare: tertio eius dicta proferemus, in quibus obscurum huius speculationis lumen concipiens assertive affirmat, quid anima non sit: ultimo loco ipsum audiemus dicentem, quidnam arbitratus sit animam esse; qua in re ab Hippocrate praeceptore suo nulla ex parte discrepabit. Quibus accurate enucleatis, nostrum erit, huiusmodi sententiam exactius comprobare, et tandem omnes dubitationes, quae adversus Hippocratis, et Galeni mentem afferri possunt, e medio tollere. De antiquorum opinione sermonem habens Galenus in libro De spermate ante medium, sic ait: Dicunt Ammonius, Democritus, et alii complures, quod ille spiritus (cuius scilicet origo est a corde, et cuius clarior pars ascendit per quasdam arterias ad caput, et ibi se secundo clarificat per calorem sursum procedentem a corde, et clarificatus vadit per duas arterias in nervos, qui sunt harmonia 12 trium ventriculorum capitis usque ad animam, cui ex nimia subtilitate sui connexa est anima) dicunt, inquam, quod ille spiritus est corporeus; et idem ipse est anima, hac ratione, quod ministrando phantasiam sensibus, et sensus corpori, findens se per poros dat corpori sensum; hinc etiam accidentaliter probatur esse, quia harmonia capitis, eo consumpto, necessario trahit alium spiritum per easdem arterias ad nutrimentum animae: quia si substantialiter inesset, non esset opus alium attrahi. Unde per hunc et ipsa anima corporea probatur. Porphyrius non considerat quidem animam, sed considerat spiritum animatum rationalem, ostendens, spiritum hunc in Isagogis corporeum esse necessarium ad opus animae; non ipsam animam. Sed Socrates, Plato, Aristoteles, Theodorus Platonicus, et Andronicus Peripateticus, et Porphyrius, et alii complures unanimiter affirmant, quod nec corporea est, nec lege loci tenetur, nec scinditur: quia cum totum corpus virtute sua illuminat ad quaelibet exteriora progressa, non tamen in substantia sua aliquam scissionem patitur: et sicuti aer sole illuminatus, sic corpus anima: et sicut aer per solis lumen primam omnium rerum confert oculis intelligentiam: sic anima

- corporis harmoniae per spiritualem suae sapientiae lucem, et primam, et secundam intelligentiam confert: et sicut lux solis, quae incorporea est, suum complens effectum, nullam patitur divisionem; sic et anima: sicuti etiam lumen solis, quod incorporeum est, separatur ab aere, et ab omni intelligentia oculorum sine corruptione; sic anima, quae incorporea est,
- 13 separatur sine corruptione a corpore. Empernomos | Philosophus dicit, non esse mirum, animam, quae est substantia incorporea, posse separari a corpore, cum ignis, qui est substantia corporea, possit separari a lignis, quibus est iunctus, et reverti in primam, et propriam naturam sine corruptione, sicut etiam solis lumen illustrandum hominibus sola vi utitur sua, non indigens vi alterius, quae attrahat quasi ad complementum prioris virtutis; sic et anima. Et haec de antiquorum dictis a Galeno de animae quidditate exaratis nunc satis erunt. Nam alia plura in explanatione eorum, quae reliqua sunt, aperta fient. Quae quidem per se adeo clara sunt, ut nulla fere indigeant declaratione. Nam harmoniae nomi ne ipsos complexionem, sive temperamentus intellexisse patet. Sicut, dum aiunt aerem per solis lumen primam omnium rerum oculis conferre intelligentiam, per hanc non nisi sensationem, seu cogitationem sensitivam intellegi voluerunt. Verum, quoniam huiuscemodi antiquorum sententia maxima consideratione digna est, antequam ad ulteriora progrediar, mihi liceat in ea aliquantisper immorari, et pulcherrimam quandam in ea contingentem ambiguitatem proferre, et e medio tollere. Tametsi enim liber De spermate inter spurios Galeni libros connumeremur, nihilominus sententia haec a Galeno in eo descripta, Antiquorum, et praesertim Aristotelis sententiae est maxime consentanea; et ea, quae a me nunc dicentur, ad percipiendam Galeni mentem infra proponendam apprime facient. Clarissimus est igitur, nedum ex Aristotele verum etiam ex Platone, Galeno, et aliis omnibus, animam nobiscum copulari
- 14 aliquo principio mediante, quod | ipsius vitae fons, et origo sit. Quod quidem licet apud Aristotelem unum sit; apud Platonem, et Galenum multiplex: nihilominus omnes tum Philosophi, tum Medici in hoc consentiunt, cor innati caloris, quem etiam vitalem

vocant, primam scaturiginem, et focum esse. Quo quidem concesso, de necessitate sequitur cor esse vitae principium atque radicem praecipuam, quemadmodum etiam ex antiquorum placitis statim supra descriptis colligere licet. Siquidem vita, ut docuit Aristoteles in libro De morte et vita, nil aliud est, nisi participatio animae in nativo calore, et ipsius in eo permansio: cui veritati ipse quoque Galenus adstipulatur. Nam universa vivendi ratio in ratione nativi caloris sita est; cuius quidem initium, et fons cor ab omnibus sine ulla controversia statuitur. Verum si verissimum quoque est ex Hippocratis, Platonis, Aristotelis, et Galeni decretis innatum calorem vel esse animam, ut voluit Hippocraes et Galenus, vel animae proximum, atque praecipuum, et immediatum instrumentum, sive unum, sive alterum dicamus, cogimur quoque de necessitate fateri cor ipsum esse totius animae primam radicem, atque principium. Absurdum est enim fateri animae organum in uno principio[,] animam vero et artificem, qui in propriis edendis functionibus eodem utitur instrumento, in altero principio radicari. Haec autem sententia adeo vera est, ut etiam ab ipsis sacris theologis, qui in omnibus semper veracissimi sunt, fuerit suscepta. Quibus sic explicatis, remanet, ut dubitationem, quam pollicitus sum, proponam, quae nedum in Aristotelis, et theologorum, verum etiam in Platonis, et Galeni placitis locum habebit. Quae autem ex his opinionibus firmioribus innitatur fundamentis, et quomodo Platonis, et Galeni sententia, quae plura principia, et ipsum cerebrum inter ea principalissimum ponere videtur sit intelligenda, nos in primo libro illius operis, quod De naturali et morbosa cordis constitutione inscribitur, exactius aperuimus. Dubitatio itaque erit haec, quonam pacto anima, quae, ex Aristotelis, et omnium sententia est tota in toto, ad unum primum, et principale membrum, quod exempli gratia, imo de necessitate, cor est, determinari et contrahi possit. Si enim anima, dicit ingeniosus, ex se determinaretur, et contrahatur ad unum, et primum membrum, non videtur aliis communis, imo sibi repugnare videtur, in aliis esse. Ergo erit in corde tantum, vel ubicunque, et in quocunque loco, sive membro, esset anima, in eo pariter esset cor.

Quemadmodum homo, quia risibilitatem sui natura sibi vindicat, ubicunque reperitur, ubi risibile adinvenitur. Hoc tamen falsum est, qui in cerebro reperitur anima, et tamen in cerebro non reperitur cor. Neque valeret subterfugium, si quis diceret, quod anima alio mediante, et per aliud ad ipsum cor contrahitur: quia tunc cor non esset primum, et principalissimum membrum. Est enim contra rationem primi membri, ut per aliud prius in esse constituatur. Huic alioquin arduae, et perdifficili ambiguitati possumus breviter respondere per ea potissimum principia Aristotelica, quae a te (Clarissime Compater) adeo exacte, et accurate olim fuere declarata, nimirum dicendo, aliquod primum esse ex Aristotele primo posteriorum <analyticorum> capite 3
 16 dupliciter dici posse: Uno quidem modo prout significat id quod est adaequatum: altero autem modo, quatenus idem est, quod immediatum; nam primum et immediatum idem sunt, ait Philosophus. Qua stante distinctione, scire expedit, quod numquam idem est primum primitate (ut clare loquar) adaequationis, et primum primitate immediationis. Persisto in exemplo ab antiquis superius proposito, et a Galeno descripto. Sol sui natura potest universum aerem sive medium diaphanum illustrare, et est indifferens ad quamcunque medii partem illustrandam: Nihilominus quia inter plures medii illustrandi partes datur aliquis ordo; nam datur pars soli propinquior, et pars remotior; ideo, etiam si omnes medii simul tempore, et eodem instanti collustrentur a sole; attamen, si quis quaerat quod sit primum a sole illustratum, an scilicet totum medium, quod plures continet partes, an potius pars soli propinquior; possumus optimo iure respondere, quod primum illuminatum primitate adaequationis, quod collustranti soli correspondet, est universum medium, prout omnes partes includit: primum autem illustratum, quod est immediate tale; non est universum medium, sed pars soli propinquior, quia haec immediatius solis lumine perfunditur, quam pars remotior, et universum medium alioquin diaphanum. Quod igitur exemplo causae efficientis dictum est, formali causae et ipsi animae facillime accomodari potest. Nam anima licet universum corpus

17 organicum secundum se totum possit sui natura informare atque perficere, quia primum perfectibile, et adaequatum est totum corpus organicum; nihilominus quia in totius organici corporis partibus adest ordo originis vel in se, vel in habendo animam, quia primum percipitur cor, deinde aliae partes, ut recte inquit Philosophus libro de generatione animalium capite 16. Ideo anima et forma haec non primo et aequae immediate universum corpus perficit, et informat, sed primo et immediate cor; deinde, corde mediante, alias corporis partes. Ex qua distinctione responsio ad argumentum facile patet. Licet enim anima sui natura determinetur ad esse et subsistendum in corde primitate immediationis; non tamen sequitur, quin primitate adaequationis in aliis partibus esse et subsistere possit. At vero idem Galenus in fragmento De substantia naturalium facultatum veterum sententiam de animae essentia summatim perstringens hunc in modum ait: At qui naturalem, quam vocant, contemplationem pertractarunt, cum alii alia sibi persuaserint, partim facultates quasdam corporis expertes in sensibilibus habitare substantiis affirmarunt, partim ipsas substantias pro cuiusque propria natura agere censuerunt: idque sive illa natura ex quatuor elementorum temperatione constet, sive ex quapiam primorum corporum coagmentatione, quae nonnulli individua, nonnulli incompacta, nonnulli partis experientia, nonnulli denique ex similibus inter se conflata particulis esse dixerunt. Etenim nostram quoque animam alii essentiam quandam corpore vacantem; alii spiritum esse opinati sunt, ut alii ne proprium quidem habere quid, in quo subsistat: sed corporis, substantiae proprietatem dici, quae earum, ad quas faciendas apta et nata est, vires habet: | cum tamen nulla earum propriam habeat naturam, sed substantia sit, quae dum per se ipsa agit, habere per se, et a se dici ut vires eorum agendorum, quae ut faciat, est ei natura tributum. Haec ille. Quibus ex antiquorum sententia de animae quidditate, ita Galeno referente, enucleatis, reliquum est, ut ad ea loca, in quibus Galenus de re hac se ambiguum et incertum esse affirmavit, referenda transeamus.

Loca, in quibus Galenus fassus est, se animae essentiam ignorare.
Caput III.

In loco itaque statim supra citato, et ilico post verba iam relata, subdit Galenus, Ego vero (inquit) inter hos medium quendam ordinem sequor: cum enim de ceteris decretis absolute pronunciem, partim, quod in eis, quid verum sit cognorim; partim quod nihil compertum habeam; certe in iis, quorum nuper memini, ad probabilitatem usque progredior, esse nimirum satius existimans, ut a me cognita sunt, quod facere in aliis consuevi, ita de eis efferre sententiam: neque mihi, aliorum more, persuadeo, me certa cognitione praeditum esse eorum, quorum certam demonstrationem non habeam. Itaque de iis dicam omnibus, quorum cognitio neque ad medicinam corporis, neque ad morales animi virtutes excolendas est necessaria; magnum tamen afferent ornamentum, si ita certo cognita essent, ut quae in medicina, moralique philosophia absoluta, perspectaque sunt: quam ego et utilem esse, et posse comparari ab iis omnibus statuo, qui in ea
19 ponere studium voluerint. Qua de re duos ego libros confeci. Nunc, quod pollicitus sum, efficiam hincque exodiar. Aio igitur, me certo scire, omnia corpora, quae apud nos sunt, ex quatuor elementorum temperatione constare: quae non minutas in particulas infringuntur, ut Empedocli placuit, sed per se tota temperantur. Utrum vero corporeae substantiae se mutuo permeent, an solae qualitates hoc munere fungantur, neque cognitu necessarium statuo, neque pronuncio. Probabilius quid censeo temperamenta e qualitatibus confici. An etiam anima immortalis corporeis admista substantiis, animalia gubernet, me certo nosse non profiteor: sicuti neque sitne ulla per se animae essentia. Haec Galenus. In quibus, priusquam ad alias ipsius auctoritates progrediar, mihi liceat gradum aliquantisper sistere, et sciolos istos, vel potius nimium audaces, qui adeo libenter Galenum ignorantiae accusant, rogare, ut relata Galeni verba diligenter expendant, in

quibus ait, se melius esse existimare, quomodo res sibi cognitae sunt, ita de eis efferendam esse sententiam; neque sibi, aliorum more, persuadere, se certa cognitione praeditum esse eorum quorum certam demonstrationem non habeat; et postea mihi respondeant, utrum deterius, et magis improbandum sit, nimirum, propriam alicuius rei ignorantiam fateri, vel potius eius, quod penitus ignoratur, scientiam profiteri? Illud profecto mihi probitatis, modestiae, ingenuitatisque: hoc impudentiae, et pervicaciae signum esse videtur. Adhaec, cum Galenus, ut ex verborum serie iam descripta liquet, de hominis anima iam verba faciat, quid mirum, si de eius essentia propriam sententiam proferre non audeat, | et tandem de eius immortalitate et unitate dubitationem se habere affirmet, cum ab ipso quoque Aristotele diutius dubitatum sit, an animae possint unica, et ea univoca definitio competere, et inter eius expositores tam variae extiterint sententiae, quidnam ex Aristotelis dictis atque principiis de eius immortalitate elici possit. Certissimi profecto sumus rationalem animam perennem, a Deo Optimo Maximo creatam, et immortalem esse: sed id non ex Aristotelicis, sed firmioribus principiis, et fidei lumine illustrati consequuti sumus: quemadmodum et creationem ipsam naturae lumen, et Aristotelis ingenium attingere non potuit, et nihilo secius nil certius et clarius, nil firmiter ipsa creatione habeamus. Sed ad aliam Galeni auctoritatem pergamus: et clarissimam ipsius de animae substantia sibi incomperta confessionem, seu de rationali dubitationem, in fine libri De foetus in utero formatione expressa hic praetermittens, et infra commodo loco describentes, convertamur ad eam, quae reperitur in libro illo, cuius inscriptio est, Quod animi mores sequantur temperaturam, capite 3. Hic cum sui praeceptoris Platonis opinionem attulisset, in qua Plato tres animae specie ponebat, et unam quidem in iecore, alteram in corde, tertiam in cerebro collocabat: et ex his tribus totius animae speciebus, ac partibus, immortalem esse eam, quae in cerebro collocata ratiatrix est, afferebat, relictis duabus primis animae partibus, de huius animae partis, sive spetiei aeternitate Galenus ambigens ita scribit: Si igitur pars, quae ratiocinatur, animae

- 21 species sit, mortalis erit: siquidem ipsa quoque est quaedam cerebri | temperatura, atque ita omnes animae species, ac partes habebunt suas facultates temperaturae consequentes: talisque erit animae substantia. Si vero immortalis sit, ut Platoni placet, cur refrigerato vehementer cerebro, aut nimium calfacto, aut siccato, aut humectato separetur, recte nobiscum ageretur, si Plato, ut alia, quae ad eam pertinent, conscripsisset: nam et mors, ut est proditum a Platone, fit, cum anima separetur a corpore. Cur autem ipsam a corpore seiungat copiosa sanguinis evacuatio, et cicuta epota, et aestuosa febris, profecto si in hac lucis usura Plato versaretur, ab eo predicendum omnino censerem. Sed quia ille desiit esse in humanis, et nemo e Platonicis doctoribus causam ullam me docuit, cur iis de causis, quas memoravi, anima a corpore seiungi cogatur, equidem non omnem corporis speciem ad animam rationis⁵ praticipem suscipiendam aptam esse ausim affirmare. Hoc enim esse Platonis de anima sententiae consentaneum intueor: de eo tamen nullam habeo, quam afferam, demonstrationem; quod, animae substantia qualisnam sit, ignorem: cum ea genere, quae corporis experientia sunt, contineri statuerimus: video enim in corporibus cum mirum in modum inter se diversas, tum vero permultas temperaturas: at incorporeae substantiae, quae constare per se ipsa possit, non sit autem qualitas, aut forma corporis, certe quamvis saepe meditatus sim, diligenterque pervestigarim, tamen nullam eius differentiam perspicio. Sed nec animo concipio, quia fiat, ut cum nulla pars corporis sit, in totum pertinere corpus queat. Atque horum
- 22 quicquam ne cogitatione quidem complecti potui, quamvis si diu, multumque meditatus. Illud vero evidens, perspicuumque esse novi, sanguinis evacuatione, cicutaeque potione corpus refrigerari: vehementi feбри nimium calefieri. Idem etiam iterabo, cur refrigeratum, aut excalfactum corpus anima prorsus deferat, cum

⁵ R: *raionis*.

longo studio quaesierim, non invenisse: sicut neque cur, cum flava bilis in cerebro retundat, dementia; cum atra, melanchoniam gignat. Itemque cur pituita, et quae refrigerandi vim habent, veterum causae sint, a quo memoria, intelligentiaque laedentur. Cur etiam cicuta epota eam insaniam pariat, quam Graeci nomine ducto ab eo affectu, quo affici ab ipsa corpus video, Κόνητον vocant: vini autem potus omnes solecitudines ac molestias aperte lenire. Haec ipse. In qua etiam auctoritate liquido constat, eum, dum ait, animae substantiam se ignorare, de parte rationatrice verba facere, uti etiam in alia superiori loco citata verborum serie, semper de eadem sermonem habuit. Insuper ex his verbis mirari subest Galeni diligentiam; animique magnitudinem in rebus arduis, ac difficillimis pervestigandis ac diiudicandis, cum dicat, se rem huiusmodi saepe meditatam esse diligenterque pervestigasse, et nihilo secius nullam huius animae substantiae differentiam perspicere potuisse, nec animo concipere, quo pacto, cum nulla corporis pars sit, in totum pertinere corpus queat: atque horum quiquam ne cogitatione quidem complecti potuisse, quamvis diu, multumque fuerit meditatus. Unde ab eo discant illi, qui adeo facile de rebus obscuris inconsiderate, et extemplo fere suam eferunt sententiam. Ex hoc quoque non | leve argumentum rationatricis animae immortalitatis elicimus. Cum enim Galenus adeo perspicax, adeo admirabili praeditus ingenio, et adeo in logica facultate, et Peripatetica doctrina, et in aliis omnibus disciplinis versatus, etiamsi diu multumque meditatus sit, nullis omnino parcens laboribus, et assiduis contemplationibus animae nostrae substantiam atque naturam assequi non potuerit, signum eventissimum est, ipsum hanc eandem animam, sive animae partem aut speciem neque corpoream, et materialem, neque subinde mortalem agnovisse. Si enim talem agnovisset, quemadmodum de aliis duabus speciebus (quarum unam in iecore, altera in corde

sita est)⁶, verba faciens, eas una cum Platone ex toto⁷ corrumpi dixerat, et subinde illas harum partium vel temperamento resultare, vel idem temperamentum consequi, affirmaverat; ita quoque de anima rationis particeps absolute pronunciasset, ipsam morte corrumpi, et proinde cerebri temperamentum esse, vel ex eo prodire, vel suam facultatem illud idem temperamentum consequi, subindeque talem esse animae substantiam tradidisset. Nihilominus ipse clare rem hanc sub dubio relinquit per haec verba dum ait: Si vero immortalis sit, ut Platonis placet. Et quamvis adversus Platonis placitum afferat instantiam, inquires, neque Platonem, dum vixit, neque aliquem ex Platonicis unquam declarasse, cur scilicet refrigerato vehementer cerebro, aut nimium calfacto, aut exiccato, aut humefacto separetur, aut cur ipsam a corpore seiungat larga sanguinis evacuatio, et cicuta epota, et aestuosa
 24 febris; attamen huic | instantiae ipsemet videtur occurrere, dum statim subdit, se audere affirmare non omnem corporis speciem ad animam rationis participem suscipiendam aptam esse, quod etiam Platonis de anima sententiae consentaneum esse ait. Et ilico post addit, de hoc nullam se habere, quam afferat, demonstrationem, eo, quod animae substantia qualisnam sit, ignoret. Peripatetici vero Aristotelis lectatores huic Galeni obiectioni facile respondent, dum aiunt, rationalem animam neque corpoream, neque organicam quidem esse, sed nihilominus, aliquo, quod in corpore existat, et organicum sit, ad proprium obeundum munus indigere. Quo quidem una cum cerebri (in quo tanquam in proprio organo residet) et totius corporis, ac cordis potissimum naturali ac propria temperatura pereunte, necesse quoque est, ut rationalis anima a propria cesset operatione, et a corpore ipso separetur. Haec obiter. Nunc ad alium Galeni locum me transfero, e quinto scilicet De simplicium medicamentorum facultatibus capite 9 in quo de

⁶ R: manca la parentesi finale.

⁷ R: *in moto*.

25 animae substantia dubitare se ait. Cum enim de pus moventibus pertractaret, quae quidem innatum calorem penes copiam augere debent, Verum nihil prohibet (inquit) sanguineam substantiam simulque seminalem una cum spiritu calidum inaudire innatum. Ac Stoici quidem hunc ipsum spiritum animae substantia autumant. Nos sane de animae substantia non admodum pronunciare quippiam ademus, et ad praesens supervacaneum arbitramur. Quanquam nos iam ante spiritum innatum, etiamsi non sit animae⁸ essentia, saltem primum eius instrumentum esse, commentariis de Hippocratis, Platonisque placitis | demonstravimus: et certe dicimus eum spiritum in omnibus animatis contineri partibus, sed non undique esse sui similem, veluti nec sanguinem esse necesse. Quam sententiam de hominis anima prout rationis participem comprehendit, fuisse prolatam, clarissimus est. Cum enim humanum corpus in universa rerum sublunari natura, ut idem Galenus <libro> 2. De temperamentis docet, sit symmetron, sive eucraton, et exacte medium, ac temperatissimum, pus moventia, qualia in hoc loco proponuntur a Galeno, ut aqua temperata, hydrelaeon, triticea farina, oleum temperatum, et panis ipse triticeus, sunt et dicuntur temperamenta in relatione ad humanum corpus, et illud quidem temperatum, ac subinde calorem humano calori penes gradum quam simillimum nacta sunt, ac subinde nostrum insitum calorem non penes gradum, sed penes copiam et quantitatem potius adaugent. Haec sunt potiora loca (ut alia nonnulla praetermittamus) in quibus Galenus animae substantiae cognitionem dubiam reliquisse videtur. Nisi velimus his, quae dicta sunt, Nemesii in libro De anima, capite 2 testimonium adiungere: qui clare inquit, quod Galenus de hac re nihil quidem pronunciat, sed restatur in libro De demonstratione, se nihil de anima affirmasse; attamen, quae dicit, declarant, eum magis probare animam esse temperamentum, utpote cum morum

⁸ R: *auimae*.

- differentia temperamentum sequatur: quod ex Hippocratis dictis affirmare nititur. In hanc autem sententiam probabiliter inclinare Galenus potest, quia tunc ex tribus animae speciebus, quas ipse vocat, ad duas illas, quae ex mente quoque Platonis corrumpuntur,
- 26 respexit. | Quod hoc sit verum haec formalia verba statim subdit Nemesius: Verum, si ita est, certe etiam mortalem eam opinatur, non tamen omnem, sed eam tantum, quae rationi est expers. Nam de rationis particeps addubitat his quidem verbis. Quid clarius? Nos vero libros quatuordecim Galeni, De demonstratione confectos, quorum ille tum in catalogo suorum librorum, tum in aliis suae medicinae locis saepius meminit, nunquam vidimus: quia ad nos (quemadmodum tu quoque melius nosti, Clarissime Comper) sive temporis, sive ignis iniuria id factum fit, non pervenerunt, etiam si ab omnibus mirum in modum desiderentur. Haec igitur, si verissima sunt, et si ex una parte Socrates, Plato, Simplicius, et alii veteres, et inter recentiores D. Thomas fulgidissimum illud philosophiae ac sacrae theologiae lumen, et infiniti fere alii praeclarissimi Philosophi et Medici rationalem animam aeternam esse censerunt⁹; Alexander Aphrodisaeus Aristotelicis magis principiis, quam rationi addictus eam corruptibilem sustinere conatus est, Averroes autem ipsam quidem immortalem, sed (ut infinitum actum evitaret) unicam eandem esse somniavit; quid mirum, si Galenus ingenuitate et singulari modestia praeditur nihil certi de eius natura est ausus affirmare? Desinant itaque posthac isti obtrectatores Galenum deridere et criminari, et ipsum in libro 2 De motu musculorum capite 5 ita loquentem, vel potius adversus pertinaces et audaces protestantem, audiant: Qui igitur evidentibus fidem abrogat, sensus est expers: qui vero de dubiis prompte pronunciat, temerarius est: qui autem
- 27 propter obscuritatem, quae in his inest, quae etiam clara sunt, habet suspecta, de numero eorum est, qui dubitationibus

⁹ R: *censerunt*.

oblectantur: porro, qui non modo suspecta habet, verum etiam, quae clara sunt, propter obscuritatem dubiorum, studet evertere, extreme fatuus est. Haec autem verba consulto descripsi, ut cuidam tacitae obiectioni pro Galeno respondeam, et huic capiti finem imponam. Cum artis medicae subiecta materia, circa quam versatur sanitas, et in ea aut conservatur, aut deperdita recuperatur, sit humanum corpus, huius autem forma sit anima, forma vero unum ex naturalibus ipsius principiis existat, aliquis posset Galenum carpere, et medicinae scientiam ab eo traditam infringere, atque damnare dicendo, quod principiis rerum ignoratis, earundem passiones ab iisdem principiis fluentes ignorari necesse est. Sed huic tacitae obiectioni oculatissimus Galenus respondet in libro, sive fragmento De substantia facultatum naturalium, dum sic ait: Quamobrem scire, quanam sit animae essentia, neque ad morbos curandos, neque ad valetudinem tuendam est necessarium. Sicut neque ad philosophiam maralem, et civilem, quaeque in actione versatur. Quam conclusionem Galenus ex his, quae tum paulo supra, tum in libello, qui inscribitur, Quod animi mores sequantur corporis temperamentum, dicta fuerant, optimo iure colligere potuit. Illud enim, (dicebat paulo superius) mihi perspicuum videtur, licet foris anima in haec corpora commigret, eam tamen eorum obnoxiam esse naturis, quae, ut dixi, sunt ex quaedam elementorum temperatione constata. Atque hinc nullum rei Medicae inventum iri detrimentum | puto, quamvis animorum immigratio, remigratioque ignoretur. Corpus autem, quod animam suscepturum est, esse ad id accomodatam debet ut, cum magnam in temperamento alterationem subit, anima protinus exeat: nimirum, ubi in sanguinis evacuationibus, ac refrigerantium medicamentorum potionibus mirum in modum refrigeratur: et cum aer circumfluit vehementer frigidus sit, aut supra modum excafactus, et in febribus, et flammae inspiratu, vel medicamentorum nimium calfacientium haustu. Neque solum animam a corpore secerni videmus, cum illius hoc modo alteretur temperatio, sed etiam cum respiratio omnino sublata sit: siquidem eo quoque tempore quaedam in

corpore sit alteratio. At bona corporis temperatione, quae ei natura tributa est, conservata, posse ab eo disiungi animam, mihi sane intelligere non videor. Quocirca, si in memoriam revocemus eius dicta superius relata, dum dicebat, quod qui propter obscuritatem, quae in rebus inest, etiam, quae clara sunt, habet suspecta, dubitationibus delectatur, et qui non modo suspecta habet, verum etiam, quae clara sunt, propter obscuritatem dubiorum, studet evertere, extreme fatuus est; cogimur Galeni placitis prorsus aquiescere, et pro certo habere, ex animae essentiae ignoratione Artem Medicam nullum posse detrimentum pati. Sufficit enim scire, quod anima si non corporis sit temperatura, saltem naturali ipsius temperatura opus habet, ut corpori copuletur. |

29 *Animam non esse spiritum, ut Stoici opinabantur, Galeni auctoritatibus probatur. Caput IV.*

Duo apud Philosophos cognitione, ac scitu obscurissima, ac difficillima sunt: unum quidem propter supremum et eminentissimum entitatis gradum, qualis est Deus Optimus Maximus, alterum propter infimum, et ignobilissimum cuiusmodi est prima materia. Quocirca a Philosopho per negationem definiuntur, aut potius circumscribuntur. Satis etiam obscura, et scitu perdifficilis est anima nostra, non quidem propter sui ignobilitatem, sed potius propter insignem sui eminentiam, cum mens humana in substantiarum abstractarum genere collocetur. Quamobrem non erit ab re, si prius illam cognitionem, quam de ipsa per negationem habuit Galenus, proferamus. Et quoniam Stoici ipsam esse corpoream, et de genere tenuissimae, ac proinde spirituosae substantiae arbitrati sunt, ideo Galenus pluribus locis eorum sentiam refellit. Unum porro Galeni locum superius retulimus ex quinto videlicet simplicium pharmacorum, capite 9 dum haec scribebat: Verum nihil prohibet (inquiens) sanguineam substantiam, simulque seminalem una cum spiritu calidum inaudire innatum. Ac Stoici quidem hunc ipsum spiritum animae

esse substantiam putant. Quanquam nos iam ante spiritum innatum, etiamsi non sit animae essentia, saltem primum eius instrumentum esse in libro de Hippocratis et Platonis placitis demonstravimus. In quibus Galeni verbis, ne iunior aliquis
30 decipiatur, debet animadvertere, Galenum, | dum ait sanguineam, et seminalem substantia una cum spiritu posse esse calidum innatum, accipere huiusmodi calidum in concreto, et subinde substantiam quandam corpoream calore affectam intelligere. Quoniam, ut post apparebit, si accipiamus calorem, sive caliditatem innatam in abstracto, quae non thermi, sed thermasiae nomine a Graecis dicitur, huiusmodi calor in abstracto sumptus a Galeno animae substantia statuitur; cuius vehiculum, et primum instrumentum ipsum spiritum esse voluit. Sed ad alium loco accedo, quem idem Galenus in citata adduxit auctoritate. Est autem in libro 7 De Hippocratis et Platonis decretis, capite 3. post medium, in quo haec ad unguem scripta reliquit: Rectius vero erit (inquit ille) si existimemus in ipso cerebri corpore habitaculum animae esse, qualiscunque substantiae eius fuerit. Non enim hoc consideramus, sed primum ipsius instrumentum ad sensus omnes, et item de motus, qui ex appetitione fiunt, hunc esse spiritum: unde fiat, ut exinanitus animal minime vita privet, sed stupidum, sensu, motuque erepto, tantisper reddat, quoad rursus collectus restituatur. At si spiritus animae substantia esset, fieri nullo modo posset, quin simul atque ipse esset evacuatus, continuo quoque animal interiret. Consonum igitur rationi est, spiritum hunc cerebri ventriculis oriri, acque¹⁰ idcirco eo coire et arteriarum, et venarum non parvam multitudinem, ex quibus scilicet plexus ille existunt, qui coroides a secundarum similitudine vocantur. Atque ipsum primum esse, ut dixi, animae instrumentum. Magis quoque in eam
31 sententiam induceris, ut crederes spiritum | hunc ibi generari vasis, ac praecipue arteriis ipsum in cerebri cauas expirantibus, si

¹⁰ R: *arque*

reticularem contextum anima adverteres: qui ex iis, quae in caput pertinet, arteriis conficitur, quam primum calvariam transgressae ad ipsam cerebri basim concurrerint. Ibi enim natura locum minime angustum, quasi cavernulam quandam a crassiore cerebri membrana circumdatam, reticulari illi texturae praeparavit. In quem locum ab arteriis, quae soporariae dicuntur, non parva quaedam portio, uno scilicet ex utraque parte ramo promisso, pervenit. Quae postea in multiplicem conficiunt; neque eam simplicem, sed praeterquam quod connectuntur inter sese omnes, ac coeunt, multae sunt miro quodam modo sibi mutua perplexitate superiectae: et rursus ex hac textura tam magnum arteriarum par exoriens, quantum id erat, quod a principio e soporariis processerat, in cerebrum ingreditur, et cum alias eius partes, tum ventriculorum ambages multis ramulorum implicationibus innectit. Spiritus igitur, qui in arteriis continetur, vitalis, et est, et dicitur: qui in cerebro animalis, non quod substantia animae sit; sed quod primum est eius ibi habitantis instrumentum; qualiscunque substantia postea fuerit; sicut vero vitalis spiritus et in artriis et in corde gignitur, materia generationis ex inspiratione, et humorum exhalalatione sumpta: ita animalis ex vitali perfectius concocto oritur. Quippe cum oporteret ipsum exquisitissimam omnium immutationem adipisci. Nam si natura et semen et lac cum velit exacte conficere, quamvis animali spiritu sint potestate longe infe|rriora, diuturna illis in instrumentis concoctionis moram machinata est: et idcirco semel, testibus annexum anfractum, lacti vasorum ad mammas tendentium longinquitatem praeparavit; merito etiam hic cum in cerebro e vitali spiritu animale effecere studebat, reticularem hunc contextum, quasi varium quandam labyrinthum iuxta cerebrum fabricavit. Hoc itaque idem membrorum ipsa fabrica prae se ferentes, didicimus spiritum hunc animale neque substantiam animae, neque domicilium eius, sed primum tantum instrumentum esse; eo quod, cum ex vulneratione fuerit evacuatus, ilico animal quasi mortuum collabatur: cum iterum colligitur, reviviscit. Hanc Galeni sententiam quadantenus prolixam, data opera singula verba transcribere operae pretium

duxi, et quia maximi sunt momenti ad id, quod intendimus, inferius probandum, et quia nonnulla continet, quae declaratione digna sunt, et nisi rectius intelligantur, non exiguas ambiguitates parerent. Primum, quod noto, illud est, quod dum ait in cerebri corpore animae habitaculum esse, id non de quacunquae animae parte audire debemus, sed ea solum, quae sensus et motus principium est, aut etiam ratiocinandi facultatem habet. Nam de irascibili et concupiscibili animae parte nullam unquam dubitationem habuit Galenus, quin in corde et iecore tanquam in suis principiis subsistant. Secundo dum ipse ait, huius animae primum instrumentum ad sensus omnes, item ad motus, qui ex appetitione fiunt, esse spiritum animale ab eo vocatum, et hunc eundem spiritum non posse esse animae substantiam, ut Stoici arbitrati sunt, eo | quia spiritus hic exinanitus animal solummodo sensu et motu privat, non tamen interemit, et ex toto vita privat, quia si rursus spiritus hic resarciatur, sensus et motus redit, et animal, quod stupidum erat, veluti reviviscit, hoc, inquam, argumentum efficacissimum est ad demonstrandum contra Stoicos, animale spiritum non esse animae substantiam. Sed dum in fine ait hunc eundem spiritum non posse esse eiusdem animae domicilium, sed solum primum ipsius instrumentum, eo quod, cum ex vulneratione fuerit evacuatus, ilico animal quasi mortuum collabatur, cum iterum talis spiritus colligitur, reviviscit, huiusmodi enunciatum de animalis spiritu, ac potissimum de illo, qui in cerebri ventriculis¹¹ continetur, intellegi debet. Fieri siquidem potest, ut hoc exinanito atque deperdito, ille, qui per cerebri substantiam, et porositates disseminatus est, superstes remaneat, sed tamen anima sensus, et motus munere fungi non possit, eo quia et spinalis medullae principium, et sensoria organa tanquam rivuli, a spiritu, qui in cerebri ventriculis subsistit, irrigari, aut etiam irradiari non possint. Quinimo etiamsi ille, qui

¹¹ R: *ventriculis*.

per cerebri substantiam disseminatur, una cum eo, qui in eius cavitatibus est, depereat, attamen, si ille spiritus, qui in cerebri arteriis existit (et vitalis, non autem animalis, a Galeno vocatur) servetur, ut clarius post ostendemus, animal potest non interire, et ad pristinas animales functiones obeundas redire. Quocirca non debet quis arbitrari ex hac Galeni auctoritate animae domicilium, ac primam sedem, sive subiectum non posse esse spiritum

34 cuiuscunque sit generis: quin etiamsi, spiritus, et substantia impetens vivere non dicatur, sed partes ipsae continentes ac solidae sint illae quae vita frui dicuntur, et animatae sunt: nihilomino anima sui natura incorporea huic nostro crasso corpore uniri et alligari non potest, nisi tenuissima corporea substantia, quales spiritus sunt, mediante; et subinde primum animae contubernium, domicilium, atque subiectum sunt spiritus. Sed animales dicti sunt primum animae sentientis organum, sine quo ipsa operari non valet; vitales vero, qui in corde gignitur, et conservantur, et in eius substantia fixi sunt, et ab eo per totum corpus distribuuntur, et influentem calorem secum vehunt, sunt anima prima radix ac fundamentum, in quo principaliter subsistit, quamadmodum infra in proprio de innato calore sermone aperiemus: Et ad hoc, ut animal in vita servetur, sufficit, ut ii superstiti maneant. Tertia animadversio (cui Octavi praestantissime, ut animum intendas, rogo) est circa illa Galeni verba, dum ait, quod animalis spiritus ex vitali perfectius concocto oritur. In quibus per concoctionem non debemus accipere proprie dictam concoctionem, sed potius metaphoricam. Quod probo, quia spiritus animalis ex vitalis per ulteriorem concoctionem gigni nequaquam potest, sive per concoctionem eam, quae tali maxime proprie dicitur, sive eam, quae magis proprie assimilatio vocatur. In propria enim obeunda concoctione tria de necessitate concurrunt, nimirum, calor vegetior, tempus idoneum, et incrassatio, quia ex

35 Philosopho 4. Meteororum quae naturaliter concoquuntur, semper crassiora fiunt. Assimilatio vero nedum tempus aliquod idoneum, et quandam incrassationem sive maiorem consistentiam exigit, verum etiam transmutationem in speciem ipsius, quod nutritur.

Sed dum in cerebro ex vitali spiritu qui in eius arteriis continebatur, animalis fit, nulla prorsus incrassatio concurrit, sed potius separatio aereae a sanguinea substantia, quae fit merito illius admirabilis reticularis contextus arteriarum, quae per oscilla quaedam tenuissima in cerebri ventriculos spirituosam tantum substantiam expirant. Neque calor adest vegetior, et intensior, arteriae ipsae, e materia quae in illis continetur, cerebri substantia sit longe calidior. Tempus autem diuturnum ac congruum ad eiusmodi concoctionem non esse necessarium, sed quam citissime, et ex tempore fere vitales in animales spiritus migrare ex eo potest demonstrari, quod in syncope animalibus vocatis spiritibus dissipatis, atque corruptis, statim animal concidit, ac sensu, et motu privatur; sed dum a syncope revocatur, ilico sensus, ac mortus restituitur, quia ilico quoque deperditus animalis spiritus restauratur, arteriis nimirum ipsum quam citissime cerebro, et eius ventriculis subministrantibus. Quod si contentiosus aliquis diceret in syncope animales spiritus in cerebri substantia, ac sinus illaesum remanere, sed animae officia praestare non posse, quia calor innatus cerebri aboletur, eo quia spiritus, et calor, qui in¹² cerebri arteriis erat, syncopis vi ad cor retrahitur, et cerebrum deferit, innatus enim calor in quaecunq[ue] animae operatione pernecessarius existit. Et hoc efficacius probare ex eo, quod in lipothymia, propter minorem in cor spiritum vitalium, et innati caloris retractionem aegrotantes motum quidem deperdunt, ac sensum magna ex parte; sed tamen loquuntur, et omnium, quae contingunt, recordantur: in syncope vero deperditur omnino sensus et motus propter majorem caloris in cor retractionem, sed nihilominus casus et accessionis reminiscuntur, quod est signum evidens animales spiritus per cerebri substantiam disseminatus servari. Quod si quis inquam, ita argumentatur, huic statim obiicerem ac cessionem epilepticam: et propter cerebri concus-

¹² R: *iu.*

sionem et motum praeter naturam ob irritationem a prava materiae qualitate factam, omnis animalis spiritus sive in finibus, sive in porositatibus cerebri subsistat, unde quaque corrumpitur, suffocatur, et evanescit, quod colligitur ex eo, quod non solum quaecunque sentiens et movens facultas omnino aboletur, verum etiam memoria ex toto labefactatur, ut accessionis nullo modo reminiscantur: nihilominus quamprimum materia, quae obstructionis ventriculorum et irritationis expultricis cerebri auctor est, extra cerebri ventriculos per os et nares vel alias partes expellitur, tum primum sensus et motus redit, et animal reviviscit, quod signum est indubitatum spiritus animales ex vitalibus dare momento temporis resarciri. Unde non est huiusmodi vera concoctio, et spiritus animalis vera creatio, sed potius quaedam separatio a materia sanguinea, et eorundem spirituum vitalium contemperatio, quae fit ab ipsius cerebri frigidiori temperamento. Et in hoc sensu intelligendus est Philosophus, dum de usu cerebri loquens, ipsum ait a natura fuisse procreatum, ut insignem cordis fervorem contemperaret. quod quidem cerebrum cum a corde adeo distet, id non potest praestare, nisi spiritus, qui in corde omnes gignuntur, contemperando. Nam nimius eorum spiritum fervor, sensum, cognitionem, imaginationem, et alias principes functiones, atque prudentiam, pervertere, ac depravare, et impedire facillime potest, quemadmodum in ebriis, phreniticis, atque maniacis, ob eximium, et intensum calorem fieri videmus. Quae quidem rationes efficacissimae sunt ad probandum, cuiuscunque animae radicem, atque principium esse cor, in quo spiritus universus procreatur, et in eo etiam sentiens facultas virtualiter continetur, etiam si cerebro, et spiritibus contemperatis mediantibus, animales vocatas, ac rectrices functiones expromat, uti in primo libro nostro De naturali et morbosa cordis constitutione fusius demonstravimus. Non esse autem huiusmodi concoctionem illam quam assimilationem vocant, apertissimum est, quia cerebrum ex sanguinem sibi a iecore per venas numerosissimas demandato, arteriosi sanguinis calore mediante, nutritur; non autem ex spiritu animali dicto, qui in cerebri substantiam nullatenus

assimilatur. Quocirca Galeni exemplum de sanguinis in lactis, et seminis naturam in vasis seminalibus praeparantibus dictis, et in venis, quae ad mammas tendunt, converso, locum habet; quia haec vera assimilatio est, et a vasis seminalibus, e testium substantia, et a mammarum glandulis, quae omnia alba sunt, perficitur. Quare tempus est, ut ad alias Galeni auctoritates pergamus. Quarum unam habemus <libro> 3. De locis affectis capite 7 in qua | eius, 38 quam nunc examinavimus, meminit his verbis: Ex his igitur omnibus rationi consentaneum est in cerebro hanc affectionem fieri (de epilepsia ei erit fermo) impediente humore animale spiritum, qui in ventriculis eius continetur, quo minus possit exire. Porro quamobrem hic spiritus vocetur animalis, aut quae sit eius potentia, in eis commentariis, quos de Hippocratis Platonisque placitis scripsimus, iam demonstratum est. Sane quum ea, quae per dissectiones apparere solent, accurate considerarem, rationi consonum videbatur animam in cerebri corpore sedem obtinere, atque in ipso et rationis vim, et sensibilibus imaginum memoriam residere: ac primum ipsius instrumentum tum in sensibilibus actionibus omnibus, tum in his, quae a consilio et voluntate prodeunt, spiritum esse, qui in ipsius ventriculis, maximeque in postremo continetur: quamvis non contemnendus sit medius ventriculus, perinde quasi non nobilissimus sit: multis enim rationibus inducimur, ut hunc amplectamur, duos vero anteriores deferamus. Ex quibus verbis monemur, uti superius quoque dictum est, animale spiritum in ventriculis cerebri contentum, esse quidem animae ratiocinantis cognoscentis, atque moventis primum instrumentum, non tamen esse huius animae sedem ac domicilium, cum ipsa potius in cerebri substantia, sive porositatibus, aut in spiritibus inibi conclusis, tanquam in proprio, ac peculiari subiecto ex Galeni decretis subsistat. Idem pariter in sequenti huius operis libro capite 2 versus finem, de caro sive alto sopore sermonem habens, Quin etiam, inquit, ad vehementes dolores affectus | 39 sequitur, concidente scilicet robore spiritus animalis. Voco autem sic (ut scitis) id, quod est in cerebri ventriculis primum animae instrumentum, ad sensum et motum in universas corporis partes

transmittendos. Ex quo loco non leve argumentum desumimus, sensum, et motum per nervos et cerebri propagine in totum corpus deferri posse per quandam veluti irradiatione, cum velit spiritum, qui in cerebri ventriculis subsistit, esse animae huius primum instrumentum, et praeter opticos nuncupatos nervos, per quos spiritus animalis sensibiliter in oculos deferetur, et perforati sunt, reliqui omnes nervi meatu, quoad sensum, careant. Eandem sententiam protulit Galenus in libro De renum affectuum dignotione, et medicatione, capite 3 circa medium, dum apertissime scriptum reliquit in omni motione naturali sanguinem, et spiritum concurrere, quia sunt naturae vehicula. Quod si vehicula sunt, ergo spiritus non erit natura, nec animae substantia. Licet autem liber hic a quibusdam Galeni spurius censeatur, gravi tamen alicui auctori adscribi potest, et tum hanc, tum alias sententias Galeno dignas complectitur. Haec sunt potiora loca, in quibus Galenus aperte statuit, spiritum ipsum animae essentiam, sive substantiam non esse. Alia, quae minoris momenti sunt, et ad haec revertantur, vel ab istis non discrepant, consulto praetermitto.

Animam temperamentum esse quamplurimis Galeni, ac veterum auctoritatibus, et rationibus doceri. Caput V.

40 Cum hucusque ex Galeni placitis vel nullum, vel prorsus exiguum lumen penes animae substantiam consecuti simus, nunc remanet, ut ad eius rationes, ac themata transeamus, ex quibus si non rationis participis, saltem sentientis, ac nutrientis animae substantia aliquatenus splendescit, ac effulgere incipit. Is igitur in eo libro quod probatur animi mores corpori temperamentum sequi, apertissime affirmat, essentiam animae quatuor primarum qualitatum, aut etiam quatuor primorum corporum temperaturam esse ac dici posse. Quod quidem decretum non de rationis particeps, sed de ea hominis animae parte, quae brutis ac reliquis animatis corporibus communis est, verificari clarissimum esse arbitror, quia de rationali animae specie loquens semper

protestatus est, se eius quidditatem et essentiam ignorare. Tempus est itaque, ut ipsum capite 3¹³ huius libri ita loquentem attentius audiamus. Quare de iis animae partibus (inquit) quae in corde, iecoreque sunt, quas in morte corrumpi, Platoni mecum convenit, primum consideramus. Sed cum ambo haec viscera propriam sint nacta substantiam, quaenam ea accurate sit, nondum pervestigemus; sed ad memoriam revocemus communem omnium corporum consitutionem. Eam autem e duobus esse conflata principiiis ostensum est, ex materia scilicet, et forma, quae cogitatione quidem sit expers qualitatum, sed tamen quatuor qualitatum, caliditatis, frigiditatis, humiditatis, ac siccitatis, temperiem in se habeat: e quibus sane qualitibus aes, ferrum, aurum, caro, nervi, cartilago, pinguedo, omnia denique, quae Plato primogenita, Aristoteles e particularis inter se similibus conflata

41 nominat, efficiuntur. Quocirca, si Aristoteles ipse hanc speciem corporis esse animam dicit, quaerendum est ab eo, aut ab iis, qui eundem sunt secuti, utrum speciei nomine formam dictam esse existimare debeamus, ut in organicis corporibus cernimus: an alterum naturalium corporum principium, a quo conditum corpus sit: quod sensus iudicio ex similibus inter se particulis constat, simplexque est, neque organicam compositionem habet: enimvero alterum naturalium corporum principium respondere, dareque cogentur: siquidem horum in primis sunt actiones: id quod non aliis in locis probavimus, et nunc, si opus erit, repetemus. Atqui si omnia huiusmodi corpora ex materia, formaque constat, vultque Aristoteles cum quatuor qualitates naturales in materiam proveniunt, corpoream temperaturam ex eis effici, certe ipsam formam statui necesse est. Quamobrem animae essentia erit quodammodo temperatura quatuor sive qualitatum dicas, caliditatis, frigiditatis, humiditatis, et siccitatis; sive corporum, humidi, calidi, frigidi, ac sicci. Facultates autem ex animae

¹³ R: 3 capite

substantia sequi, si inde quoque actiones proveniunt, probare
 convenit. Animam vero affici nedum ex caliditate, et frigiditate,
 verum etiam ex humiditate, et siccitate, ipsius etiam Platonis
 testimonio, in fine huius capituli, et in subsequentis principio, his
 verbis, et argumentis probat. Theognis quoque (ait ille) vinum
 liberalius haustum esse malum affirmabat: si quis scite id bibat,
 non malum, sed bonum esse. Ac revera si moderate bibas,
 concoctionem, distributionem, sanguinis ortum, atque alimentum
 adiuvabit. Sed et animus noster ab eo et mitior, et ardentior
 42 redditur, nimirum beneficio | temperaturae corporis, quam rursus
 adiuvantibus humoribus efficit, corporis autem temperatura non
 solum, ut dixi, animae actiones immutat, sed eam quoque potest a
 corpore seiungere. Nam quid aliud dicat is, qui eum, qui
 refrigerantia calfacientiaque medicamenta sumpserit, ilico
 sublatum videat? Huius etiam generis sunt venena ferarum. Itaque
 videmus, quem aspis momorderit, repente mori non secus, quam
 qui cicutam hauserit: quasi venenum quoque illius refrigeret.
 Quare necesse est, ut qui statuunt animam habere propriam
 essentiam, eam corporis temperaturis servire fateatur: siquidem in
 eis vis est, ut cogant eam desipere, memoriaque et intelligentia
 privent, efficiantque ut tristiora, ignaviora, timidioraque, ut in
 melancholiis apparet, moliatur: quorum sane contraria habet is, qui
 moderate vinum bibit. Subit autem in principio sequentis capituli,
 volens probare etiam propter passivas qualitates animam immutari:
 An igitur animae facultates a temperatura in calore et frigore
 immutari possunt, in siccitate vero atque humore, pati nihil
 possunt? Et tamen huius rei et in medicamentis, et in quotidiano
 victu habemus documenta complura, quae percurram omnia, iis
 prius in memoriam revocatis, quae scripta reliquit Plato, cum
 animam ab humiditate corporea in oblivionem induci vult eorum,
 quae prius, quam in corpore esset inclusa cognovisset. Loquitur
 enim his fere verbis in Timaeo, in illo loco, ubi ait, Deos fabricatos
 esse homines, cum immortalem animam in corpus influens, atque
 effluens indidissent. Quo quidem in loco clarum est, substantiae
 43 infantium humiditatem innui. Atque deinceps haec addit:

Circuitus autem ipsi in profundum flumen neque tenebant, neque tenebantur; sed vi ferebantur, atque ferebant. Itemque paulo post: Cum enim fluctus inundans, ac defluens largus esset, unde nutrimentum suppeditabatur, multo etiam maior a cuiusque affectibus afferebatur turbatio. Sed ea rursus percurramus, ut cum post ait: Horum ergo affectuum causa ab initio, cum anima corporis mortalis vinculis includitur, amens fit, cum vero incrementi, alimentique rivus parcius fluit, ac circuitus tranquilliore moto iter suum conficiunt, progressuque temporis sedatiores fiunt, tum in figuram naturae suae congruam restituuntur, et singulorum circulorum directae conversiones, eiusdem et alterius naturam recte discernunt, hominemque ita institutum prudentem reddunt. Cum ait: Cum vero incrementi, alimentique rivus parcius fluit, significat, humiditatem, quam prius esse dementiae animae causam affirmavit: perinde ac siccitas ad prudentiam, humiditas dementiae, siccitas, prudentiam parit, certe summa siccitas summam prudentiam gignet; mista humiditati tantum perfectae prudentiae detrahet, quantum, humiditatis assumpserit. Et quod igitur tale erit animalis corpus tam expers humiditatis, quam corpora syderum? Nullum; neque etiam prope accedet. Ita fit, ut ne mortalis quidem animalis corpus ad summam prudentiam, prope accedat: sed omne, ut humiditatis, sic etiam dementiae particeps est. Itaque cum animi pars, quae rationi est particeps, neque uniformem substantiam obtinet, una cum 44 temperatura corporis commutatur, quidnam mortalem ipsius partem pati existimemus? An videlicet corpori penitus eam servire? An praestat dicere, eam non servire, sed parte animae mortalem corporis esse temperamentum? Id enim iam ostendimus, Quare cordis temperamenta iracunda pars animae est; iecoris ea, quam Plato concupiscibilem, Aristoteles altricem, naturalemque nominat. Postea idem probat Andronici auctoritate, dum addit: Andronicum autem Peripateticum, qui ut vir liber, et ingenuus, sine circuitu animae essentiam, quaenam esset, omnino pronunciare ausus est, summis orno laudibus, eiusque approbo sententiam: eum enim in aliis etiam plerisque talem invenio: cum

vero ait, eam esse temperaturam, aut facultatem temperaturam consequentem, quod addidit facultatem reprehendo. Siquidem facultates multas habet: quippe quae essentia quaedam sit, ut recte statuit Aristoteles, qui eam essentiam, quae ex forma est, esse animam enunciat (etiamsi materia quoque essentiae nomine gaudeat) cum nihil aliud praeter temperaturam, ut paulo ante ostensum est, dici posse videatur. Tandem ex Stoicorum sententia, dum statim subdit: Opinio quoque; Stoicorum eodem essentiae genere continetur. Volunt enim animam esse spiritum quendam non secus, quam naturam: naturae tamen spiritum et humidiores, et frigidiores; animae sicciores et calidiores statuunt. Ita fit, ut huic spiritus sit materia quaedam animae propria; forma autem, quae ex materia est, aut temperatura consistit, cum aeream, igneaeque essentia convenientem modum servat. Quare (concludit
 45 ipse) animae essentiam ex quadam aeris ignisque temperatura de sententia Stoicorum conflari cognovisti. Infra quoque capite 6 ex Platonis pariter sententia probat Galenus, animam a pravo corporis humore laedi. Cum enim (dicebat Plato) acida, salsaque pituita, aut amari, biliosique succi per corpus vagantes, respirationes extrinsecus non consequuntur, sed intro pertracti ipsorum halitum intimis animae valde permiscentes infundunt, tum omnis generis morbos, tum graviore et leviores, tum plures et pauciores animae invehunt: quibus ad tres eius sedes perductis, cumque singuli locum obsederint, ibi varias difficultates, et quascunque animi molestias, ac saepe etiam audacias, timiditatesque, ac propterea obliviones, et hebetudines pariunt. In qua oratione animam in mala quaedam incidere propter vitiatos corporis humores plane fatetur. Sicut rursus ex habitu corporis eam morbo affici declarat his verbis: Qui multum fluidumque circa medullam semen habet, quasi arbor, cum nimia fructuum copia gravidata luxuriat, is multis passim affectus doloribus, et in cupiditatibus, earumque foetibus, multiplici iucunditate perfusus, plurima vitae suae parte pare maximis voluptatibus, doloribusque insanit; animumque ex corporis contagione et aegrum, et insipientem obtinet, non ut aeger, sed pro voluntate sua, ut liber, falso existimatur; re autem

vera rerum Venerearum intemperantia magna ex parte propter habitum unius generis officium, vi raritatis, fluidum, ac madidum in corpore, animi morbus effecta est. Mox in capite statim sequenti animam immutari, et affici pro vario corporis temperamento ipsius quoque Aristotelis | confirmat. Scripsit enim (ait Galenus) in 2. De

46 partibus animalium ad hunc fere modum: Sanguis autem crassior, et calidior, maius robur efficit: tenuior vero ac frigidior maiorem vim sentiendi. Eadem differentia in iis est, quae sanguini porportionem respondent. Quocirca apes, et aliae pleraeque huiusmodi animantes sunt multis sanguine praeditis animantibus natura prudentiores. Inter eas vero, quae sanguine praeditae sunt, prudentia praestant, quae frigidum, tenuemque sanguinem habent, iis, contra affectae sunt. Quae vero calidum, tenuem, syncerumque habent, optimae censentur. Quippe quae et fortitudine, et prudentia multum valeant. Quae res facit, ut ita quoque pars corporis superior cum inferiore, foemina cum viro, dextra cum eiusdem corporis sinistra dissideat. Ex quibus verbis potest, qui velit, perspicere, animi facultates ex natura sanguinis sequi, esse ab Aristotele pronunciatum. Quam etiam sententiam in eodem libro extulit tum aliis verbis, tum iis, in quibus si concludit: Quamobrem quaedam sanguine vacantes animantes prudentia praestant sanguineis quibusdam, quo in numero sunt apes, formicae, et si quid aliud est generis eiusdem. Quorum autem aqueus sanguis est, timidiora sunt: timor enim frigerat. Quae igitur istiusmodi temperaturam in corde habent, his perturbationibus facilius corripuntur. Siquidem aqua frigore condensatur. Quocirca reliqua exanguia sunt sanguineis (ut uno verbo complectar) timidiora. Ac metu perterrita motu non cientur, excrementaque emittunt, ac pleraque colores suos mutant. At quae fibras admodum multas,

47 crassasque habent, ea terre|na, magis, iracundaque sunt natura; ac proinde furibunda: iracundia autem calorem affert. Mox autem clare subdit: Quamobrem tauri et apri iracundi, furibundique sunt: siquidem eorum sanguis est fibrarum plenissimus; ac taurinus quidem celerrime omnium coit. Quae cum dixisset, eis hasce subiunxit: Est aiunt (inquit) consentaneum, ut sanguinea natura

causa sit, cur multa adveniat animantibus tum ad mores, tum sensus pertinentia: est enim totius corporis materia: quandoquidem alimentum materia est; sanguis ultimum alimentum censetur. Magnam vero affert differentiam, si calidus et frigidus, et tenuis et crassus, et purus, et turpidus sit. Alia quoque ad eandem faciendam fidem elici possunt (ut ipse ait) ex eodem Aristotele tum alibi, tum potissimum ex traditis ab Aristotele de iis signis, quae, quia naturam, moresque indicant, physiognomica nominantur. Sed demum in octavo capite, immediate praeallegato subsequenti docet Galenus, animam a corporis temperatura immutari ipsius etiam Divini Hippocratis testimonio, ita scribens: Haec fiunt, quae in primo De historia animalium litterarum memoriae Aristoteles consignavit; quorum sententias hoc loco recitarem, nisi frustra tempus vellem contere, cum Hippocratem Divinum hominem, et Medicorum, Philosophorumque omnium Principem huius contemplationis auctorem, et testem adire nobis concedatur. Hippocrates igitur in libro De aere, loci, et aquis, cum de urbibus ad Septentrionem spectantibus potius feris, quam mansuetis esse: de his vero, quae ad solem Orientem sitae sunt, 48 agens, inquit, clara etiam voce praediti homines sunt, et ad iram, et ad intelligentiam promptiores, quam qui Aquilonalem plagam incolunt. Deinde in longum producto de iis sermone, sic firme Asiam describit: Atque Asiam plurimum ab Europa differre in natura earum omnium, quae e terra exoriuntur, itemque hominum, mea sententia est: siquidem in Asia multo pulchriora, maioraque nascuntur omnia; regio quoque est mansuetior, genusque hominum benignus. In causa huius rei est anni temporum temperatura. Ait autem temperaturam non modo aliorum, quae percurrit, sed morum etiam causam esse. Eum vero voluisse temperaturam anni temporum aliam ab alia in calore, frigore, humore, ac siccitate differre, in libro De elementis a nobis scripto in Libro de natura hominis, et aliis eius operibus comprobavimus. Sed post verba commemorata, idem docens, de regione temperata, a qua hominum quoque mores ait reddi temperatos, ita scribit: Ea enim neque admodum a calore exoritur, neque a frigore laeditur. Deinceps

vero subiungit: Ceterum fortitudinem, aerumnarum, laborisque perpeccionem, et iracundiam his naturis innasci, non est verisimile: sicut neque eiusdem, neque alterius generis perpetui amatores sunt: sed in iis voluptas dominatur. Post addit: Ceterum, quod ad pusillum animum, effoeminatumque pertinet, ut Asiani sint prae Europae populis maxime imbelles, moribusque mansuetioribus, anni tempora, quae, neque in calore faciunt, sed aequalia
49 permanent, potissimum in causa sunt. Paulo etiam post haec | ait: Iam ipsos quoque Asiaticos inter se differre comperies, quod praestatiores alii sint, viliores alii: cui rei causa est temporum, ut ante diximus, mutatio. Inferius etiam, cum agit de his, qui Europam incolunt, haec scribit: Hi enim populi feri, a societate abhorrentes, atque animosi sunt natura. Postea sic ait: Quicumque igitur montanam regionem, asperam, altam, aquosamque inhabitant, et apud quos temporum mutationes fiunt, eos magnitudine formae praestare ceteris, esseque ad labores perferendos; et ad fortitudinem comparatos, atque etiam a natura agrestes, ferosque procreatos, probabile est. Qui vero concavis in locis atque aestuosis, et ubi pratorum sit copia, habitant, ventosque calidos plus, quam frigidos sentiunt, et calidis aquis utuntur, ii magni esse non possunt, neque proceri, sed eis natura comparatum est, ut ampli, carnosi, et pilis nigris sint, imo vero ipsi nigri potius quam albi, minusque pituitosi, quam biliosi existant. Ceterum, ut fortes, aerumnarumque et laboris patientes sint, non ita est ei a natura tributum, sed lex accedens id efficit. Legem vero nominavit in quaque regione vitae traductionem, quam etiam victum, et institutionem, et patriam consuetudinem appellamus. Et, ut alia eius dicta praetermittamus, Inveniens enim, subdit, fere et formas et mores hominum ex natura regionis esse consequentes. Quinimo alium Hippocratis locum eiusdem libri proposuit Galenus, in quo apertissime declaravit, non solum mores ex temperaturis sequi temporum, sed etiam mentis stupiditatem, sicuti etiam acumen. Et
50 in 6. De morbis vulgaribus scribebat, quod quibus arteria in cubito vehementissimum motum | facit, furibundi sunt: propterea, quod hae arteriae ob copiam caloris, qui in corde sit, ita pulsant: ac

furibundos, iracundosque copia caloris: pigros, graves, quique difficulter moveantur, temperaturae frigiditas efficiat. Alia essent Hippocratis loca pro huiusce Galeni sententiae corroboracione adducenda: quae tamen, ne verborum prolixitatis accuset, data opera praetermitto. Sed pro huius dogmatis maiori corroboracione, illud addere mihi concessum, quod in quinto capite praeallegati libri, Quod animi mores, et cetera Galenus scriptum reliquit, dum scilicet nos docuit, animam ipam pro corporis quoque malis affici, ac meliorem, et deteriorem quibusdam qualitatibus effici. Quid igitur causae est (inquit ipse) cur non pauci, qui ad extremam senectutem pervenerunt, delirant; cum hanc aetatem siccam esse probaverimus? Nempe id non ex siccitate, sed ex frigidityte extitisse dicemus, quando haec omnes animae actiones aperte laedit. Quanquam haec obiter dicta sunt, tamen cum hoc nobis in praesentia sit propositum, plane docent animi actiones, atque affectus ex corporis temperatura consequi. Nam si anima est forma corporis, quod ex similibus inter se particulis constat, certe ex eius essentia demonstrationem, quae maxime scientiam gignet, consequemur: Si vero hanc esse immortalem, propriamque parere tamen, ac servire corpori, certe illiusmet, testimonio, comporbatur, tum ob amentiam infantium, delirantiumque fenum, tum eorum, qui, cum medicamenta sumpserunt, aut | pravos succos in corpore genitos cumularunt, desipiunt, aut insaniunt, aut obliviosi, amentesque redduntur. Quosque enim oblivio, aut amentia, aut motus, sensusque vacuitas ea, quae dicta sunt, consequitur, eam, ne iis facultatibus quicquam agat, quae ei natura attributae sunt, impediri quis affirmaverit. At, cum cernere se putat ea, quae non cernuntur, et audire, quae nemo elocutus est, et quidpiam turpe, aut nefandum, aut potius absurdum efferat, non modo certum indicium est, innatas animae facultates esse deperditas, sed etiam contrarias esse invectas. Hoc autem magnam adimit toti essentiae animae suspicionem, ne non incorporea sit. Quonam enim pacto a corporis enim societate in contrariam sui ipsius naturam perducatur, cum neque qualitas ullo corporis, neque forma, neque affectus, neque facultas existat? Sed hoc missum faciamus, ne,

quod obiter dicimus, prolixius sit eo opere, quod nobis proposuimus. Ceterum a corporeis malis vim animae afferri, in malinholiis, insania, et furore evidenter apparet. Vi autem morbi inventos esse, qui neque seipsos, neque familiares nossent, quod evenisse plerisque Thucydidis auctor est, et in pestilentia, quae non multos ante annos mortales vexavit, quam nos etiam vidimus, perinde esse videbitur, ac si quis propter aspiciendi facultas nullo affecta sif malo. At si pro uno tria cernas, maximus erit aspiciendi facultatis affectus: eritque insaniae non absimilis. |

52 *De naturali cerebri constitutione et quae principaliter, et quae secundo ad actiones animales in eo edendas concurrunt.*

Caput VI.

Haec sunt, Clarissime compater, potiora Galeni loca, et quia pulchriora sunt, a me data opera ad verbum descripta, necnon firmiores comprobationes, et argumenta, quibus probare nititur, animae substantiam corporis ipsius temperamentum esse. Potuissem proculdubio et alias ipsius auctoritates in medium afferre, ac potissimum ea, quae memoriae posteritatis reliquit in libro, sive fragmento illo, quod de substantia naturalium facultatum inscribitur, et ex omnium sententia est Galeni legitimum opus: sed quia alia loca easdem continent sententias, quas superius exaravi, et illud fragmentum est quoddam veluti compendium, sive brevis epilogus eorum, quae fusa oratione in proprio libro (nimirum, quod animi mores temperaturam corporis insequuntur) explicauerat; idcirco, aliis omnibus posthabitis, haec sola proferre operaepretium arbitratus sum. Verum quoniam saepius tum in hoc eodem libro, in quo circa huiusmodi argumentum principaliter versatur, tum alibi, tum potissimum in tertio illius percelebris voluminis de locis affectis, capite septimo de hac eadem re dubie disiumctim loqui videtur, statuitque animam esse aut temperamentum actiuarum qualitatum, aut ab ipsarum temperamento alterari, ac nonnunquam scribit, animae

- 53 essentiam aut esse temperaturam, aut rem quandam temperaturam consequentam, et interdum | clarius ab ipso temperamento eam oriri affirmat. Ea propter nostrum munus esse debet, ut quae ab ipso scripta sunt, brevibus, quo fieri possit, aperiamus, et expendamus, et tandem, quid in hac contemplatione, quae pulcherrima est, sentiendum sit, proferamus. Ex descriptis itaque superiori capite Galeni auctoritatibus, et rationibus, clare constat, ipsum, ad probandum¹⁴, animae substantiam temperamentum esse, triplici ratione usus fuisse, quarum prima a priori, ut sic loquar, procedit; secunda a posteriori proficiscitur, et ab isparum animae proprietatum ducitur alteratione, quae in diversis temperamentorum speciebus, ac morbis eadem temperamenta labefactantibus, atque laedendibus, animadvertitur. Tertia maximorum Philosophorum, ac Medicorum, ac potissimum Divini Hippocratis, Platonis, Aristotelis, Andronici Peripatetici, et Stoicorum auctoritatibus innitur. Porro circa secundam et tertiam probationem nil aliud dicemus, cum ipsomet longiori, et claro admodum discursu utatur, et tandem concludat tum in citato libro, tum sexta aphorismorum commentaria 23 tum 3 <libro> De locis affectis capite 7 non solum humores ipsos, verum etiam corporis temperaturam animae actiones alterare summis Philosophis, ac Medicis in confesso esse: quod de ipsis quoque morbis longe magis possumus affirmare. Primae autem rationis vis in hoc sita est. Constat apud omnes quodlibet compositum et animatum corpus duo haec principia, materiam videlicet, et formam, resolvi, secarique posse: neque minus liquet, animam ipsam corporis animati formam statuendam
- 54 esse. Modo sive totum corpus animatum, si|ve aliquod ipsius particulare membrum organicum seorsum expendamus, ac dividamus, nihil prorsus in eo excogitari, et inveniri potest, nisi temperatura, et quae necessario consequuntur, compositio, et ipsas unitas, quemadmodum etiam in libro De differentiis morbis idem

¹⁴ R: *probandum*.

Galenus docet. Verum neque unitas, neque compositio, neque quae temperaturam consequuntur qualitates, sunt ex illorum genere, quibus animae actiones primum debentur, et a quibus immediate promanant: Ergo sequitur id a quo actiones prodeunt, esse temperamentum, et ex consequenti temperamentum animae substantiam esse. Ut autem istiusmodi ratio clarior evadat, recurramus ad eundem Galenum primo De usu partium capite 9 et 10. Quo in loco sic ait: Ut autem sermo noster (inquit) methodo procedat, quae corporibus insunt, omnia distinguamus. Insunt autem primum, et maxime temperamenta. Quippe quae propriam particularum substantiam complent. Corpus enim tale natura est, propterea, quod caliditate, frigifitate, humiditate, siccitate sic commistum est. Nam carni esse carnem, et nervo nervum, et aliorum unicuique id esse, quod est, ob qualitatum quatuor praedictarum certam quandam temperaturam contingit. Hae igitur eis secundum substantiae rationem insunt. Consequuntur autem necessario odores, sapes, colores, durities, mollities. Alia vero necessario accidunt, positio, magnitudo, connexio, conformatio. Hanc eandem sententiam, sed clarius proponere videtur idem Galenus in libro De optima nostri corporis constitutione, capite 1 et 2 quo in loco positioni, magnitudini, connexioni, et |
55 conformationi ipsum numerum addit, uti etiam in libro De differentiis morbis eundem numerum proposuit, quia ex his omnibus integra cuiuscunque organi compositio resultat. Quo etiam in loco conformationem in figuram, superficiem, cavitates, atque meatus subdividit. His vero, quae in primo De usu partium capite 9 scripserat, et statim supra a nobis relata sunt, subiungit: Quoties igitur omnium, quae organis insunt, utilitatem diligenter es examinaturus, in primis disquisire, per quod actionem nactum fuerit: magna enim ex parte propria substantiam invenies: (et per substantiam temperaturam ipsam intelligit) aliquando autem etiam ob aliquod ex consequentibus (et tunc subaudire debemus non quidem ad compositionem attinentia, sed ea, quae necessario substantiam, sive temperamentum consequuntur) quemadmodum in oculis propter colorem (per quem colorem possumus etiam

splendorem audire, quemadmodum id docet I <libro> de symptomatum causis capite 6) Deinde (subdit) et aliarum ipsius particularum utilitatem singulatim disquiras, an scilicet ea propter actionem fit utilis, an propter eorum aliquid, quae temperamenta consequuntur: ut os propter duritiem. Post hoc autem unumquodque illorum, quae et totis ipsis organis, et eorum particulis accidunt, consideres. Quae (ut paulo ante dictum est) sunt positio, magnitudo, connexio, conformatio. In capite vero sequenti subiungit, quod ubi inquirere, et examinare in unaquaque particula ea quae inventa et iam proposita sunt, voluerimus, pro principio inquisitionis debemus ipsius organi actionem habere. Qua cognita
 56 atque perspecta, | scire expedit, inquit ipse, quod in unoquoque organo primum reperitur una pars, quae principalis est et dicitur, eo quia praecipua actionis pars est, per quam organi actio primo, et principaliter fit. Reliquae vero universae particulae huic parti principali famulantur, ac subserviunt triplici ratione, videlicet, vel ut melius actio fiat; vel ut causae sine quibus non potest actio ipsa fieri; vel pro custodia, et ad tutelam eorum omnium creatae sunt. Ex his igitur colligimus, quod, sicuti partes, quae praecipue subserviunt, ei opitulantur merito compositionis, cui possumus addere unitatem ipsam, quia haec tamen in partibus famulantibus, quam in principali concurrat tanquam causa¹⁵ sine qua non; ita ipsiusmet partis principalis, cui actio primum debetur, temperatura, vel quae ipsam necessario consequuntur, sunt illa, a quibus actio ipsa immediate, et principaliter proficiscitur, quaeve necessario accidunt, et ad compositionem attinent, ut numerus, magnitudo, positio connexio, et conformatio, concurrunt triplici modo iam declarato, nimirum, vel ut actio melius fiat, vel tanquam causa sine qua fieri non nequit, vel ad partium securitatem. Quibus sic positis, primam Galeni rationem intimius expendamus, et usque ad vivum, ut aiunt, reseceamus, et quia ipse in toto illo libro,

¹⁵ R: *causa*,

Quod animi mores corporis temperaturam sequuntur, semper de anima cognoscente, ac sensitiva disserit, cuius praecipuum et immediatum organum ipsum caput existit, illud pro exemplo methodi, quam descripsimus, accipiamus, tanquam illud quod propoito nostro optime inservit: ut hinc inveniamus, quae nam in
57 illo animae substantia excogitari possit. Clarissimus est autem capitis actionem animale functionem esse, sive ea sit reatrix, qualis est rationatrix, memoratrix, et imaginatrix, sive sentiens, sive movens. Sed rectius pro nunc tum externis sensationibus, tum functione movente, quippe quem particularia, et extrinseca propria organa sortitae sunt, accipiamus retrices functiones, ac sensum communem, quarum actionum organum immediatum, atque praecipuum, ex omnium sententia, caput est, seclusis illis organis extrinsecis, quae tanquam rivuli ab eodem capite oriuntur. Quamvis igitur integrae, ac perfectae huiuscemodi operationes fiant ob capite, uti diximus, accepto, tanquam a toto membro organico, nihilominus pars principalis, cuius merito iam dictae functiones obeuntur, est ipsum cerebrum. Nam reliquae partes huic famulantur triplici illo modo ima declarato: exempli causa, membranae, cranium, et partes circumpositae pro custodia habentur venae et arteriae per cerebri substantiam disseminatae, quia nutritionis materiam, spiritum, et vitam deferunt, concurrunt ut causae sine quibus non, quia sine vita nulla prorsus actio fieri potest; et arteriarum ingens numerus cum copiosorem spiritum subministraret, ad melius actionem edendam conducit: plexus choroides, et reticularis illa textura admirabilis ad melius pariter edendam animale functionem dirigitur. Quare, si cerebrum seorsim perpendamus, eiusque temperaturam, et quae hanc necessario accidunt, et ad cerebri composituram spectant, examini
58 subiiciamus, cum cerebrum ex | omnium tum Philosophorum, tum Medicorum comuni consensu, si non prima radix, atque primum principium, saltem immediatum, peculiare, atque praecipuum cuiuscunque animae cognoscentis organum sit, necesse est, ut ipsius temperatura in animalibus functionibus obeundis (sive retrices sint, hegemonicae Graecis dictae, sive sentientes, sed

internae) principaliter, seu tanquam causa principalis, concurrat. Cum autem inter rectiores actiones ratiocinatio quoque ex Galeni placitis locum habeat, et de hac animae particula, uti supra saepius repetitum est, semper Galenus ambigue locutus sit, ideo debemus hoc in loco sic accipere cerebrum, et eius temperaturam ita esse instrumentum, sive locum intellectus, et ratiocinatricis facultatis, non quia facultates haec sit in cerebro tanquam in loco, et homini, mediante cerebro, per naturam copuletur, quia immateriali abstractaque sui natura cum sit, non est organica, nec eget loco tanquam subiecto; sed dicitur esse in cerebro, et hoc mediante, nobis copulari per operatione; quia ad hoc, ut propriam functionem promat, phantasiae ministerio indiget, quae et organica est, et in cerebro locatur, et operatur, tanquam in organo sibi precipuo. Ad quod respiciens Philosophus 12. Problematorum, problemate primo, scribebat intellectum in capite, ac cerebro ipso collocari. Quam quidem sententiam clare quoque colligere valemus 30. Problematorum 3 dum scilicet asseruit homines parvo corpore praeditos prudentiores esse. Quod etiam experientia probatur (ut cum Galeno fusius diximus) quia observamus, quod quamdiu innata cerebri caliditas, et temperatura commensurata servatur, et nec ab immodico frigore labefactatur et obtunditur, nec extraneo calore perturbatur, et intenditur, inculptae operationes intellectus eduntur. Quod si frigus immodicum caput, et cerebrum obsideat, vel febrilis ardensque calor ipsum arripiat, mens, et ratiocinatrix facultas statim laeditur, et vel labefactatur, vel corrumpitur. Ad pensum igitur redeundo, quomodo cerebri temperatura ad has functiones edendas principaliter concurrat, et reliqua omnia superius commemorata huic, et ipsi cerebro inserviant, et famulatum gerant, iam aperiamus. Cerebrum, quemadmodum Galenus nos docet 2 <libro> De temperamentis capite 3 relationem ad cutem, et partes hominis temperatas, sui natura exangue, frigidumque est, et eadem cute humidius, praesertim penes partem anteriorem: Est autem temperatura magis humidu, quam frigidum. Cum enim a veteribus vere, ut Galenus ait, enunciatum fit, humidissimam inter hominis particulas esse adipem, cerebri

60 corpus proximum adipi humiditatis ratione est, quemadmodum ex ipsius mollitie coniectare nobis licet. Huius itaque temperamenti ratio ea reddi potest. Nam firgidum factum fuit, ut vitales spiritus sui natura fervidiores, qui a corde in cerebro feruntur, tanquam operationum animae commune instrumentum, attemperaret. Spirituum enim fervor et nimia caliditas animae cognitionem non parum oblaedit, quia ab intenso calore nimium exagitantur, ut in ebriis, phreneticis, et huiuscemodi aliis calidioribus capitis affectibus fieri cernimus. Ideo refrigeratio et attemperatio ipsos ad sensationem et cognitionem aptiores efficit. Nam | cognitio, sensatioque, ut ex Aristotele 2. <libro> De partibus animalium capite 10 colligimus, stabilitatem, et quietem requirit, cui frigiditas conducit, sicut ei oppositus calor motui maxime favet. Hac de causa solo animalia sanguinea, ceu illa, quae plures, et perfectiores sortita sunt operationes, ac subinde copiosiore, robustioremque insitum calorem obtinuerunt, et ob id pro eius insigni cunctatione orde donata sunt, cerebrum pariter nacta sunt; quia pro spirituum fervore contemperando erat necessarium. Est tamen cerebrum minus frigidum, quam humidum, in relatione ad cutem. Unde dicebat Galenus 2 <libro> De Temperamentis <capite> 3 ipsum spinali medulla calidius esse, quia periculum erat, ne ab intensiori frigiditate innatus spirituum calor extingueretur, et animales actiones penitus torpescerent. Longe autem humidius ac subinde mollissimum fuit effectum, et spongiae instar, rariorem substantiam adeptum est, ut tenuissimorum spirituum, qui passim ab omnibus animales appellantur, congruum evaderet subiectum, et receptaculum. Quemadmodum enim anima sui natura incorporea, spiritu ipso, et tenuissima substantia mediante, crassiori annectitur corpori; ita tenuissimus spiritus, qui animae subiectum est, et instrumentum, non potest nobis consociari, et corporibus nostris adhaerescere, nisi mollissima substantia corporea, quale cerebrum est, mediante. Quae enim crassitie, et tenuitate inter se valde dissident, muto absque medio uniri, et invicem unita conservari nullo modo possunt. Est autem cerebrum in priori parte humidius, ac mollius, in posteriori minus molle,

61 magisque compactum, quia prior pars sensationibus, discursui, et
 imaginatio; posterior vero motionibus, atque memoriae magis
 dicata est. Sicuti autem sensus consistit in quodam pati, cui
 mollities magis conducit, ut ex Galeno colligimus 10 <libro> De
 usu partium <capite> 1 ita motus, cuius natura est in quodam
 agere, firmioris substantiae indigens est: Sicuti memoratrix quoque
 facultas ut spectra, et simulachra, rationesque foelicus, ac diutius
 conserventur, et ex facili non effluent, firmiori, minusque fluido
 corpore opus habet. Sed quia mollitiei, quae cerebri humiditatem
 consequitur, meminimus, remanet, ut ex his, quae temperaturam
 necessario consequuntur, aut ex ea potius emergunt, et exoriuntur
 cerebri quoque colorem commemoramus. Is autem albus omnino
 est, ut animalium spirituum maior puritas, atque claritas ac fulgor
 inde suboriretur. Quae quidem quantum ad rectricem, imo etiam
 ad sensientem, et potissimum visivas functiones conducant, nobis
 clare patefacit affectus melancholicus vocatus: in quo dum niger
 aut ater opacusque vel humor, vel vapor cerebrum et animae
 sedem obsidet, hae functiones, et imaginatio, et ratio adeo pervertuntur,
 ac depravantur, ut patientes in metum ac moestitiam absque
 ulla alia causa, et in mentis alienationem absurdissimam
 impellantur. Nam, ut habet Galenus 2. <libro> De symptomatum
 causis capite ultimo et 3 <libro> De locis affectis <capite> 2 nihil
 mirum est, quod ex atra bile, cum principium rationalis animae
 occupavit, timor, moerorque, ac mortis expectatio accident;
 siquidem etiam eorum, quae extra corpus sunt, nihil videmus,
 quod nos perinde terreat, ac tenebrae. Haec sunt, (Clarissime
 Compter) quae de cerebri temperatura, ac de iis, quae eam
 62 necessario consequuntur, dici possunt: nunc ad ipsius compositionem,
 et ante omnia ad ipsum situm, sive positura me confero. Cerebrum
 summam corporis partem tenet, tum quia sic dicebat nostrae
 mentis arcem, tamquam rectricis ac dominae, summo corpore
 collocari, coeloque propriorem locum proprium, unde elapsa est,
 spectare: tum quia omnium sensationum fons et origo cum fit,
 et sensationum organa prope cerebrum, gratia maioris tutelae,
 collocari debuerint, nullus aptior locus visui, auditui, et

olfactui poterat consecrari. Nam oculi, tamquam optimi speculatores, in terrestri, bipede, ac rectae staturae animali, ad faciliorem, et perfectiorem visionem edendam, eminentissimum corporis locum requirebant. Simili modo, qui sonitus et odores, aerei et vaporosi cum sint, sui natura sursum feruntur, congruum admodum erat, ut horum sensibilium organa in altiora sede proprium situm haberent. Est autem cerebrum in homine magnitudine adeo vastum, ut in relatione ad bruta, alioquin corpore grandiora, homo maximo cerebro donatus fit, quia nimirum plurimarum virtutum sedes est. Cum enim omnium maxime ad cognoscendum et contemplandum a summo Opifice creatus sit homo, cerebrum maximo subinde habuit, tum ut copiosissimo vitalem spiritum reciperet, ac contineret; tum ut ipsum ad unguem contemperaret, subindeque ad cognitionem maxime idoneum instrumentum redderet. Quia igitur animalis vis permultis facultatibus in homine praesertim praedita est, et copiosissimis indigens spiritibus, ideo capacius domicilium
63 ai dari par erat. Idque pluribus instrumentis contineri. Tanta enim spirituum copia in animalibus edendis functionibus requiritur, ut ad eorum restaurationem natura proficiens somnum animalibus fuerit elargita, et arteriarum pulsatio in eorundem reparationem magna ex parte conspiret. Quo sit, ut Galenus 1 <libro> De causis pulsuum statim in principio et alibi saepius memoriae prodiderit, inter causas finales, ob quas pulsus editur arteriarum, animalium spirituum generationem unam atque praecipuam esse. Connexum porro non cum abdomine, sed cum thorace, eius scilicet superiore parte cerebrum habet, quia, ut in Libello de vocis instrumento nos docuit Galenus, maxime confert ad sensationes, sive internas, sive externas, ut inter cerebrum, et nutritoria viscera thorax, et spiritui, seu respirationi destinatae partes interponantur, ut scilicet sensationes a nutritoriis visceribus, maxime distent, ne scilicet ab innumeris vaporibus ex concoctionibus, et ex excrementis elevatis maxime turbentur. Qua de causa ille naturam malevolentia atque deformia procul a sensibus amandasse. Insuper quia cerebrum, uti diximus, copiosissimis eget spiritibus, optimum fuit, ut supremae thoracis, et spiritalium partium regioni connecteretur: praesertim,

quia, ut loco citato idem habet, natura propriis materiae propensionibus prospexit, et ob id alimento, quod grave est, deorsumque vergit, illic excretionem paravit. Levi autem spiritui in thorace genito, ut in sublime feratur, concessit. Quoniam vero, ut superius dictum est, cerebrum mollissimum est, ideo ad ipsius stabilimentum atque tutelam, osseam substantiam, calvariamque subinde undique circumpositam ipsum habere necesse fuit. | Cum enim ob nimiam mollitiem nobilissimum hoc viscus irruentibus extrinsecus iniuriis maxime obnoxium esset; ideo osseo ac durissimo tegumento fuit undique circumseptum. Sed quia inter durissimam et mollissimam substantiam nulla prorsus intercedit cognatio, et facillimum est, ut haec labefactetur, contentaturque; ideo, pro eiusdem tutela, natura inter calvariam, et cerebrum, duplicem interposuit membranam, scilicet tenuem ac mollem, qua quidem cerebrum mollissimum circumtegitur, et crassam ac duram, quae tenuem perfecte ambiens tutius commercium cum ossea substantia sibi simili habere potest. Quinimo, ut cerebrum ab eadem dura membrana aliquatenus suspenderetur, et in calvariae ossa non ita vehementer irruet, et comprimeretur, crassior haec membrana villis compluribus calvariae suturis adhaerescit, qui inde foras elapsi, fusius, ac latius circumiecti alteram membranam conficiunt omnem calvariam extrinsecus investientem, quae ob id pericranium Graecis dicitur. Et quia demum cerebro adeo magnum una cum propositis partibus nedum plurimis spiritibus, sed etiam plurimo alimento indiget: ideo tum cerebro praefertim, tum aliis enumeratis partibus quam plurimae venae et arteriae fuere tributae: quarum merito cerebrum maximam cum corde et hepate colligantia atque consensum habet. Superest cerebri conformatio, in qua possumus figuram, superficiem, cavitates, atque meatus expendere. Eius porro figura (quam totius capitis figura consequitur) fuit rotunda tum ad securitatem, quia sic externis iniuriis minus obiicitur; tum ad melius esse gratia sensationum, et animalium functionum, quia talis figura spirituum, et cerebri substantiae est magis capax. Eius autem superficies levis omnino est, quia sic a tenui, et dura meninge perfectius, ac facilius investitur, et ad osseae substantiae

pressu et iniuriis exactius tutatur. Habet tamen cerebrum in basi, et posteriori parte quosdam processus, seu germina, quae quidem ad motum, ac sensationes omnes externas, tanquam causae sine quibus non diriguntur. Postremo in cerebro tum cavitates, tum meatus evidentes, tum minus evidentes, ac compagis, substantiaeque raritates, spongiae cuiusdam instar, reperiuntur. Nam prior cerebri pars geminata cum sit, geminis quoque ventriculis intro reconditis excavata est. Qui quidem ex his primis cerebri partibus initium ducentes, ad medias fere regiones accedunt, et inde paululum reflexi in imam sedem prope cererbi basim detorquerentur. Hi vero duo ventriculi anteriores in mediam quandam, eamque individuum cavitatem concurrunt, quam medium ventriculum vocant, qui prioribus minor est. Sub cerebello vero, quod occipitis osse tegitur, et cerebro durius et siccus est, et a cuius extrema parte spinalis oritur medulla, a qua clariores nervi per totum corpus perferuntur, alius ventriculus quem posteriorem vocant, continetur, qui prioribus minor est, sed medio maior: qui initio latius patet, sed coarctatur extremitate sua in mucrone compressa. Hi autem ventriculi cerebri, et praesertim priores, ut ex Galeni auctoritate superius citata, 7 <libro> De Placitis, diximus, non solum ad ipius cerebri excrementa suscipienda, et expurganda per nares, et os, 66 spon|goides dicitur, et per palatum, ac pelvim vocatam diriguntur, pro cerebri nimirum conservatione; verum etiam ad animales spiritus nuncupatos suscipiendos, alternados, ac praeparandos, ut postmodum ab innata cerebri facultate, ac proprietate alterati in oculos, ac alios omnes sensus et per medium ac postremum ventriculum ad sensus et motus instrumenta diffluant, pro ipsorum scilicet functionibus obeundis. De quibus non est dicendi singulatim locus. Plures autem alios meatus sensus nostros effugientes, et rariorem compagem sortitum est cerebrum ad melius actionem animalem edendam, quia huius merito spirituosam substantiam, et uberiorem suscipere, et aequaliter, ac uniformiter foelicius attemperare valet.

Ex traditis fundamentis Galeni sententiam exactius comprobari posse. Caput VII.

Si itaque haec omnia, quae de cerebri naturali constitutione fuere proposita, verissima sunt, et si ex Galeni decretis humores, qui contenta vocantur ab Hippocrate, nec vivunt, nec ullam proferunt actionem; impetum autem facientia, et spiritus ipsi praeter id, quod non vivunt, non sunt animae substantia, sed ipsius instrumentum, ut superius ex eodem dictum est; et si solidae tantum partes, quae etiam continentes nominantur, sunt illae, quae vivunt, et proferunt actiones proprias, et si in illis nil praestantius, et quod magis principaliter concurrat ad actiones efficiendas reperiri potest ipsa temperatura, si quis rationes diligenter subducatur, luce clarius ei
 67 paltere potest, animae essentiam esse temperaturam. Quod eo firmiter comprobabitur, si recurramus ad ea, quae in humoribus et intemperamentis cerebrum, tamquam animae cognoscentis sedem obsidentibus, contingunt. Quod enim ex Galeno cerebri temperatura sit illa, a qua primum principales animales functiones prodeunt, ex eo demonstrari potest, quia, si haec Galenus 3 <libro> De locis affectis <capite> 5 testantur, hae principes et internae animales operationes valent, et optimae fiunt, si cerebrum ab exquisita et proba temperatura deflectat, eo magis vitiosae fiunt, quo maior ab eucrata temperatura fit recessus. Ut autem hoc appareat, primo supponamus, modos, quibus cerebrum penes proprium temperamentum, et subinde quatenus pars similares est, mutatur, esse octo, prout quatuor intemperamentis simplicibus, et quatuor compositis corripitur potest, quae omnes vel nuda, sive sine materia, vel cum aliqua materiali labe connecti possunt. Supponamus secundo, diversas principes functiones in diversis cerebri partibus fieri. Nam ex Aristotele et Galeno 3 <libro> De locis affectis in anteriori cerebri parte est sensus communis organum, ad quod somnus, et vigilia sui natura pertinent: in media ipsius parte imaginatio residet, et phantasia, et una cogitatio et ratio; etiamsi ex nonnullis Galeni auctoritatibus, praesertimque 7 <libro> De placitis Hippocratis et Platonis ad posteriorem magis

ventriculum inclinare eliciamus. Memoria vero ex Galeni dogmata in postica cerebri regione sedem habet. Quibus ita praelibatis, quotidiana nobis patefacit experientia, quod si prior cerebri pars
68 frigidior, aut humidior evadat, alti fiunt | sopores: sin siccor et calidior, vigiliae. Si hae intemperaturae ad mediam cerebri partem pervenerint, ex intensa frigiditate destruitur imaginatio, et ratio, et oritur amentia; si moderata, sive minus intensa, heberatur, fitque stoliditas. Ex calidiori et siccori intemperantia hae operationes depravantur, et audacia, temeritas, iraque suboritur, ut in phrenitide, et mania contingit. Haec autem idcirco fiunt, quae ab his cerebri intemperatiis animalibus quoque spiritibus per id disseminatis similes intemperies communicatur. Ut enim frigus et calor contrariae sunt qualitates; ita adversarii effectus inde
69 proveniunt. Nam frigus piger, ut Galenus ait. 3. <libro> De locis affectis <capite> 5 et ineptias facultates reddit, et ob id omnia tarda, et inepta fiunt; et hae functiones, labefactantur, imminuuntur, et languent. Nam his laesis actionibus (inquit) cerebrum afficitur tamquam primo genere, ipsa intemperie; sed secundum alterum genus et subalternum, omnino frigida corripitur intemperie, ait ille, quia haec animales actiones torpidas efficit, ut animalia, quae per frigora latere coguntur, non obscure declarant. Quod etiam in frigidis mediamentis, cibus, et capitibus affectibus videre est. Contra, calor intensus nimis movet, inordinate exagitat, omnia confundit, imagines turbat, et iudicium pervertit, quod delirare est. Haec pariter contraria symptomata ab intemperie materiei consociata eundem in modum fiunt. Nam calidius et siccius humor, vel vapor, in priore cerebri parte, vigiliis; in media furorem, phrenitim: pituita in eadem anteriori parte, coma soporem; in media amentiam, morosin, stoliditatem; in postrema
69 obli|viosum affectum parit. Sanguis in antica somnum longum, non profundum, quasi humidus est et calidus, aut etiam profundum, si copiosus sit, uti Galenus I <libro> Hippocratis Prorrhethico comentario I nos docet, excitare valet: Si alias cerebri partes ac ventres occupet, movet deliria cum hilaritate, et risu, et aliqua in somnum propensione. Melancholicus succus in parte

priori, vigiliis; in media, et in ipso cerebri corpore, ratione frigiditatis, et nigredinis, deliria excitat, sed cum demisso animo et timore, ac moerore, cum solitudinis delectatione, et pigritia; sed citra iram et rixam: in posteriori parte, frigiditate et siccitate interdum catochen, et stuporem, sive congelationem; aliquando oblivionem gignit. Verum quoniam ea, quae alibi Galenus tradit de melancholici succi nigredine, dum inquit ab hac, non autem ab ipsius qualitibus primis timorem, et moerorem proficisci, videntur nostrum hoc, imo et ipsius Galeni librum Quod animi mores et cetera fundamentum omnino pervertere; ideo cogor hoc in loco quadantenus sistere gradum, et ostendere, timorem, ac moerorem, melancholici humoris frigiditati, ut causae potissimae, adscribendum esse. Quod eo libentius pertractabo, quod neminem hucusque vidi, qui rem huiusmodi recte declaravit. Id igitur ex eo patere potest, quod spiritus omnes in corde ipso, tamquam in propria officina, generantur; in cerebro vero (uti superius docuimus) a sanguine secernuntur, et contemperantur. Saepius autem dictum a nobis, demonstratumque est, quod cerebrum est immediatum, ac proximum quorumcumque animae affectum instrumentum. Quocirca, si ex Galeni decreto libri Artis medicae

70 caput 30 | cor frigidum ex timiditate, et tristitia nimia indicatur, quia frigidiores animales spiritus cerebro suppeditat, qui ad cerebrum delati, metus ac moestitiae nimiae causa evadunt: ergo in affectu melancholico iidem animales spiritus a melancholici succi frigiditate refrigerati, metus et moestitiae erunt auctores. Huius autem humoris siccitas, ac passiva qualitas, ad haec et delirium melancholicum producendum primo et per se non concurrat: quoniam ex Galeno libro Quod animi mores et cetera capite 4 et 5 humiditas dementiam, siccitas prudentiam gignit: Et Heraclitus dicere consueverat, splendor siccus, anima sapientissima: Et primo De natura humana commentatario 39 ait Galenus, quod animi constantia ab humore povenit melancholico; stoliditas et simplicitas a sanguine, quia eius humiditas spiritus, et facultatum organa obtundit, siccitas acuit, et vegetia, et pura reddit. Ideo libro <De> arte medica capite 16 inquit, quod siccum cerebrum a

sensuum indicatur perspicacia. Quamobrem melancholiae siccitas ad melancholica symptomata producenda duobus modis concurrat: uno quidem, quia spiritus ab humiditate ligari, et obtundit non sinit, et somnolentum affectum arcet, ac proinde vim animalem solutam, in continuoque motu errantem servat. Sed quia non caliditati, sed frigiditati iuncta est, non in ira, audacia et temeritate, sed potius in timore, ac moerore imaginatrix facultas ac functio versatur. Altero autem modo, quia siccitas frigiditati annexa spiritus aliquatenus absumendo, est in causa, ut animalis functio quoquo pacto langueat, et inde pusillanimitas suboritur, propter defectum, quemadmodum 7 <libro> Aphorismorum <capite> 9 Hippocrates et Galenus ex cerebri inanitione desipientiam fieri affirmarunt. Quare timor in melancholicis principaliter a frigiditate proficiscitur, cui, ut Galenus scribit 2 <libro> in I Epidemiarum <commentario> 75 cognatae sunt maestitiae. Quia enim valde timent, ideo plurima mala sibi adventura formidant, et falso imaginatur, ut coelum ruere, et alia huiusce generis absurda. Ad haec tamen producenda neque frigiditas sola sufficiens est, etiamsi causa est principalis atque magis praecipua, neque nigredo sine frigiditate: sed melancholicorum symptomatum causa adaequata, frigiditas una cum tenebrositate censerit debet. Si enim tenebrositas satis esset, plures maniaci timerent, ac moestissimi essent. Consequentia clara est, quia mania saepe ab exusta et atra bile interdum ab exusto et denigratum sanguine ortum ducit. Et tamen neque metus, neque moestitia eos divexat. Ex adverso, sola frigiditas sine opacitate non sufficit, quia sui natura soporem potius, aut amentiam, aut stultitiam, aut oblivionem, procreat, uti clare testatur Galeno 3. <libro> De locis affectis <capite> 5 dum ait, cerebri frigiditatem rationem, et memoriam labefactare, etiamsi nonnumquam humiditati, interdum siccitati iuncta fit. Unde non est putandum frigiditatem siccitati iunctam melancholicum affectum absque opacitate parere posse. Quia Galenus duos refert aegrotantes, qui memoria capti, non tamen melancholici erant, in quibus calorifica siccantia noxia erant, humectantia vero non medicis eis erant praesidio. Quocirca eum, qui ob laborem in studiis

72 et vigilias, memoriam pene amiserat, et rationem, et subinde non melancholia, sed fatuitate, sive stultitia laborabat; et agricolam, qui ob laborem in colendis vitibus, et ob tenuem victum, eodem modo fuit affectus, calfacientibus, et humectantibus, et praesertim optimi succi alimentis curavit. Sed, uti diximus, frigiditas in affectus melancholici generatione tamquam prima qualitas primas sedes tenet; quia timorem parit, et animum demissum reddit: Secundas sedes tenet nigredo; quia est in causa, ut etiam absque ulla causa, et sine ulla ratione timeant, et absurdae admodum eis immaginationes obversentur. Ex quibus patere arbitror, quae de causa Galenus, ceu maximus philosophus, ab iis, quae experientia ipsa quotidie observantur, instructus et impulsus toties affirmaverit, animae substantiam ipsummet temperamentum esse.

Quibus rationibus Galeni sententia everti possit, atque probari, animae essentiam non esse corporis temperamentum. Caput VIII.

73 Quoniam vero prudentissimus, et admirabilis hic vir (sic eum vocat etiam Simplicium, maximus Philosophus) videbat quam plurimas instantias, et valida argumenta adversus hanc opinionem afferri posse; ob id tale decrementum non omnino absolute tamquam verum pronuntiavit; sed, disiunctive loquens, animam esse vel temperamentum, vel aliquid illud consequens, vel eo indigens, et utens, vel eidem inserviens¹⁶ asseruit. Et proinde Galenum hucusque circa ipsius animae dignotionem lapsus esse, affirmare iure aliquo non valemus. Nam revera, si post habita eius auctoritate, | veritatem ipsam rimari, et expendere accuratius velimus, nulli dubium esse debet, quod animae ipsius facultates non sunt temperamentum partium, in quibus fiunt, sed potius partium temperamentis, in propriis edendis actionibus utuntur,

¹⁶ R: *inseruius*.

tamquam proximis instrumentis, uti secundo De anima Aristoteles declaravit. Quinimo temperamenta propria non solum ea intelligenda sunt, quae ex mistura quatuor elementorum consurgunt (haec enim tamquam materia se habent) sed si ad actum, ut Peripateticis verbis utar, sint adducenda, oportet, ut a spirituum copia, atque substantia, tamquam a forma foveatur. Qui quidem spiritus ea qualitate, copia, et puritate, seu perspicuitate praediti esse debent, quam facultatum animae natura requirit. Quod autem animae substantia temperamentum esse non possit, pluribus, ac validis rationibus probat Aristoteles in primo De anima libro, dum refert opiniones antiquorum, et adversus illos disserit, a textu 55 usque ad 62. Earum prima est: anima debet secundum diversas, et oppositas mutationes movere: sed hoc temperamentum facere non valet, qui temperamentum e quatuor elementis conflatum est, cum praedominio alicuius illorum. Cuius ratione non potest habere motum, nisi secundum praedominium illius elementi, quemadmodum in principio libri septimi De coelo idem Aristoteles docuit. Secunda ratio est, qui temperamentum spectatur penes harmoniam simplicium corporum, et quatuor primarum qualitatum, et proinde dicit similitudinem, ut habetur primo De generatione <animalium> in fine ab eodem Aristotele et ut etiam idemmet Galenus tum libro

74 De differentiis morborum tum alibi | toties fassus est. Sed anima, ut per sensum ipsum nobis manifeste apparet, non potest, nisi in organico corpore et dissimilari reperiri: ergo temperamentum esse minime potest. Tertia ratio est, anima diversas, imo contrarias habet operationes, quod etiam Galenus in libro De placitis Hippocratis et Platonis toties scriptum reliquit. Sed uni temperamento, quod est semper uniforme, tam varias et contrarias affectiones adaptare nullo modo possumus. Praeterquam quod non est facile determinare, quomodo ratio cognoscendi obiecta sensibilia adeo diversa uni temperamento accommodari potest. Quarta ratio: temperamentum est materia, ut habetur apud Aristotelem 2. <libro> De partibus animalium capite 1 et ex eisdem primi De anima, textu 60 colligitur, ubi inquit, quod licet anima sit aliquid diversum a mixtione deficit, quia temperamentum ipsum est

subiectum, quod ab anima supponitur. Ex quo fundamento facile elicimus, quomodo diluenda sit instantia Galeni, quam affert in suo libro, Quod animi mores corporis sequantur temperaturam, adversus Platonem et eius sectatores. Inquit enim Aristoteles I <libro> de anima textu 14 quod licet anima non sit temperamentum; est tamen facultas corporea, et ideo¹⁷ penes varias corporis affectiones ad varias ducitur, ac determinatur affectiones. Hae sunt potiores rationes Aristotelis ad probandum, animam temperamentum non esse. Quibus, si licet, alias plures ex libro Nemesii De anima, capite 2 addere possumus. Unde scribebat ipse, quod, corporis temperantum non posse esse animam, hinc
75 patet. Omne | corpus et animatum, et inanimatum ex quatuor elementis temperatum est. Horum enim temperatio corpora efficit. Si igitur corporis temperamentum est anima, nihil erit inanimatum. Et concluditur¹⁸ ratio sic: Si temperamentum corporis anima est, omne porro corpus animam habet. Si omne corpus animam habet, nullum corpus erit inanimatum: neque lapis igitur, neque lignum, neque ferrum, neque aliud quippiam inanimatum erit. Si vero dicat Galenus, vel aliquis pro eo, non universe omnem temperationem corporis esse animam, sed certam quandam; quaerendum, qualis sit temperatio, quae animans efficiat, et in animae loco numeratur. Quaecunque enim temperamentum dixerit, tale et in inanimis reperiamus. Cum enim novem temperamenta sint, ut ipse in libris De temperamentis ostendit, octo quidem incommoda, unum commodum; eo, quod commodum est, dicit hominem esse temperatum; non omnem tamen, sed eum, qui medio temperamento est: reliquis incommodis temperamentis cetera animalia, pro cuiusque specie, alia magis, alia minus esse concreta. Sed haec responsio non est sufficiens, quia, ut idem Galeus docet in libro De simplicium medicamentorum <facultatibus> haec

¹⁷ R: *ibeo*.

¹⁸ R: *coucluditur*.

novem temperamenta etiam in medicamentis, quae inanima sunt, inveniuntur. Nam calida, frigida, humida, sicca, et exacte media, et eucrata, sive temperata, ut ad hominem et ipsum temperatum relata sunt, dicuntur. Praeterea, si anima temperamentum est; temperamenta autem aetatibus, temporibus, victuque mutantur, efficitur, mutari animam. Si mutatur anima, non eamdem habemus animam; 76 | sed pro temperamento aliquando leonis, aliquando ovis, aliquando alterius cuiusdam animalis, quod absurdum est. Addit aliam rationem Nemesius, quam etiam ex Aristotele posuimus, dum subdit: Deinde temperatio non adversatur cupiditatibus corporis, sed adiuvat eas. Ipsa enim est, quae movet, ac incitat: anima autem adversatur. Non est ergo animi temperatio. Praeterea, si anima temperamentum est; temperamentum autem qualitas; qualitas rursus et advenit, et recedit, sic ut subiectum nihilo magis intereat: item anima quoque separabitur, sic ut subiectum non intereat. Hoc autem verum non est. Non ergo temperamentum, aut qualitas anima. Non enim sane alterum contrariorum naturaliter adesse animali dicent, ut calorem gigni. Hic enim mutari non potest, ut temperatio mutatur, imo hi ipsi sunt, qui medendi scientia temperationes mutant. Omnes insuper corporis qualitates sensu percipiuntur: anima vero non sub sensu, sed sub intelligentiam cadit: non ergo qualitas corporis est anima. Praeterea sanguinis, et spiritus, adiuncta carne, nervis, caeteris, bona temperatio, robur est; caloris, frigoris, siccitatis, et humoris sanitas; membrorum autem apta compositio, cum coloris suavitate, corporis pulchritudinem gignit. Quare si harmonia suavitatis, et roboris, et pulchritudinis, anima est, necesse est hominem, quoad vivit, neque aegrotum esse, neque infirmum, neque deformem: contingit autem saepe non unam tantum, sed omnes pariter has tres bonas temperationes perire; et hominem tamen vivere. Accidit enim ut idem simul et turpis sit, et infirmus, et aegrotans. Non ergo 77 cor|poris bona temperatio anima est. Sed inquires, quomodo ergo naturales virtutes, vitiaque naturalia hominem insequuntur? Id vero ex corporis temperamento fit. Ut enim naturaliter ex temperamento salubri fuit, et insalubri corpore; ita alii naturaliter amara

bile abundantes ad iracundiam, alii ad timorem, alii ad Venerem propensi sunt. Verum aliqui coercent, ac superant. Dubium autem non est, quin temperamentum coerceant: atque aliud est, quo coercet, alud quod coerceatur: aliud ergo temperamentum, aliud anima. Cum enim corpus animae sit instrumentum, si idonee effectum fuerit, adiuvat animam, ipsumque se commode habet: sin non idonee, impedit animam; ac tum satis negotii habet anima, dum cum ineptia sui instrumenti luctatur: ac nisi admodum sit sobria, etiam cum eo pervertitur: quo modo musycum lyrae perversio in errorem inducit, nisi eam primum recte composuerit. Quamobrem animae adhibenda cura est, ut copus accomodatum sibi instrumentum reddat, quod per rationem, et mores assequetur, ut in harmonia, ita hic alia laxans, alia intendens, quo ipsum sibi aptum efficiat, eoque ut commodo instrumento utatur, nisi et ipsa cum eo perversa fuerit, quando etiam hoc aliquando usu venit. Hae sunt Nemesii adversus Galeni sententiam rationes: quarum licet nonnullae sint eadem cum his, quae ab Aristotele excogitate, et superius a nobis exaratae fuere, aliae non exigui sint roboris, aliae vero infirmae, imo a nobis infra dilunendae, dum de veriori animae substantia agentes argumenta adversus illam confutabimus: illas nihilominus, tamquam sententias, et dogmata |
78 scitu digna convenientes¹⁹, apponere voluimus. Certum est autem, tum propter Aristotelis argumenta potissimum, tum propter alia, quae possent in medium afferri, Galenum fuisse coactum et hanc sententiam suspectam habere, et ad veriore confugere. De qua nunc et longiori, et accuratiori sermone sumus tractaturi, ubi prius (id quod saepius a nobis repetitum est) denuo protestati fuerimus, non de rationali animae parte, quae immortalis omnino est, sed de sensitiva, tamquam illa animae specie, quae brutis communis est, et una cum corpore esse desinit, tum Galeni sententiam, tum probationem nostram semper intelligendam esse. Nam praeter

¹⁹ R: *coninementes*.

testimonia superius relata, habemus aliud eiusdem Galeni dictum in eius libris De demonstratione, quod Nemesio in libro suo De Anima, capite 2 literis mandavit his verbis: Galenus vero (inquit) nihil quidem pronunciat, sed testatur in libro De demonstratione se nihil de anima affirmasse; attamen quae dicit, declarant, eum magis probare, animam esse temperamentum, utpote cum morum differentia temperamentum sequatur. Quod ex Hippocratis dictis confirmare nititur. Verum si ita est, certe etiam mortalem eam opinatur, non tamen omnem, sed eam tantum, quae rationis est expers. Nam de rationis particeps addubitat hi quidem verbis. Haec ille. Quare ad pensum, et ad veriorem animae substantiam aperiendam una cum Galeno properabimus.

Animae substantiam cum Hippocrate et Galeno innatum calorem esse, certius probari posse. Caput IX.

79 Hanc porro certiore animae naturam a praeceptore suo, Divino nimirum Hippocrate, tamquam omnium bonorum inventore didicidit nedum in liberisque aliis locis, et auctoritatibus, de quibus infra; verum etiam, dum ipsum capite 5. in <libro> 6. De vulgaribus morbis textu 5 haec formalia verba scripsisse vidit, a diligentius animadvertit. Hominis anima (inquit Hippocrates) semper ad mortem usque producit: sin autem ignescat, simul cum morbo, et anima corpus depascitur. Quamvis autem hanc particulam Hippocratis veram esse, non censeat Galenus, sed ab alio interpositam; tamen subdit, quod fortasse ipsius filius Thessalus in chartis ac coriis patris sui eam reperit, et interiecit. Et infra eam explicans, illam ostendit esse Magni Hippocratis decretis consentaneam. Ea propter videamus, quid in eius interpretatione nobis Galenus scriptum reliquerit, et de hac opinione sentiat. In primis autem inquit, quod cum Hippocrate in nullo proprio libro clare exposuerit, quid verbum (producit) significet, ideo praeterquam quod hoc nescit, neque etiam animae vim et naturam se firmiter tenere, sibi persuadet. Cum autem possit quatuor

potissimum habere significata, videlicet, generatur, augetur, conservatur, et melior evadit; nulli dubium quod tertium significatum, videlicet, conservatur, rectius huic dicto videtur accommodari posse. Deinde Galenus statim addit haec verba: cerebrum sane (inquiens) sensus motusque voluntarii principem auctoremque esse omnibus animantis particulis in libris de Placitis demonstravi. Illud praeterea persuasum habeo, spiritum, qui in eius ventriculis continetur, primum esse animae instrumentum: quem quidem temere pronuncians eo ferebar, ut animae vim, atque naturam esse dicerem. Sive autem tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperatione ad talem ad talem sit redacta substantiam, aut proprietatem, per quam sensus, voluntariique motus primus auctor in animantibus sit, itemque memoriae, et intelligentiae; sive alia vis quaedam vacans corpore sit cerebro indita a conditore nostro, et recedat nobis morientibus; nullam habeo firmam de hac re demonstrationem; imo eos, qui hac de re definire aliquid volunt, existimo nobis temeritate potius, quam sapientia praestare. Mox huiusmodi sententiam melius explicans subdit, quod planum est ex eo, quod ipse subiicit, verbum, producit, de animae ipsius substantia dictum esse, ut cum ait: sin autem ignescat, simul cum morbo et anima corpus depascitur. In quo verbo (ignescat) videtur significare, animae substantiam esse nativum calorem: quem ipse naturalium actionum multis in locis esse auctorem affirmat. Maximum autem hoc loco decretu agitatur, de quo est etiam inter Philosophos dissensio. Nam quidam unam esse animae naturaeque substantiam arbitrantur, quorum alii in spiritu, alii in corporis proprietate consistere eam volunt; quidam vero non esse unam aiunt, sed propriam esse utrique attributam, eamque non parum, sed toto genere differentem: ac naturae quidem substantiam caducam esse, animae vero aeternam statuunt, Aristoteles autem, atque Plato, utramque potestatem, ut nomine, comprehendunt. Quippe qui non solum qua ratiocinatur, atque meminimus; animam vocent, sed eam etiam, quae plantis inest. Stoici autem appellare naturam solent, qua stirpes; animam vero, qua animantes gubernatur. Utriusque vero

substantiam innatum esse spiritum, atque inter se differre putant: sicciorem enim esse animae spiritum, humidiorum vero naturae: atque utrumque non solum alimento, sed aere quoque indigere, ut permaneat. Quicumque autem huius decreti principem Hippocratem fuisse putant, ut in libro de septimanis est dictum, ii verbum (producitur) de instauratione esse dictum aiunt, quae in ipsis ex utraque substantia et alimenti, et aeris efficiuntur, ut evidenter apparet, et usum utriusque novimus. Probatum enim est, moderationem innati caloris a respiratione conservari: a ciborum vero oblatione id, quod de corporea substantia defluit, resarciri. Ac si anima est quaedam forma corporis, merito produci ad mortem usque censetur: at si eius substantia alia est a substantia naturae, quam Aristoteles altricem, Plato appetitricem vocat, verum quidem erit id, quod dictum est: sed de anima quae rationis princeps est, non iam idem vere dici poterit. At innatum calorem, cui corporea opera Hippocrates praecipue accepta refert, igni tum non modo non posse priora munera obire, neque nos alere, quod erat eius praecipuum munus vel maxime, sed etiam non secus, quam ignis, corrumpere, et liquefacere, nobis rem ratione perpendentibus, et corporis colliquationes ad aestuosas febribus factas evidenter intuentibus est plane perspicuum. Haec Galenus. Ex quibus facile videre est, ipsi cum Hippocrate convenire, innatum calorem, cui Hippocrates corporis actiones praecipue acceptas refert, animae naturam, sive substantiam dici posse, sive (producitur et ignescat)

82 de innato calore, sive de spiritu ab | huius sententiae auctore fuerint enunciata. Sed innatum calorem animae naturam atque substantiam esse longe clarius habemus Galeni testimonium in libro De rigore capite 6 circa medium, dum ita scribit: Procedet autem disputatio (ait, ille) ex Hippocratis principiis, non autem corpuscula et meatus statuemus corporis nostri elementa: neque calorem, motus, aut attritus, aut alterius cuiusdam causae sobolem pronunciemus, sed corpus quidem totum conspirabile et confluxile censemus: calorem autem non aquisitionem, neque animalis generationem posteriorem, verum ipsum primum, primogenitum, et insitum: ac natura sane et anima nil aliud, quam hic existit.

Quare si substantiam per se mobilem, et semper mobilem ipsum intellegas, haud errabis. Haec ipse. Unde an Galenus de animae substantia decretum proprium apertius, quam his verbis, patefacere potuisset, ego prorsus non intellego. Et idem prima Aphorismorum commentaria 14 scribit Hippocratem suum secutum esse dogma, et omnium fere nobilissimorum philosophorum, qui eorum, quae animalia constituunt, elementorum, calorem vitae primarium auctorem esse existimarunt. Et in sequentis textus commentario inquit, nil aliud quicquam esse naturam animalium, praeter hoc innatum calidum ex Hippocratis opinione. |

- 83 *Alios praeter Hippocratem et Galenus fuisse philosophos, qui calorem animam esse existimarunt, etiamsi Aristoteles aliter senserit; et quid sit innatus, sive vitalis calor apud Hippocratem et Galenum. Caput X.*

Ex his, quae dicta hucusque sunt, praestantissime Comper, potest coniecere, quod etiam si Magnus noster Galenus <capite> 5. in 6 <libro> De vulgaribus morbis commentario 5. tradiderit, animae vim et essentiam nosse esse omnino difficile, id quod ex tanta tum veterum, tum recentiorum Philosophorum concertatione intellegi potest; ac subinde illum alioquin Philosophorum ac Medicum solertissimum, et ingeniosissimum, haud quaquam puduisse suam de re hac inscitiam saepissime suis in scriptis prodere, ut in Libello de utilitate respirationis, in libro Quod animi mores corporis insequantur temperaturam, in 7. libro De usu partium necnon in Fragmento de substantia facultatum naturalium, et aliis in libris, qui Galeni legitimi ab omnibus censentur, videre est: illi tamen haec videtur fuisse opinio, animae substantiam nihil aliud esse, nisi calorem naturalem, sive dicamus vitalem, ac primogenium, ut ex descriptis in superiori capite eius auctoritatibus luce clarius nobis constat. Quinimo dum 5 <capite> in 6. <libro> Epidem. com. 5. haec formalia profert verba (illud praeterea persuasum habeo, spiritum in cerebri cauis positum primarium esse animae

84 instrumentum, quem etiam, ut potius animae substantiam esse
dicerem, mihi erat animus) aperte declarat, se | spiritum hunc a
calore naturali non admodum separare. Qui etiam libro de Tremore
capite 6 superius citato inquit animae substantiam nil esse aliud,
quam primum primogenium, et insitum calorem, qui neque
adscititius est, nec animalium ortu posterior. Cuiusmet sententiae
auctores Stoicos 5. <De> Simplicium <medicamentorum facultati-
bus> superius adducto capite nono laudare quoquopacto videtur,
quos credidisse ait, animam nativum esse spiritum, qui etiam
innatus calor dicitur. Ad Stoicos autem aggregat Galenus
Hippocratem 5 <capite> in 6 <libro> Epidemiorum commentariis
toties citato. Cum autem I <libro> Aphorismorum. 14 dixerit
Hippocratem suum sequutum fuisse dogma, dum dixit in
aphorismo, Senes paucis fomitibus, (quos Graeci hypocaustata
vocant) id est alimentis, indigere, et addat illa verba, et omnium
fere nobilissimorum Philosophorum, innuit ante Magnum
Hippocratem alios extitisse, qui hoc ipsum docuerunt. Sed fortasse
ante Hippocratem illud idem protulit Democritus, vir (et auctor est
Laertius) in rebus physicis excitatissimus. Nam hic prorsus
existimavit animam aut ignem esse, aut calorem. Id quod
apertissimis verbis illi ascribit Aristoteles in I. libro De anima,
textu 20. et Plutarcus in libro De placitis philosophorum capite 3.
unde, Octavi eruditissime, nisi animae particula extitisset, qua
homo ratiocinatur, cognosci, et sapit, nequaquam scio, an unquam
idem Aristoteles, et alii Philosophi, praeter omnem facultatem, et
temperationem elementorum aliam animam superesse arbitrati
fuissent. Quocirca illud, quod de humana mente a plerisque
priscorum philosophorum verissime traditum est, eam nimirum
85 esse elementorum qualitate et facultate quacunque superiorem,
atque maiorem, propter diviniore quasdam ipsius functiones, hoc
idem, nulla necessaria (ut mihi videtur) ratione adducti quidam alii
de stirpium, et reliquorum animantium natura docuerunt. In quibus
unus Peripateticorum Princeps est Aristoteles, cui numquam
persuaderi potuit; non aliud esse animam viventium, atque
calorem. Qui tamen calor omnium actionum vitae, ac sensus

certissimus est minister. In secundo enim De partibus animalium capite 7 sic ait: Quod autem nonnulli statuunt importune, animam esse ignem, aut aliquam eiusmodi vim; melius fortasse dixeris, animam in quodam eiusmodi corpore constare: cuius rei causa est, quod ad exequenda animae officia calor maxime administrandi vim habet. Cum enim officium animae sit alere, et movere, haec ipsa facultate potissimum efficiuntur. Igitur animam esse ignem arbitrari, simile est, atque si serram, aut malleum, fabrum, aut artem fabrilem esse arbitreris: qui opus non nisi iunctis his efficiatur. Et in 2. libro De ortu et interitu textu 54 loquens de causis generationis, illosque accusans, qui, sublata forma, vim omnem gignendi attribuebant qualitatibus, et virtutibus elementorum, ita scribit: Amplius autem (inquit) et potentias attribuunt corporibus, propter quas et generant, valde instrumentaliter, auferentes eam, quae secundum formam est, causam. Quoniam enim natum est (inquiunt) calidum quidem segregare, frigidum autem congregare, et aliorum unumquodque hoc quidem facere, hoc autem pati, ex his et per haec, inquiunt, cetera gigni et interire. Et textu 55 <:>

86 Amplius autem (subdit) consimile faciunt, ac | si quis serrae, et unicuique instrumentorum tribuat, ut sint causae eorum, quae gignuntur. Quocirca nulli dubium esse potest, quin Aristoteles generationis effectuum naturalium, praeter calorem, causam aliam superiorem et principiariorem posuerit, quae in viventibus anima ab ipso dicta est. Quamvis autem Aristotelis sententia, propter maximam ipsius auctoritatem, mihi aliquam probabilitatem habere, semper visa sit; tamen ad calculos veritatis redacta, et revocata mihi semper suspecta fuit. Et hoc eo magis, quo Divini Hippocratis et Galeni sententiae minus arridet. Multa enim sunt, quae nos impellunt ad credendum innatum calorem cunctis viventibus pro anima (detracta semper rationali, quae divina est, et immortalis, et coelitus in hominem delapsa) sufficere posse. Nulla autem sunt usque adeo firma argumenta, ut animum meum in contrariam sententiam deducere valeant. Quare Galeni placitus firmius probare nunc aggredior. Et quamvis huiusmodi provincia satis ardua, ac perdifficilis sit; nihilo tamen secius, quia

iucunda est, pulcherrimasque continens contemplationes, et maximo usui esse poterit iis, qui potissimum vitae conservandae veriora principia venari expetunt, et Galenum admirabilem, ac Philosophorum et Medicorum lumen splendidissimum, ab iis detractoribus, qui eum animae ignarum esse adeo leviter, adeoque temere et inique susurrant, vindicabit, eam libertius suscipiam. Sed priusquam ad eius sententiam rationibus comprobendam accedam, necesse est, ut prius, quidnam sit innatus calor apud ipsum, 87 breviter aperiam. Ut igitur possit quilibet ipsius essentiam exactius percipere, scire ante omnia debet, quod, quemadmodum in nostro quoque De febris et innati caloris natura longiori tractatu docuimus, innatum calidum et innatus calor (qui etiam natus, insitus, naturalis, et vitalis dici potest) non eandem rem significant. Nam calidum innatum, seu nativum, insitumve, aut vitale substantiam quandam innato calore affectam, ac subinde concretum aliquod accidens, seu caliditatem quandam cum cubiecto iunctam significat. De qua Galenus adversus Lycum pro Hippocratis tutela scribens, ait esse substantiam quandam seminalem sanguineamque spiritibus et calore affectam. Calor autem innatus sive insitus, sive naturalis, vitalisve, sive ingenitus, aut etiam proprius vocetur, formam, et caliditatem quandam tantum in abstracto nobis indicat. Huius porro nominis distinctionem protulit Galenus I. <libro> Aphorismorum <commmetariis capite> 14 hisce verbis: Hoc ipsum igitur verbum (calidum) aliquando transferimus ad qualitatem, cuius proprium nomen est caliditas: aliquando denomniative totum corpus dicimus calidum a caliditate: estque hic modus loquendi plurimus in omni vita, et fuit apud antiquos, velut Theophrastus ostendit in eo libro, qui De calido, et frigido inscribitur. Haec ipse. Cum itaque innatus calor et innatum calidum dupliciter usurpari soleat; ob id, si quis quaerat, an calor naturalis substantia calida et umida dici debeat, eo quia innatum calidum nomen videtur esse concretum, quod substantiam simul significat; sicuti calor nomen est simplex, ac simplicis qualitatis; 88 huic possum respondere, calorem naturalem non ad se | trahere notionem substantiae calore naturali, seu vitali praeditae, in eo quod

calor est, sed in eo et quatenus naturalis est. Calor enim naturalis, seu vitalis non est nudus ac simplex calor, sed est calor quidam affectus, et in quadam temperie constitutus, quae temperatio tum substantialis est, tum accidentalis: substantialis quidem propter substantias aut elementorum, aut humorum (de quibus post dicetur) quae substantiae miscentur ad temperamentum substantiale calidum et vitale efficiendum: accidentalis vero, quia planum est in mixto cum substantiis miscibilibus accidentia quoque misceri. Quare posthac per calorem naturalem non concretum aliquod, sed qualitatem in abstracto audiri volumus, ne nos ipsos in laqueum corporum seipsa penetrantium involvamus, eamque subeamus difficultatem, qua premuntur illi, qui formas substantiales et corporeas elementorum actu ponunt in misto, illasque omnes in omnibus misti partibus esse affirmare coguntur. Ad pensum vero redeuntes, dicimus, calorem hunc in prima sui origine elementarem esse, sed ita temperamentum, ut omnia viventis munia possit obire. Hippocrates enim in I. <libro> De natura humana aperte declaravit, nedum nostrae generationis, verum etiam omnium, quatuor elementa esse, quae ab efficacissima eorum qualitate calidum, frigidum, humidum et siccum nominavit. Aut, si volumus, ut Galenus inquit, ab essentia magis, quam qualitate nominasse, ignem, aquam, aerem, et terram nominabimus. Ex his quatuor primordiis vult in animalibus sanguineis alia quatuor elementorum | genera procreari. Sum autem sanguis, pituita, atraque²⁰ bilis. Sed quia sanguis viventium sanguineorum naturae convenientissimus est, et eorum est familiarissimus alimentum, ex aequabili quatuor elementorum temperie exquisitus generatur, et aliorum omnium humorum est particeps, uti Galenus in libro De Plenitudine nos docuit. Sed quia vivencia sanguinea sunt plurimo referta calore; calor autem in spiritibus ut in proprio subiecto residet, uti spiritus in humore et sanguine; ideo

²⁰ R: *et atraque*.

sanguis non solum ex reliquis humoribus, sed potissimum ex aere, et spiritu copioso constatus est. Ex sanguine vero fit semen, tanquam proximius adhuc nostrae generationis, et nutritionis elementum. Sed semen ex Aristotele 2. <libro> De Generatione animalium <capite> 3 ex sanguine et spiritibus, et subinde ex quatuor illis primis elementis constatur. Ergo tota hominis natura ex quatuor elementis constat, et proinde calor innatus, quam etiam naturam, ut superius dictum est, Hippocrates vocat, elementarius est. Eandem veritatem confirmat Galenus libro De foetuum formatione dum ait, influentem calorem ex sanguine, aere, et assumptis alimentis genitum, et subinde elementarem²¹, innatum, sive complantatum fovere tanquam sibi similem: et primo De tuenda sanitate capite 2. et libro De marcore capite 4 idem Galenus eandem veritatem aperte docuit: sed clarissime prima Aphorismorum <capite> 14 ubi innatum calidum ex quatuor elementis mixtum esse tradidit. Ipsum autem esse frigiditate refractum et attemperatum docet libro De rigore capite 6. dum ait, ipsum ex duplici qualitate constare, alter calida, altera frigida, a quibus, duplicem habet motum. | Quo tamen sano modo intelligendum est, et ipsum non simul calidum et frigidum, sed temperatum esse, etiamsi caliditas frigiditati praepolleat, ut infra axactius declarabitur. Nam ad superiora (ait Galenus) exterioraque lationem, et (ut ita dicam) a suo principio explicationem habet, quod natura calidus sit: intro autem fertur, et deorsum, hoc est, ad proprium principium viam init, quoniam frigidi aliquatenus particeps est: quippe ex calido et frigido temperatus. Prima sane calidi ratione sua sponte movetur; atque hoc potissimum ad actiones indiget: magnum tamen ipsi usum et frigidum exhibet. Solet enim calidum in sublime attolli, ac cum eo alimentum adducere: si autem frigidum non obstaret, etiam longissime procederet. Fit autem frigidum huiuscemodi caloris motui impedimento, ne dispersus

²¹ R: *elementalem.*

aboleantur: quippe periculum est, ne ipse prae levitate, et impetu sursum a corporibus discedat: sed frigidum retinet, impeditque, et vehementiam nimii huius motus tollit. Haec ille. Attemperatio autem ista, tanquam ab agente praecipuo, a cordis virtute fit, quia, ex omnium sententia, est innati caloris fons, et scaturigo, et sui proprietate, caloreque sibi proprio, spiritum vitalem creat, ac attemperat perenni illo duplici motu dilatationis et constrictionis. Cum autem innatus calor duplex sit, ut mox apparebit, et ut Galenus docet, influens nimirum, a corde manans, et insitum, uterque in corde gignitur; sed influens, post ortum, et foetus efformationem, in proprio foetus corde: insitus qui in semine potissimum, et sanguine menstruo residebat, et post ortum in

91 solidis partibus, et primum, ac principaliter in corde, et humido primigenio, radicalive situs est, penes prima germina in corde parentum. Dixi penes prima germina atque principia, quia postea ab influente calore, et alimentis, et subinde a geniti foetus corde fovetur et conservatur, et augetur. Ex quibus caloris innati substantia, subiectumque facile patet. Ut enim habemus a Galeno primo De natura hominis commentariis <capite> 39 primo De tuenda valetudine capite 2 et primo De elementorum libro, principaliter in spiritibus residet. Spiritus vero in semine et sanguine, necnon aliqua ex parte in triplici solidarum partium humiditate continentur: sed maxima pars in humoribus et sanguine ipso, ut affectus ille, quem syncopen vocamus, in quo propter repentinam caloris in cor retractationem, totum corpus algidum remanet, nobis clare patefacit. Quare sicuti calor in spiritibus subsistit, ita in semine et sanguine, et humida solidarum partium humiditate continentur, uti Galenus <capite> 5 in 6 <libro> De vulgaribus morbis commentaria 30. et 5 <libro De> simplicium <medicamentorum facultatibus> capite 9 scriptum nobis reliquit. Quod si <capite> 4. in <libro> 6. eiusdem libri De vulgaribus morbis commentarius 25. asseruit in sanguine, et sanguineis visceribus essentiam habere, id intelligere debemus tanquam in principiis quibusdam, in quibus magis affluenter reperitur, et praestantiores operationes expromit. Sed haec de innati caloris natura mihi

dixisse non sufficit; sed ut ad ea, quae dicturus sum, altiora mihi suppetant principia, scire expedit, quod quamvis Galenus ad simplices huius innati caloris differentias respiciens, duas tantum posuerit, nimirum insitum, et influentem, uti dictum est; nihilominus, si quis tertiam addat, quae scilicet ex utriusque
92 mixtione sive coniunctione oritur, | a veritate non aberrabit. Quod enim triplex differentia caloris nativi statui possit, et ratione ipsa, et naturalem philosophum auctoritatibus probari potest. In perfectis enim, et sanguineis animantibus primus calor reperitur, uti diximus, quem insitum vocant, qui non est animantibus proprius, sed omnibus mistis communis. Omnis enim mistio istius caloris vi conflatur, quia mista per concoctionem ex 4 <libro> Meteororum generantur. Concoctio vero a proprio et innato fit calore. Ab eisdem quoque caloris actiones servantur mista; quo deficiente, dissolvuntur, ut in putrescentibus patet. Talem ergo calorem proprium; et innatum, et insitum habent in animali partes similes, ac simplices, ex quibus corpus universum, et organica membra constituuntur. Hanc veritatem novit Averroes, qui 4 et 5 <libro> Colliget de eo loquens ait, quod in simplicibus corporibus animantis est suus calor, qui a natura illis in primo ortu insitus est, et ex elementorum mixtione, unde illae genitae sunt, habetur: qui non est unius naturae in omnibus mistis, nec in omnibus simplicibus particulis animantis; sed pro earum varietate varius. Alterius enim est naturae nativus calor carnis ab eo, qui est ossis, et sic de reliquis. Est et alius modus, sive differentia caloris naturalis, non amplius mistorum communis, sed perfectorum in primis animantium proprius. Cum enim calor prae ceteris qualitatibus sit magis activus, ideo omnes mixtorum formae (quae tamen non diversae, sed eadem sunt cum proprio suo naturali calore) proprias edunt operationes per suum proprium naturalem calorem. Ut enim
93 per eum gignuntur; | ita per eundem operantur. Quo vero formae nobiliorem obtinent gradum, eo plures, ac perfectiores (ut fusius in primo nostro libro De occultis et venenatis morbis docuimus) habeant operationes: unumquodque enim est propter operationem propriam. Quanto vero plures, ac perfectiores edunt operationes,

tanto illis plus caloris opus fuit. Cum autem nullum mistum corpus animali, praesertimque sanguineo perfectius sit, nec plures, ac perfectiores functiones sit sortitum, ideo natura illi liberaliorem caloris copiam fuit elargita. Unde sola animalia, inter mixta, calida actu reperiuntur, et citra externum calorem alia calfacere possunt, uti in his, qui frigida ventriculi intemperie laborantes, Galeni consilio 7 <libro> Methodo medendi parvos catellus, aut alia huiusce generis animalia, sibi admovent, manifeste cernimus. Reliqua vero mixta, ut 4 <libro> Colliget inquit Averroes, externo egent adiuvante, sive actuante calore, ut alia calfaciant. Ergo natura animantibus, praeter insitum mistis aliis communem²², influentem quoque indidit a corde manantem, qui priorem augens et fovens, est veluti sedes ac proximum vitae principium, sine quo vita consistere non valet. Huius vero influentis caloris substantia et natura in sanguine et spiritibus (ut disctum est) consistit, ex Hippocrate et Galeno 8 <libro> De placitis <Hippocratis et Platonis>, capite 7. Hic autem influens calor una cum spiritu, in quo subsistit, cum ad unamquamque particulam fertur, illi proprius fit, et cum insito illius particulae, qui exiguus est, calore miscetur, et ex ambobus fit unus calor, tanquam ex materia, et forma. Nam influens a corde manans formae rationem habet; insitus ex prima

94 ele|mentorum mistione ortus materiae rationem subit. Ex quibus patet in perfectis animantibus tria esse, quae ad naturam innati caloris pertinet, scilicet spiritum, sanguinem, et calorem, qui solidarum partium est proprius, sive sit ex prima elementorum mistione²³ ortus, seu ex duplici calore conflatus. Influens enim vocatur, qui in spiritibus, et sanguinea massa continetur, et a corde per arterias, et venas, quae cum arteriis per anastomosin connectuntur, in universum corpus diffunditur. Insitus ac innatus, sive etiam primigenius dicitur, qui in solidis est particulis, et una

²² R: *eommunem*.

²³ R: *mistioue*.

cum animantis natura gignuntur: sicuti tertius ex utriusque mixtus, actuatus nuncupari solet. Si quis autem quaereret, an calor hic utriusque conflatus, quem etiam actuatam vocant, ad membrorum substantiam pertineat, necne; quia videtur, ipsum ad substantiam partium pertinere non posse, cum ipso corrupto, et extincto, aut inanito, partis nihilominus, ut ossis, aut nervi, aut alterius partis, substantia et natura remaneat: Huic ego responderem, ipsum ad membri substantiam pertinere non solum quatenus membrum est; verum etiam quatenus mistum. Non tamen arbitrandum est, me velle affirmare, quod, deperdito partis calore, universum mixtum ita dissolvatur, ut abeat in materiam primam. Quod dixi, sic declaro: membrum idcirco membrum est, quia animae famulatur, vitaeque ac sensus munia exequitur. Quocirca dicimus illud, calore deperdito, partem aliquam corporis tunc amisisse, quia ea ad motum, et eum praesertim, qui membro naturalis est, uti nequit: sed insuper interit quoque membrum quatenus mixtum est, non
95 tamen, ut quoquo modo mistum est; sed ut vitali mistione mixtum est. Neque credendum est, hanc vitalem mistionem afferre, verbi gratia, nervo novam substantiam corpoream; sed praesistenti substantiae corporeae, quae ex elementis conflatur, praedominium tantum adducit elementi ad vitam apti, cum vitalium qualitatum attemperazione, qua est animantium vita in actu primo. Qua ratione optime potuit Galenus I <libro> Aphorismorum commentarius 15 et libro 4 commentarius 37 usurpare calorem naturalem pro animantium natura. Et Averroes in Commentario paraphrastico quarti Meteororum dixit calorem naturalem forma esse eius, cuius est calor. Quamvis aut auspiciari possimus, Averroem non voluisse, formam substantialem esse; tamen infra ostendemus, ipsum cunctorum viventium formam esse, uno excepto homine, cuius solius forma et anima divina est et immortalis. Ex his autem, quae a nobis longiori sermone de innati caloris natura declarata sunt, possumus, pro exacta ipsius notitia per quoddam veluti corollarium colligere, ipsum sui natura humidum, ac subinde a praedominio aereum esse. Siquidem eius quoque substantia, ex Galeni testimonio sectionis primae Aphorismorum <capite> 14

aerea est et aquea, sicuti ex semine licet coniectari (inquit ipse) quod paucam omnino terrenam substantiam participat, plurimum autem aeris calidi humidique in seipso continet, quemadmodum in commentariis de semine ostensum est. Iam vero et alterum nostrae generationis principium, sanguis menstruus, humidum natura est, Et 5 <libro De> simplicium <medicamentorum facultatibus>, capite 9. de pus moventibus medicamentis verba faciens, et
 96 potissimum de his, quae admodum | exalfaciunt, ex hoc (inquit) fit, ut nativi caloris substantia diminuantur, sed qualitas intendatur (sub istis scilicet valde calfacientibus) quorum neutrum fieri expedit: verum halituosum et calidum spiritum contineri quamplurimum, et ad unguem caliditate symmetrum (talibus autem aer est) quippe cum hic in pueris copiosissimus omnes naturales actiones adaugeat. Et paulo infra, Verum nihil prohibet, subdit, sanguineam substantiam, simulque aeream, aut etiam (ut alii transferunt) seminalem una cum spiritu calidum inaudire innatum. Superius quoque multoties ex eiusdem auctoritate dictum est, innatum calorem in sanguine et semine, et spiritu in partium humiditatibus, imo et in sanguineis visceribus residere: quae omnia calida sunt et humida. Quod etiam ex eo demonstrari potest, quia, si omnia ex iis nutriuntur, augentur, et conservantur, ex quibus constat, innati caloris substantia ex aere per os et pulmones, et sanguine ipso (sui natura humido, et aereo, ac temperate calido) in sinistrum cordis ventriculum attracto gignitur, resarcitur, et iugiter quoad usque vita perdurat, conservatur. Haec autem infra, in proprio magis loco, et ipsius Aristotelis auctoritatibus, et pluribus rationibus demonstrabimus; quae quanti ponderis futura sint diluenda adversariorum argumenta, infra, suis locis, apparebit. |

- 97 *Naturalem calorem eas omnes functiones in viventibus expromere posse (una tamen rationalis animae excepta operatione) quas ipsammet animam edere voluit Aristoteles et primum illas, quae ad animam attinent vegetalem. Caput XI.*

Naturalis viventium caloris essentia exacte, ni fallor, declarata, reliquum est, ut ad propositum nobis scopum properemus, et duo potissimum absolvamus: quorum primum erit, validis rationibus probare, huiusmodi calorem ab animae substantia nullo pacto diversum esse: alterum erit, omnes illas rationes et ambiguitates infringere, quas tum idemmet Aristoteles in 2 <libro> De anima, tum aliis eius sectatores adversus Hippocratem et Galenum, innatum calorem anima esse afferentes, iactare consueverunt. Inter rationes autem, quibus valemus probare hunc calorem, animam esse viventium, prima atque praecipua erit, si aperiamus, quo pacto, et qua facile, idemmet naturalis calor, in quocunque viventium genere, ea omnia officia praestare valeat, (intellectus tamen ac rationalis animae excepto munere) quae Lycaeï princeps Aristoteles ipsi animae voluit esse tanquam agenti praecipuo accepta referenda. Mox alias rationes, et, ut puto, non minoris roboris apponemus. Ad primam quod attinet, cum praeter ratiocinationem et intellectionem, duo sint in viventibus functionum genera, quorum unum ad vegetalem; alterum ad sensientem animam sive facultatem refertur, ac pertinet: id

98 primum in vege|tali, mox in sensiente facultate probabimus. Vegetalis porro potentiae tres sunt operationes praecipuae, nimirum nutritio, accretio, generatio, et causa nutritionis aliae nonnullae famulantes ab omnibus dictae, ut attractio, retentio, concoctio, expulsio, appositio, agglutinatio, assimilatio. De his igitur omnibus summatim loquens Galenus libro 2 De marcore, capite 3 dum adversos illos invehitur, qui falso a nativo calore corpora nostra, ut ab igni ligna, consumi arbitrabantur, hunc in modum scribit: Animantia omnia, inquiunt, illi, nuper genita, ut etiam stirpes, humidae sunt: ideoque calor tanquam humoris copia suffocatus, sese vix attolit, estque caliginosus tardusque et agre movetur:

tractu vero temporis, cum humoris²⁴ illam vim superat, tum vero cuiusque materiae dominus evadit. Itaque nec caliginosus, nec turpidus, nec fumeus est, sed purus, aethereusque effectus, omnes suas motiones sine ullo impedimento obit: et, ut uno verbo complectar, ut flammae, cum in humida ligna inciderunt, principio quidem fere obruuntur, et quasi extinguuntur; quippe quae et exiguae et imbecillae amodum sunt; progressu vero temporis paulatimque emicant, et crescunt, paulatimque materiam superant; tandem cum totam materiam superarint, in magnitudinem attolluntur; qui ipsarum vigor, roburque est; tum vero, alimento mox deficiente, marcescunt, et extinguuntur: eodem etiam modo, inquit, noster calor animalis corpori, ceu materiae cuidam, inditus, principio quidem humidus imbecillusque est, et usque ad florentem aetatem auctus emicat, et augetur, ad summam evehitur
 99 magnitudinem, | ignisque flammam imitatur: hincque alimenti inopia sensim marcescit: estque id senium: mox penitus extinguitur, idque mors est. Haec ratio omnibus fere recentioribus et Medicis, et Philosophis probatur: quae tamen (subdit Galenus) meo iudicio, vera non est, utpote qua flamma ignis animalium calori comparetur. Ac ne illud quidem sentiam, qui ea utuntur, flammis ortum esse ex corruptela eius materiae, ex qua accenduntur: Animalia vero non illa calorem nativum ab eo, qui ipsa effinxit, necta esse; sed ut ab eo auferentur, et gubernarentur. Neque ullum est tempus, in quo innatus in nobis calor per universam hanc materiam non diffundatur, iis non modo viribus praeditus, quibus animal effingit, sed aliis etiam permultis. Nam et alimentum ad se trahit, et materiam dispensat, et apponit, et agglutinat, et assimilat, et, ut summatim dicam, omnia secus, quam flamma, in materia sibi innata efficit. Et quaenam usquam flamma materiam, cui indita est, adauget? Ecquae materiae potius alimentum assimilat, quam sibi ipsi materiam? Ecque tot

²⁴ R: *hmmoris*.

macchinationes conservandae materiae causa adinvenit? Nam partes quasdam circumvestivit, ac clausit, ne quid exterius exuperet: quasdam perforavit, ac dilatavit, canalesque induxit, quibus modo alimentum, modo refrigerationem, spiritumque traherent. Simul etiam excrementa per alios crassa, per alios tenuia extrudit. Omnem profecto de usu partium tractationem imprudens transferam, si omnia naturae opera deinceps recensuero. Quamquam huius opinionis principes idem esse nativum calorem, et natu¹⁰⁰ram dicunt. Sed non erit recte ipsum flammae assimilant, et comparant, et corpora ab ipso corrumpi arbitramtur. Idem insuper Galenus I <libro> Aphorismorum commentariis <capite> 15 de eodem innato calore loquens, Hic igitur, ait, cum sit omnium operum naturalium causa (inquit causa non instrumentum) quia copiosiore est hyberno tempore; idcirco, ubi appetentiam intendit, coctiones auget, et plus sanguinis accumulatur, et crassius corpus efficit, et ut superfluitates excernantur, providentiam habet. At calor circumfusus non modo superfluitates, sed aequaliter omnia evacuat, materiam inutilem, et ea etiam, quae in corpore secundum naturam continentur una dissolvens per eam, quae a Medicis occulta efflatio nominatur, quam calor innatus efficit. Neque enim aliud quicquam est natura animalium praeter hoc calidum, ex Hippocratis opinione. Ostensum autem a nobis est in commentariis De viribus naturalibus, naturam non solum appetere, conficere, agglutinareque singulis partibus proprium alimentum, sed et huius quoque superfluitates discutere. In libris autem De crisis idem statuit una um Hippocrate eundem innatum calorem in morbis crises, sive indicationes²⁵ moliri. Quod quidem, sine praevia superfluum concoctione, ab utiliumque separatione, et eorundem retentione, et meatuum referatione fieri ullo modo potest. In summa innumera pene huius eximii viri loca possem afferre, in quibus eadem innati caloris opera amirabilia recensentur, quae si

²⁵ R: *iucationes*.

vellem tantummodo per capita percurrere, tempus me deficeret, et
 opus hoc, cuius brevitati maxime studeo, in maiorem, quam
 aequum sit, molem excresceret. Sed videre videor Aristotelis
 101 confoederatos hac in | re Galeni auctoritatem deridere. Quocirca
 rationibus res est agenda, nisi una et ipsiusmet Philosophi
 auctoritate pugnare velimus, cum apud quosdam nulla fit aut
 Medicorum, aut Philosophorum vox Aristotelis dignitate et
 opinione inferior. Cum igitur, ex eiusdem et omnium sententia,
 caloris proprium sit attrahere, frigidi vero repellere, et, uti dictum
 est, innatus calor ad temperiem redactus e duplici conflatus sit
 qualitate, altera calida altera frigida, uti cum Galeno libro De
 Rigore capite 6. superius probatum est, quis inficiabitur, ipsum et
 attrahere, et expellere posse? Sed frigidam mittamus qualitatem,
 accipiamus innatum calorem, quatenus tantummodo calor est. Si
 itaque sensui patet, quam plurima inanima corpora, atque mixta,
 merito proprietatum, quae ex eorum formis emergunt, nedum at-
 trahere, rerum etiam evidentissime expellere posse, etiamsi alia eis
 intrumenta; praeter sibi congenitam proprietatem, non suppetant,
 uti de lapide magnete patet: si aliae admirandae ab iisdem
 inanimatis mixtis prodeunt proprietates, quae ab eorum formis ac
 determinatis temperationibus prodeunt, uti fusius in nostro De
 occultis, ac venenatis morbis a nobis demonstratum est; quomodo
 a pari, imo magis innatus calor in corporibus viventibus, merito
 praecipuorum organorum excellentiora, ac diviniora praestare non
 valebit? Relata fuit superius Averrois ipsius Aristotelis praecipui
 sectatoris sententia 4. et 5 <libro> Colliget; ubi de hoc eodem
 calore loquens scribebat, quod in simplicibus corporibus animantis
 est suus calor, qui a natura illis in primo ortu insitus est, et ex
 102 elemen|torum mixtione, unde illae genitae sunt, habetur.²⁶ Qui non
 est unius naturae in omnibus mixtis, nec in omnibus simplicibus
 particulis animantis, sed pro earum varietate varius. Alterius enim

²⁶ L'originale riporta due punti e la maiuscola di seguito.

est naturae natus calor carnis, ab eo, qui est ossis, et quae sequuntur. Si sic, quis mirabitur, calorem innatum rectis, exempli gratia alicuius determinatae partis fibris attrahere; ratione obliquarum, aut etiam, transversarum retinere, et expellere posse? Imo quid prohibet, longiori tractu ipsummet quod traxit, diutius retinere, et retinendo excatius apponere, et merito fibrarum, quae in alimento sunt, agglutinare, et tandem simplici alteratione perdurante, et partis proprietate mediante, assimilare posse? Assimilationem vero nutritio de necessitate subsequitur. Ubi autem calor hic uberior et vegetior existit, ut maior ab eo fiat alimenti confectio, quam humidi fiat resolutio, atque digestio, ut in corporibus, et animatis, quae augentur, contingit, nutritioni accedit accretio. Ita facultatis formatricis munia obire posse nativum calorem, et subinde animatorum formas ac species sive ideas semine procreare, inde elici potest, quia si verum est, quod ex antiquorum philosophorum decretis tradidit Aristoteles 8 <libro> Physicorum textu 55 nimirum, rarum, et densum rerum omnium communissima principia statui posse: quod etiam mox in textu 77 confirmare videtur: qui etiam voluit cum suo praeceptore Platone consentire, qui X <libro> De legibus ait, localem motum esse primum omnium; ex eo autem consistere concretionem, et secretionem, Ex quibus fieri inquit augmentum, et diminutionem: 103 sicuti tandem ab augmento ait consistere generationem; | a diminutione autem interitum: si, inquam, haec vera esse censuerunt antiquiores philosophi, et ut quidam tradunt, una cum ipsis idem censuit Aristoteles, verissimum quoque est, calorem qualitatem esse, quae, ex omnium sententia, rarefaciendi vim habet, sicut frigus densandi: unde sicuti densum redigitur ad frigidum: ita rarum ad calidum. Sed, uti superius cum Galeno ostensum est, innatus calor ex duplici hac qualitate, calida, videlicet, ac frigida attemperatus constat, et proinde huiusmodi muneris principalis minister statui potest. Amplius, si calor, quatenus calor est, perpendatur, huic, ut Aristoteles est auctor 2 <libro> De Generatione et corruptione textu 8 naturaliter competit, ut congreget homogenea, sive similia, et disgreget heterogenea,

sive dissimilia. Calidum enim est, inquit, quod congregat ea, quae sunt eiusdem generis, nam secernere, quod tribuitur igni, nil est aliud, nisi congregare ea, quae sint eiusdem generis. Per idem enim secernuntur aliena. Sed semen heterogeneum est et dissimile. Licet enim a praedominio, et penes partem formalem, ut in nostro tractatu De laesa seminis generatione diximus, aereum fit, ac spirituosum, et homogenum; tamen penes materialem portionem est aliorum omnium elementorum participes, qui fit ex sanguine, qui ex quatuor constat primis corporibus. Quo circa calor in huiuscemodi semen agens propria facultate potest omnes partes similes ipsius foetus ex semine singulatim congregare et unire, atque perficere, et ea, quae dissimilia sunt, secernere. Cum autem frigus sit illud, quod, ait Philosophus, loco citato, sine discrimine nectit et congregat, cum ea, quae sunt eiusdem, | tum ea, quae sunt distincti generis, facile sequitur, ut huius merito ex similaribus partibus prius caloris ope secretis, mox congregatis organicae ac dissimilares deinde partes conficiantur, imo et ex his universum corpus integratum consurgat. Sed video eos, qui in Aristotelis doctrina versati sunt, et eum tueri contendunt, mihi obiicere posse, calorem ipsum non nisi calorem posse generare. Quod si concedamus natus calor animalium formas, quae sunt substantiae, procreari nullo pacto poterit. Quibus primum possum respondere in hac argumentatione principii petitionem fuisse factam. Ponitur enim ab eis tanquam certum, animalium formas esse substantias, cum tamen a nobis accidentia esse mox probandum sit. Sed demus esse substantias, nullius tamen ponderis ipsorum est argumentum. Nam calorem per se producere formas et sensitivas et vegetativas est sensui notissimum. Quemadmodum in quam plurimis tum herbarum, tum animalium generibus, quae ex putri materia oriuntur, experientia, et ipsis oculis quotidie cernimus. Harum autem stirpium et animalium ex putri materiam genitorum causam aliam procreatricem praeter calorem ipsum excogitare ac fingere puto hominis esse et vitali calore, et mente destituti. Huius autem veritatis longiorem probationem hoc in loco quis non expectet, cum illam in secundo nostro Totius medicinae

libro, in capite de vermibus exactiorem adinvenire valeat. Quinimo hoc ipsum inficiari non potuit Aristoteles in 4. libro De generatione animalium capite ultimo id enim testatus est his verbis: Est (inquit) et luna principium, propter eam, quam habet
105 cum sole com|munione[m], participationemque lucis: fit enim alter sol parvus. Ita rerum omnium generationibus absolutionibusque concludit: Calore enim, ac frigora quodammodo temperata generatione efficiunt: a temperatione vero cum discesserint, interitus. Sic porro principiis ac finis terminum adserunt horum astrorum conversiones. Ex quibus verbis liquet, Aristotelem probare iccirco lunam principium esse generandi, tanquam alterum solem parvum, quia caliditates gignant rerum procreatrices; ut iam dicere possimus, non idcirco produci rem viventem a calore naturali, quia vim hanc acceperit ab anima viventis. Hoc enim falsissimum esse in multarum rerum viventium generationibus experientia, et sensus docet. Sed quia calor hic, qui est aut in semine, aut in natura, coniungitur cum lucis calore; quae lux cum fit mobilis coeli, et proinde illius corporis, quod a vivente intelligenteque principio movetur²⁷; multa valet producere, quae perseipsum ac solus gignere non posset. Quam veritatem et ipse Galenus optime novit, qui 17 <libro> De usu partium capite 1 ita scriptum reliquit:²⁸ Quis igitur (inquit) adeo est demens, aut operum naturae inimicus, qui non ex cute statim, et iis, quae primum occurrunt, artem opificis intelligat? Quis non statim animo concepit, mentem esse quandam, quae vim habet admirabilem; quaeque terras omnes persuadens in omnes eius partes extendatur? Ubique certe animalia procreari videas, quae constructionem habent admirabilem. Quanquam quaenam universi pars terra est ignobilior? Attamen mens quaedam cernitur ad ipsam a
106 supe|rioribus corporibus pervenisse, quae si quis contemplatus

²⁷ R: *movetut.*

²⁸ R: al posto dei due punti se ne trova uno solo.

fuerit, statim substantiae pulchritudinem admirabitur: primum, ac maxime solis, post ipsum lunae, deinde syderum, in quibus par est, quanto corporis substantia ei est purior, tanto etiam mentem inhabitare meliorem ac perfectiorem ea, quae in corporibus terrestribus habitet. Et paulo post inquit: Cum igitur in tanta colluvie (loquitur de hominis elementis) mens adveniat adeo eximia, quantam putandum est esse eius excellentiam in sole, luna, aliisque syderibus? Mihi quidem dum haec mente revolvo, non exigua quaedam mens eiusmodi per ipsum etiam aerem nos ambientem videtur esse extensa. Fieri enim non potest, cum lucis ipsius solis sit partices, ut non etiam vim ab ipsa assumat. Ex quibus Galeni verbis nescio, an huius decreti exactior probatio reperiri nequeat.

Calorem innatum animae sensitivae functionum primum esse auctorem et auctoritatibus, et rationibus probatur. Caput XII.

107 His de functionibus, quae ad animam, sive facultatem attinent vegetalem, explicatis, remanet, ut ad alterum functionum genus pergamus, quod ad sentientem animam, sive facultatem refertur, ac pertinet: et tum auctoritatibus, ut de prioribus factum est, tum rationibus comprobemus, nativum animantium calorem omnes sentientis facultatis operationes obire seipsum facile posse. Una porro Galeni auctoritas habetur in libro De formatione foetus in utero, capite ultimo quo in loco postea quam | multa ad animae cognitionem attinentiam, et praesertim ad eius aeternitatem et incorporeitatem spectantia sub dubio reliquit, hac pro sibi certo, et firmo concludens, Tantum igitur, inquit, hoc habeo, quod de causa animalium formatrice afferere posse confidam, quod summa in ea ars, summaque sapientia inesse conspicitur; quodque, posteaquam formatum corpus fuerit universum, id in toto vitae curriculo tribus motuum principiiis, ex cerebro per nervos et musculos, ex corde per arterias, e iecore per venas gubernatur. Quae tamen sint haec pincipia, manifeste non sum ausus constituere. Id quod cum aliis

in libris declaravi, tum in eo praecipue, qui est De animae speciebus, animae substantiam ubique veritus definire. Neque enim corporea fit anima, an incorporea; aeternane prorsus, an corruptioni obnoxia, linearibus atque exquisitis demonstrationibus usum quempiam inveni. Si itaque superiori capite a nobis ostensum est, causa animalium formatricem nullam aliam esse praeterquam innatum calorem; ergo et idem corpus animalis iam efformatu penes omnes ipsius functiones reget, et gubernabit. Neque poterunt adversarii hanc Galeni auctoritatem adversus nos retorquere dicentes summam artem, et summam sapientiam in calore ac simplici qualitate excogitari ac mente concipi non posse, cum tamen ex Galeni verbis id necessario colligatur; quia in superiori capite declaratum, demonstratumque est, et experientia, et ipsius Aristotelis auctoritate firmatum ac roboratum, calorem naturalem, qui in semine, aut vivente et in natura invenitur, quatenus coniungitur cum lucis calore, quae | eius corporis est, quod ab intelligente principio movetur, tum animalia, tum alia multa procreare posse. Dum autem dubitat in hoc eodem loco, quaenam sit animae substantia, et an aeterna, et incorporea, vel corruptibilis, corporeaue, id procul dubio audiendum est de anima communiter accepta, et prout de rationali quoque animae parte praedicatur, uti saepius superius²⁹ a nobis fuit declaratum ac repetitum. In eodem pariter capite paulo supra scribebat: Cum enim audio quosdam philosophos dicere, materiam animatam, quae ab aeterno est, in ideas respiciendo, seipsam excolere, atque informare, magis adhuc intelligo, unam oportere esse animam, quae et nos formet, et singulis membris utatur. Et in 6. De vulgari-bus morbis commentariis <capite> 5 inquit Hippocratem innato calori corporea opera praecipue accepta referre. Quamvis autem idem Galenus I <libro> Aphorismorum <capite> 14 innatum calorem vitae primum auctorem ex Hippocratis mente

²⁹ R: *snperius*.

nuncupaverit, et sequenti commento videatur afferre ipsum etiam appetere, non debet tamen iunior in hoc decipi, et inde elicere, ipsum sentire, quia nempe sensus, et appetitus sola ratione, non aut re et subiecto differant. Nam hoc in loco videtur potius Galeni verba ad naturalem, non autem de animale appetitum accomodari posse. Sed quid immoror, cum millies Galenus ex Hippocratis mente nobis scriptum reliquerit, calorem innatum omnium animalium operationum praecipuum auctorem esse, et corpora nostra tueri; et illudmet principium, quod nos effinxit et efformavit, nos quoque toto vitae curriculo gubernare. Neque non
 109 perturbare debet Galeni auctoritas in | 2. libro de motu musculorum capite 5 ubi videtur naturalem motum ab animali motu distinguere, et actiones naturae ab actionibus animae; quia tunc Galenus vult secernere motum simplicem naturalem, qui ad animam pertinet vegetalem, ab ipso motu voluntario, qui ad animam spectat sensitivam: qui tamen et ipse ab animali spiritu proficiscitur, qui in cerebro et nervis subsistit, in quo suus peculiaris, a proprius innatus calor reperitur, in cuius virtute motus omnes voluntarios expromit. Quinimo ipse quoque Aristoteles omnium actionum vitae ac sensus calorem innatum certissimum ministrum esse voluit. Quamobrem in 2 libro De partibus animalium capite 7 superius adducto his verbis loquitur: Quod autem nonnulli importune statuunt, animam esse ignem, aut aliquam eiusmodi vim, melius fortasse dixeris animam in quodam eiusmodi corpore constare, cuius rei causa est, quod ad exequenda animae officia calor maxime administrandi vim habet. Cum enim animae officium sit alere, et movere, haec ea ipsa facultate potissimum efficiuntur. Quare Aristoteles quoque hanc veritatem fateri veritate compulsus fuit. Nam, ut infra apparebit, verissimus quoque est, innatum calorem non ignem vel igneum esse, nec igneam facultatem habere, sed potius aeream, et attemperatum. Verum auctoritates, tanquam minoris momenti, missas iam faciamus, et ad rationes, in quibus longe magis confidimus, veniamus. Incredibile profecto est, inquit isti, qui in Aristotelis auctoritatem ac verba iurarunt, appetitum et imaginationem, et

110 memoriam, et amare, et odisse, et irasci, et alias huiusmodi
ani|mae passiones, quae in animalibus fieri cernuntur, ab innato
calore effective prodire. Maiora videntur haec esse, quam ut a
calore innato gigni et obiri possint. Sed sciant isti boni viri,
verissimum esse, quod istae omnes functiones procul omni dubio
non sunt effectus caloris, sed habentis calorem et animam.
Quamvis aiunt calor ut calor non possit haec omnia praestare et
efficere; ponunt nihilominus haec omnia producere, quatenus
natalis³⁰ est, et corpori annexus, hoc est, ut clarius me explicem, ut
est tali modo temperatus, et cum peculiaribus suis organis ac
propriis spiritibus certa quadam ac determinata attemperazione
praeditis, copulatus. Nam neque anima apud Aristotelem, si sit
substantia quaedam, sola producere valet huiusmodi
operationes, quatenus scilicet solitaria est: sed prout est in tali
materia et organo constituta, cui dubium, quod omnia praestat,
quia operationes organorum sunt, inquit Philosophus. Et quod
dicimus de anima cum Aristotele, id ipsum de nativo asserimus
calore. Tantum enim principium effectivum istarum operationum
non debemus arbitrari calorem esse, sed totum et aggregatum ex
innato calore sic attemperato, et organi temperamento ac
conformatione peculiari, et habilitate, sive aptitudine coniunctum
et complicatum. Quinimo quamvis diceremus calorem esse
praecipuum harum functionum per se productivum, minime tamen
mirandum esset, cum non sit operatio nobilior forma, a qua
operationes illae promanant. Cum igitur, ut superius demon-
stratum, ac sensui evidentissimum est, forma substantialis anima-
lium, si qua est, immediate a calore naturali producat, ut testis
111 est experientia, cur non omnes operationes ab eodem calore
poterunt immediate prodire? Verum quoniam inter coeteras
animantum operationes motus voluntarius videtur prae ceteris
aliam vim supra calorem innatum exposcere; et tanti momenti

³⁰ R: *namlis*.

videtur esse, ut Galenus ad ipsum respiciens in libro De formatione foetus in utero, capite postremo penes coactus sit propriam sententiam mutare, et supra innatum calorem, quem toties una cum Magno Hippocratem animae substantiam esse dixerat, aliam sublimiorem facultatem, excogitare, et in summa, de ipsa anima, quid nam sit, omnino ambiguum se ipsum fateri: ea propter non sit ab re huiusmodi difficultatem amplius enotare. Clarissimum est apud Galenum, appetentiam, quae ad differentiam naturalis appetitus, animalis vocatur, in ore ventriculi primum, et statim in cerebro excitari: neque minus liquet, huiusmodi appetentiae principalem auctorem calorem innatum esse: quo fit, ut toties in commentariis librorum Praesagiorum, et Epidemiorum Hippocratis, et aliis in locis, idem Galenus dixerit, prostratam appetentiam animale, quae, scilicet, mente non aegrotante, in aegrotantibus suboritur, innati caloris extinctionis, sive eiusdem caloris pereuntis, et emorientis signum esse infallibile. Si itaque calor hic appetentiae animalis effectivum est principium: ergo etiam erit principium et auctor sensationis, et cognitionis indigentiae, quia sensus, et appetitus sensitivus non realiter, sed sola ratione distinguuntur. Si sic, ergo etiam voluntarium motum excitabit, et effective producet. Quia facultas cognoscens, appetens, et movens re et subiecto non discrepant: sed ad appetentiam | per quandam concomitantia sequitur motus voluntarios. Ergo calor innatus voluntarii motus organici, et subinde musculis ac tendinibus³¹ copulatus, eiusdem motus auctor praecipuus statui poterit. Si enim apprehensio, motusque progressivus statui poterit. Si enim apprehensio, motusque progressivus in virtute musculorum obeuntur, et hoc idcirco fit, quia, ut docuit Galenus I <libro> De motu musculorum capite 5. musculi membra et ossa illa, quibus praesunt, et flectere, et extendere valeant, unde clare demonstrat eo loco, quod flectere quidem officium est

³¹ R: *tendonibus*.

musculorum internorum; extendere autem externorum, perspicuum omnino est, quia tensio, et in seipsos contractio, insita musculis est actio; extensio autem et laxatio, oppositorum intensorum, et ad seipsos trahentium. Si enim, ut postea inquit, totum musculum per transversum abscindas, sive in animali mortuo, sive adhuc vivente, partem eius aliam sursum, aliam deorsum ferri evidentem videbis, ad suum terminum utramque tractam. Idque si quavis in parte totum musculum per transversum abscideris, fieri clare perspicies. Quo manifestum est, quod omnis eius particula connatum habet motum, in seipsam scilicet coitionem. Etenim et si principium supernum solum abscideris musculi, totus ad caudam feretur: si finem inferiorem, ad caput retrahetur: si utrinque abscideris, eum quasi conglobatum videbis, et concurrentem ad medium ex utrisque finibus. Sed quorsum haec scribo? Ut pateat innatum calorem voluntarii motus auctorem esse. Quod nunc declaro. Si vesicam urinariam, ventriculum, uterum, et alia omnia membra, quae in propriis expulsionibus contractione utuntur,

113 Galenus et omnes fatentur, merito caloris innati, tanquam agentis principalis, et merito fibrarum, tanquam agentis instrumentarii proprias expulsiones moliri: ergo a pari motus voluntarius, qui merito solius contractionis musculorum celebratur, ab eodem calore, tanquam ab effectivo principio poterit proficisci, cum musculis, qui innatum contractionis motum sortiti sunt, fuerit copulatus. Omnis namque musculi particula innatum habet motum, videlicet in seipsam coitionem. Sed possumus insuper afferere praeter connatum musculi motum et coitionem, ipsius quoque voluntatis nutum per quendam conatum concurrere: sicuti voluntatis nutus ab appetentia; et haec ab ipsa sensatione, et haec ab obiecto appetibili, et delectabili tanquam fine, et ab ipso calore naturali ceu principio effectivo originem ducit, et motus principium sortitur.

Instantiae nonnullae, quae ex Galeni dictis colligi posse videntur, et eius iam explicatam de animae substantia opinionem videntur evertere. Caput XIII.

114 Ex traditis autem luce clarius patere arbitror, innatum calorem ea omnia officia praestare posse, quae ipsi animae, tanquam agenti superiori, aut primo augendi principio, Aristoteles voluit attribuere. Et subinde, si anima esset natura quaedam a naturali calore distincta, absque dubio esset otiosa. Nec enim ullam habet actionem. Quantum autem apud eundem Aristotelem, et ipsam naturam absurdum sit entium superfluitas, et multiplicatio sine necessitate, nemo est, qui in naturali versatus sit Aristotelis philosophia, et hoc ignoret. Videmus enim | naturam entium simplicitatem maxime affectare, ac subinde multoties unico et simplici instrumento plures usus et actiones praestare, non autem simplicem eandem pluribus instrumentis edere, quando aequae bene paucioribus, vel unico eandem obire valeat. Si igitur anima est quid a calore diversum, quam, obsecro, in plantis ac stirpibus operationem notare poterimus, cuius solus, ac per se calor innatus auctor esse non possit? Nec amplius dicant Philosophi fautores, difficile quidem esse id in stirpibus invenire, sed in animalibus facile, quia cognitione et appetitu praedita sunt. Nam et has quoque functiones a calore naturali effici posse monstravimus, et adhuc magis in praesenti capite probare conabimur. Nam priusquam ad alias rationes probantes, animam esse calorem, descendamus, ne ullus hac in re scrupulus apud aliquem Galeni sectatorem relinquatur, cogimur aliquantisper immorari in eius dictis examinandis et aperiendis, quae ab eo scripta sunt in postremo capite libri De formatione foetus in utero, tum quia pulcherrima, et maxima contemplatione digna mihi videntur; tum quia sententiam nostram, imo et ipsiusmet Galeni iam explicatam, et rationibus fulcitam, videntur evertere. Is igitur de his, quae a Philosophis dicta sunt de animae substantia, nec non de causa foetuum formatrice verba faciens, sic inquit: Ego vero, sicuti fabricam nostri corporis ostendi summam Opificis et sapientiam, et potentiam prae se ferre; ita demonstrari mihi a Philosophis velim, utrum is Opifex

115 Deus aliquis sit et sapiens, et potens, qui et intellexerit prius, quale uniuscuiusque animalis corpus esset fabricandum, et deinde quod proposuerat, potentia fuerit affectus, an anima aliqua a Deo diversa. Neque enim naturae (et per hanc non innatum calorem, quem Hippocratem in animalibus naturam appellat, sed causam universalem rerum omnium generabilium et corruptibilium intelligit) quae appellatur, substantiam, sive corporea, sive incorporea ea sit, ad summum sapientiae icent pervenisse, quam ne ulla quidem sapientia esse praeditam inquirunt. Unde eam ita artificiose in foetuum formatione se gessisse credendum non est. Hoc enim ab Epicuro, aliisque qui sine providentia omnia fieri opinantur, audientes, nullam fidem adhibemus. Nam duorum alterum necesse est, aut ex motu aliquo irrationali, atque inartificioso foetuum formationem in optimum finem divenire, aut, quemadmodum, qui miracula moliuntur, principio motionis exhibito, discedunt, machinae vero ipsae aliquantisper, non multo tamen tempore, per se ipsae artificiose impelluntur; ita etiam Deos, ubi plantarum, et animalium semina praepararint, ut ad tantam motuum successionem idonea sint, ipsos nihil amplius agere. Verum priorem opinionem refellere mihi non est opus, cum ab ipsis, adversus quos mihi disputatio est, damnata iam sit. Quod ad secundum spectat, diligentius considerandum, fieri ne possit, ut talis humor, qualis in genitura apparet, in tanto numero sibi mutuo succedentium motionum numquam aberret, donec iustum finem attigerit. Nam sicut incredibile est, nullum in tanta partium multitudinem errorem a fortuita motione committi; ita consecutio-

116 nem motus artificiosam | ab aliqua irrationali substantia effici perinde, atque ipsi dicunt, nimis audax est. His praelibatis, Galenus, ut ostendat maiorem huius negotii difficultatem, et supra calorem nativum aliam virtutem eminentiorem in animalibus, etiam iam efformatis, requiri, statim subdit: Sed adhuc admiratione dignius videtur, quod per totum vitae tempus, nobis omnibus insipientibus, assidue fit, quod tamen, quo modo fiat, nullus ex iis, qui naturae speculationem profitentur, neque advertit, neque indagavit. Hoc autem illud est, quod in membrorum functionum

accidit: evidentiae vero causa, uno aut altero exemplo producto finiemus orationem. Ut autem brevibus, quae a Galeno dicuntur, perstringamus, ipse proponit varium, et admirandum musculorum motum, primum in manu; secundo in ipsa lingua. Sumit itaque primum manum, quae omnes digitos tribus ossibus compositos, et inter se articulis distinctos habet. Cum igitur aliquando nobis simul omnibus, vel privatim singulis extendantur; aliquando in latus, idque vel ad parvum, vel ad magnum digitum, inflectantur, et hi omnes motus per musculos fiant nobis ignorantibus, priusquam per dissectionem pateant, admirandum sane est, quo modo aliquem digitum extendere, vel flectere iubentur, statim id faciant, licet moventem musculum non agnoscant. Deinde assumit linguam, de qua maior insurgit admiratio, cum de eius musculorum multitudine dissectionis professores dissentiant; tantum abest, ut singulis motionibus praepositum certo cognoscant: et nihilominus puerulus, ubi audiat | hanc vocem (panis) etiamsi nesciat, quomodo lingua fingatur, nec a quibus musculis ad singulas voces proferendas agitetur, eam exprimit. Ex diligentioribus autem medicis, qui hoc indagarunt, quidam duxit unumquemque musculum quasi animal voluntatem nostram persentientem attrahere et circumducere linguam in convenientem figuram ad vocem exprimendam. A qua tamen opinione veluti absurda (in nobis enim quamplurimas introduceret animas, sive animalia invice separata) recedendum esse ait Galenus. Quidem vero alii dixerunt a nervis ad originem suam musculos trahi, ad quorum tractum inferior assium, quae articulos constituunt, pars sequitur, cui musculi caput infertum est. Quam sententiam reiicit Galenus, tum quia adhuc non cognoscimus, quisnam musculus trahendus sit; tum quia minutissimi nervi maioribus musculis inditi sunt, qui nec in viventibus in voluntariis functionibus moveri, uti musculi moventur, nec in mortuis, si nostris manibus convelantur, musculos, sicuti musculi articularum ossa trahere cernuntur. His positis, Galenus ad semen revertitur inquires: Neque tamen, quia singuli musculi voluntariis motibus agitantur, propterea affirmandum est semen, perinde ac miracula, fuisse constitutum, ferrique ita sine ulla cognitione, neque quid

agat, intelligere. Nam eorum ratio, qui animam suam sibi corpus formare dicunt, ex dissectione satis probabiliter confirmata hinc contradictionem admittit. Ex usu enim singularum corporum partium confirmatur, qui simul, dum etiam generantur, insitus
118 videtur. Unoquodque enim animal | cernimus ea praecipue parte, qua aliis praestat, se defendere: vitulum cornu petere, priusquam cornua produxerit, pullum equinum calcitrare nondum solidis unguibus; catulum sine validis dentibus ad mordendum incitari: simili modo volucres, antequam idoneae sint, volare conantur. Quae omnia videntur significare, animam, quae partibus his utitur, ipsarum usum optime callere, quasi ipsa eas fabricarit, non ab alio fabricatas acceperit. Sed cur, ubi membrum aliquod movere voluerimus, qualibet motione id statim moveatur, licet moventem musculum non agnoscamus, illud vero omnium difficilium est. Unde quidam putarunt, aliam esse animam, quae quodlibet membrum fabricata est, aliam, quae ad voluntarias functiones incitaret, et priore abeunte et recedente post corporum fabricationem, remaneat secunda, quae scilicet incitat. Quae quidem ratio de anima membra incitante licet undique Galeno visa sit, tamen ei prae se ferre videtur summum Opificis, qui nos condidit, artificium, quod nemo sanae mentis in temerariam fortunam referre potest: Quemadmodum postea ex admirabili nostrorum corporum fabrica Galenus hoc declarat: Et potissimum ex tam ingenti particularum numero, quae tam in dextris partibus, quam in sinistris aequales omnino sunt, quas non nisi a sapientissimo, et potentissimo Opifice factas esse credendum est: quis tamen is esset, numquam ab aliquo ex suis praeceptoribus audire potuit, etiamsi et primum, et secundum, et tertium, et usque ad quartum percontatus esset. Unde maxima tristitia affectus secum
119 coepit investigare, an aliquam de fabri|ca animalium validam rationem posset invenire; aitque nullum hucusque potuisse. Et ob id peritos hac in re philosophos hortatus est, ut, si idoneum quippiam invenirent, secum id sine invidia communicare vellent. Tandem rursus repetit, quod cum videat puerulos exprimere verba sibi imperata, absque eo quod musculos linguam ad ea accomodata

exprimenda moventes, et multo minus nervos agnoscant, porbabile esse existimavit, eum, qui linguam nostram finxit, vel ipsum adhuc in formatis membris permanere, vel membra ipsa animantia constituisse, quae voluntantem principalis animae nostrae partis cognoscerent. Sed cum postea cognosceret, aliam esse principatus nostri animam, aliam, quae in singulis membris est, vel prorsus unam esse communem, quae omnia administret, in eam ambiguitatem venit, et putaret se ne probabili quidem commentatione, nedum certa cognitione aliquid de artifice, qui nos finxit, percepisse. Cum enim audiret quosdam philosophos dicere materiam animatam, quae ab aeterno est, in ideas respiciendo seipsam excolere, atque informare, magis adhuc intellexit, unam oportere esse animam, quae et nos formet et singulis membris utatur. Huic tamen (subdit) opinioni illud adversatur, quod, quae nos regit anima, appetitionibus ipsius inservientes partes videtur ignorare.

Quo pacto omnes propositae obiectiones sint diluendae.

Caput XIII

120 Haec sunt (doctissime Compater) potiora illa Galeni dicta et conclusiones ab eo prolatae, | quae nostram, imo ipsius propriam de animae quidditate sententiam videntur posse labefactare; et nobis persuadere, in animalium constructione, et functionibus edendis, supra nativum calorem nobiliorem virtutem, et opificem sapientissimum, et potentissimum necessarium esse; et illam virtutem, quae animalia produxit, non esse eandem, quae illa vniuerso vitae curriculo conservat, atque gubernat. Quibus, etiamsi ex his, quae superius a nobis scripta sunt, facile sit respondere, nihilominus pro virili rursus laborabo, ut validioribus adhuc rationibus Galeno satisfaciam, et eius desiderium, quo in eiusmodi quaestionibus solvendis vehementer ardebat, et ad tot praeceptores percontandos incitabatur, si non ex toto, saltem magna ex parte expleam. Hanc autem provinciam libenti animo

suspicio, non ut Galenum erudiam, (nimis enim arrogans et impudens essem) sed solum ut ipsum titubantem in suis propriis decretis stabiliam, imo in diversam ab ea, quae cum Divino Hippocrate de animae natura protulerat sententiam cadentem, erigam. Quod ut brevius, quantum fieri poterit, et facilius prosequar, ab eius postremis iam relatis verbis, quae veluti per quoddam corollarium apposuerat, sumemus initium. Cum itaque dixisset, se magis adhuc intelligere, unam oportere esse animam, qua et nos formet, et singulis membris utatur, statim subdit, quod huic opinioni illud adversatur, quod quae nos regit anima, appetitionibus ipsius inservientes partes videtur ignorare. Quod quidem in superioribus eiusdem capituli dictis duplici exemplo demonstraverat, uno quidem ab extremae manus, et ipsorum |
121 digitum; altero ex ipsius linguae variis motionibus desumpto: quae superius a nobis dicta sunt, nimirum, innatum calorem, quatenus tali temperamento donatus est et prout cum peculiaribus suis spiritibus et organis, certa quadam temperatione et compositione praeditus est copulatus, omnes animae functiones edere, non amplius mirabatur. Quod hoc sit verum, ex ipsiusmet Galeni auctoritate comprobo. Is enim primo De usu partium capite 3 haec eadem profert verba: Omne enim anima (inquit) et suae ipsius animae facultates, et in quos usus partes suae polleant, nullo doctore praesentit. Hoc autem probat exemplo nonnullorum animalium nuper natorum, quae, licet particulas undequaque perfectas non sint adhuc sortita, iis nihilominus uti desiderant³². Naturae enim animalium (ut ait Hippocrates) a nullo doctae sunt. Quapropter cetera quidem animalia mihi natura magis (subdit Galenus) quam ratione artem aliquam exercere videntur, apes videlicet plasmare, fingereque alveolos; thesauros vero quosdam, et labyrinthos formicae fabricari, vere autem et texere araneae, ut coniecto, sine doctore. Insuper, ut idem habet in citato libro, capite

³² R: *desidetant*.

2 multum differunt a se invicem particulae animalium, quoniam et ipsae animae differunt; omnibus vero aptum est corpus animae moribus, et facultatibus. Idcirco homini (sapiens enim est hoc animal, et solum eorum, quae sunt in terra, divinum) pro omnibus simul defensoriis armis manus dedit, instrumentum ad omnes
 122 quidem artes necessarium, paci velro non minus, quam bello idoneum. Et capite quarto inquit una cum Aristotele, hominem manum velut organum quoddam ante organa habuisse, eo, quia rationem ipsam velut artem quandam ante artes fuerat sortitus. Mirari itaque posthac non debemus, si ipsos etiam puerulos digitos tam varie, ac tam artificiose dimovere videamus. Si enim animalia, quae ratione carent, sine doctore, in quos usus partes suae polleant, facile cognoscunt, multo magis, quae ratione praedita sunt, id poterunt cognoscere. De linguae vero admirabili motione quid attinet dicere? Cum in homine os ipsum longe magis ad loquendum quam ad apprehendendum fuerit efformatum. Ad quod respiciens Galenus, in commentario Timaei Platonis, dicebat: At oris quanta utilitas, quantumque decus? Cum enim vita animantium cibo potioneque et spiritu tenatur, ad haec omnia percipienda os est aptissimum: cumque mentis interpret oratio fit, ea potissimum ore emittitur, atque iis instrumentis fere, quae ore continentur, articulatur, ut in eo libro, qui de vocalium instrumentorum dissectione est, et in eo, qui de voce inscribitur, demonstravimus. Itaque et sensa animi, et sua cogitata homines, nisi os essente consequuti, nunquam eloqui potuissent. Sed incredibile est, quanta opera ad id augendum machinata natura sit. Haec ille. Scimus autem in vocis dearticulatione linguam, prae ceteris partibus, magis praecipuum locum habere. Quocirca, si et psitacci, et piccae et sturni, et corvi, et alia pleraque bruta animalia, quae multo minus, quam homines, musculos linguam moventes
 123 agnoscunt, voces plerasque dearticulatas, et integra verba, et interdum integras cantilenas, ore ipso magis ad apprehendendum quam ad loquendum, sive vociferandum prompto, et efformato, proferunt, miraundum certe non erit, si puerulus aliquod verbum proferre iussus et edoctus, lingua adeo ad id idoneam, et ore ipso,

labiis, dentibus, palato, et aliis partibus mirandum in modum ad hoc fabricatis, illud pronuntiabit. Pueruli namque et nonnulla animalia ratione carentia, ubi vocem aliquam species imaginatricis facultatis merito intimius, et in cerberi substantia tanquam mollissima, et spiritibus purissimis refertissima statim apprehendunt, ac diutius retinent, et deinde, ubi opus est, et voluntas id iubet, sive appetit, locutionis instrumentis, et lingua potissimum expriment. Pars enim animae imaginativa, qua animalia donata sunt, ut Galenus inquit 2 De motu musculorum capite 6 quaecunque ea sit, haec eadem et recordari videtur. Si itaque insignes impressiones rerum in imaginatione acceperit animal, conservat perpetuo, atque id quidem est memoria tenere: si vero obscuras et penitus superficialis³³, non conservat. Ideo videmus neque puerulos, neque cetera animalia, dum primis vocibus edocentur, ita recte et integras voces edere, imo earum saepe oblivisci; sed dum longiori tempore insignes vocum impressiones in imaginationibus acceperint, perfecte enunciant, diutiusque conservant. Sed nunc Galeni consequentiam intimius examinandam venio. Dixerat ille, se intelligere unam esse oportere animam, quae et nos format, et singulis membris utatur, quemadmodum et
124 ego fateor, et una cum eo, et Hippocrate superius comprobavi, addens ex eorum clarissimis auctoritatibus, animam, quae nos format esse ipsum nativum calorem, eo scilicet modo, quem exposuimus. Sed dum addit Galenus, quod huic opinioni illud adversatur, quod scilicet quae nos regit anima, appetitionibus ipsius inservientes partes videtur ignorare, videtur hanc consequentiam elicere: si anima, quae nos format, nos regit; ergo quae nos regit debet cognoscere omnes partes inservientes suis appetitionibus, et suis motibus voluntariis: ergo deberet cognoscere omnes musculos nedum manus digitos et linguam, verum etiam omnes alias partes moventes. Consequentia probatur, quae

³³ R: *superficiaris*.

nos effinxit sapientissima et potentissima erat: haec autem, quae nos regit musculorum ignara. Ex hac Galeni argumentatione tantum abest, ut a prima mea sententia dimovear, ut potius firmius credam innatum calorem illum esse, qui sentientis et nutrientis animae functiones omnes regat. Nam etiamsi verissimum sit, innatum calorem merito coelestis numinis nos efformasse, propter causam superius assignatam; tamen postea quam animal efformatum est, nulla prorsus eget illarum partium, quae appetitionibus ipsius inserviunt cognitione: haec enim undequaque frustratoria censi debet: sed sufficit, ut animal, ignoratis prorsus musculis, solas ipsius motus, in quem voluntas, et appetitus sensitivus fertur, et inclinatur, differentias cognoscat. Quas quidem, cum e genere communium sensibilibus, tum visu, tum auditu, tum etiam hanc cognitionem, exiguissimo motus principio musculis, qui in illam motus differentiam tendunt, adhibito, merito voluntatis nutus, et parvi cuiusdam conatus, statim musculi innato sibi motu, quem ab animali spiritu a cerebro sibi delato suscipiunt, in seipsos coeunt, et contracti membrum, cui inseruntur, simul trahunt. Spiritum autem animale naturali perfundi calore, et eo tanquam praecipuo auctore mediante, motum excitare, cuicumque pater arbitror. Quod autem cognitio illa, quam Galenus adeo necessariam existimat, superflua sit, clarissimum est, quia sufficit, ipse calor innatus cum organo sibi accomodato, et, uti decet attemperato, et conformato coniunctus. Unde, ut animalia ratione carentia mittamus: quae tamen omnes partes movent absque ulla musculorum cognitione, nedum partes movent animalium, quae solas proferunt vegetalis animae functiones, verum etiam stirpes, quae sensu sunt orbatae trahunt alimentum sibi familiare, etiamsi fibras et radices, quarum merito illud alliciunt, et illarum numerum, et conformationem penitus non agnoscant. Dummodo enim naturales motiones successive fiant, et per quaedam determinata media progrediantur, nulla prorsus cognitio requiritur; sed solus innatus calor sufficiens. Ad hoc enim ut iecur per vena, quas ignorat, alimentum tragat, et ventriculus ad escam extrinsecus trahendam animal impellat, sat est, ut primum corpus animalis

inaniatur, deinde naturalis appetitus partium, quae inanitae sunt, insurgat, postea per venas nutrimentum eadem partes attrahant, et venae a iecore, et iecur per meserei venas a ventriculo, donec
126 tandem ventriculus inanitus in eius ore propter luctum, | et tristem sensationem indigentiae peripiat, et tandem animalis dicta appetentia suboriatur. Quae ad cibum quaeritandum, et apprehendendum animal impellit et cogit. Quae omnia ab unico calore naturali, merito instrumentorum ad has operationes accommodatorum, proculdubio obiri perfecte possunt. Nam sine idoneis organis solus calor alioquin optime attemperatus ad operationes edendas non est sufficiens. Proinde ea solum animalia, quae linguam aptius concinnatam habent, voces humanas facilius proferunt, et imitatur. Quod hoc sit verum, simia, qua nullum animal homini similius est, ut ob id Galenus 2 De usu partium, ipsam ridiculam hominis imitationem dixerit, etiam si os ipsum ad hominis similitudinem depressum habeat; nihilominus, quia lingua ei est inepta, nunquam humana verba imitata fuisse audita est. Et autem linguam nequaquam voci dearticulandae fuisse tributam, ex eo patet, quia etiam masticationi, quae et ipsa a lingua in animalibus utilitatem sumit, parum apta deprehenditur. Nam saepe simiae, dum os cibo aliquo repletum habent, et eum manducare cupiunt, eam cibi partem, quae sub malis reconditur, ipsis manibus e regione, dentium coguntur impellere. Neque arbitrandum est, in simiis innatum calorem accommodatum, et voces significatiores proferendi desiderium, et appetitum deesse, quia quam plurimis aliis actionibus eundem appetitum nobis apertissime patefaciunt. Quare etiamsi in animalium formatione divinius quaedam vis una cum innato calore ipsius seminis requiratur; tamen post eorum
127 ortum innatus hic calor sufficiens eorum | conservator, et rector censendum est. Quo autem naturalis ipse calor ad animalia gignenda, et efformanda praecipue concurrat, exemplo animalium, quae ex putri ortum ducunt, efficacissime comprobavimus. Qua in re videmus, non solum viliora, sed alia quaedam animalia ex putride oriri, quae miram prudentiam prae se ferre videntur. Nam et formice, et apes, quarum reparationem Poeta in suo quarto

Georgicorum libro ex iuveni putredine ab Aristeo adinventam docuit, et pleraque alia ex putredine orta, admirandas, et artificiosas proferunt actiones. Quod idcirco fieri arbitrari possumus, quia omnia id genus animalia, uti etiam sunt araneae, siccioris sunt temperamenti, et, uti superius docuimus ex Aristotele, talia omnia prudentiora sunt. In iis enim imaginum rerum, quae ad horum animalium vitam conservandam, et nutritionem attinent, eorum memoriae et imaginationi vehementius inhierent. Quia ad memoriam et retinendas species sensibilium, temperamenti siccitas conducit. Ob id apes fingunt alveolos, in quibus mel pro nutrimento conseruant, formicae horrea, in quibus grana asseruantur, sibi parant; araneae ad cibum sibi comparandum, et muscas capiendas, telas texunt. In aliis vero animalibus, in quibus humidior est calor innatus, tanta alimenti cura non observatur: et solum quo tempore famescunt, ad illud queritandum excitantur. Quinimo pro speciei quoque conservatione; videmus volatilia, quae siccioris sunt temperamenti, elegantiores, et in tutiori loco recondito nidos componere; quae minus sicci, viliores, et aliis animalibus magis expositos; humidiora vero, | qualis est cuculus, qui mollissimas habet carnes in relatione ad consimiles aves, et aliae, quae cicures sunt, ne ullum quidem nidum constituunt. Sicuti etiam equae, asinae, canes, feles, et id genus animalia pauca admodum loci cura adhibita, proprios foetus in eum locum in quem casu incidunt, parere consueverunt. Ex his igitur patet, cur quaedam animalia functiones quasdam, nullo etiam edocente, sed sola imaginatrice, et memoratrice potentia mediante, ac propriorum organorum merito admiratione dignas obeant: idque praesertim, dum ab obiectis externis externos sensus moventibus excitantur. Externorum autem obiectorum sensibilium species et imagines in organis sensoriis recipi, et cognosci, caloris nativi munere, omnes fatentur. Dum enim sonitus species primum in externo, et mox in interno recipitur aere, qui intra membranam tympanum vocatam conclusus continetur, cum in ibi dilatatus auditorius nervus desinat, animali spiritu, ac subinde innato calore perfusus aer ille, nedum speciem illam suscipere, verum etiam

cognoscere, et ad cerebrum ipsum deferre facile potest. Pariter coloris species primum ab externo et interno lumine illustrata, per diaphanum aerem, et per oculorum tunicas, et humores pariter diaphanos, in crystallinum humorem defertur, et in eo tanquam in nitidiori speculo imprimitur; et quia ad hunc humorem insignis pervenit nervus, cuius medullaris portio a cerebri substantia derivata in araneam tunicam migrat, et crystallini partem anteriorem investit, et quia ad hanc tunicam, et humorem crystallinum, tum
129 aqueum plurima spirituosa substantia, diaphana, et purissima, sua peculiari innata caliditate perfusa ab eodem cerebro pervenit, idem spiritus et eandem speciem suscipere, et cognoscere, ac in intimiores cerebri partes vehere, et iudicare facillime potest. Illud tamen patere arbitror, quod etiam si animalia quedam, uti ostensus est, insignes quasdam actiones expromant; nihilominus solus homo, quippe qui rationem tanquam artem ante artes, et manus ex porrectas, et admirabili, ac pene divino artificio fabrefactas, tamquam organum ante organa, solus obtinuit, omnes artes, ut Galenus ait <libro> De partium usu, capite 2 et 3 exercere valet. Non enim (ait) quia manus habuit, propterea sapientissimum est animal, ut Anaxagoras dicebat; sed quia sapientissimum erat, propter hoc manus habuit, ut rectissime censuit Aristoteles. Non enim manus ipsae hominem artes docuerunt, sed ratio. Manus autem ipsae sunt artium organa, sicut lyra musici, et forceps fabri. Habet profecto simia manus ipsas satis eleganter efformatas, et inter omnia bruta hominis manibus simillimas, et subinde cum apprehensionem, tum alias multas manuum actiones praestantiores perficit: nihilominus nullam penitus artem exercere valet, et quia ratione certe, et quia manus non habet exporrectas, sed claviculis, sive iugulis destitutas, et in summa manu pollicem digitum non exacte quatuor reliquis oppositum, nec tres articulos habentem sortitur, sed duos tantummodo. Unde saepius, praesertimque eorum, quae rotundiora, et maiora sunt, apprehensione aberrat, et dum corpora haec ab eius manibus decidunt, pueri ridunt. |

- 130 *An anima mundi cum Platonice foetuum causa formatrix dici possit?* Caput XV.

Verum quia Galenus in fine libri De formatione foetus in utero et capitis, quod iam percurramus, adhuc anxius de hac re fatetur, se non modo de animae substantia dubitare, nec vel probabile quippiam habere quod assertat; verum etiam de foetuum formatrice causa nihilo minus ambigere; et postea huius rei causam aliam assignare videtur, ideo opere praetium esse arbitratum sum, hanc quoque postremo loco ab eo positam sententiam, priusquam ad alias animae substantiam calorem innatum esse probantes rationes me conferam, accuratius examinare. Inquit igitur Galenus nuper citato loco, quod cum quidam sibi ex Platonice magistris diceret, animam, quae per totum mundum diffusa est, foetus ipsos formare, artem et potentiam, quae foetuum fabricae adhibita est, dignam quidem ea esse existimabat, nunquam tamen adduci potuit, ut crederet, scorpiones, phalangia, muscas, culices, viperas, vermes, lumbricos, pitylas ab eadem fingi ac formari, prope ad impietatem accedere hanc opinionem ratus. Et in Fragmento de substantia facultatum naturalium sic ait: Verum Plato in Timaeo cum naturae contemplationem paucissimis explicat auditoribus, qui rationes a scientia profectas intelligere poterant, a vulgi sententia recedit, mundique animam per ipsum totum esse diffusam affirmat. Neque vero existimandum est, eum virum sibi non constare, aut secum pugnantia dicere, sicut neque

- 131 Aristotelem, neque | Theophrastum: cum vulgo alia, suis vero familiaribus acroaseis conscriberent (vocant autem Graeci acroaseis, sive acroamata, ea quae gravia et accurata sunt, aut etiam arcanum, et graviorum disciplinarum cognitionem). Cum enim aliquod decretum, quod omnem plane sensum effugiat, multasque rationes ad sui demonstrationem postulet, intempestive affertur, auditores a se reiicit. Non est igitur de his pronuntiandum prius, quam paulatim longa demonstratione ad totius orationis conclusionem perventum sit: neque mundi animam per lapides, per testas, per arenam, per ambusta, aut putrescentia cadavera permeare statuendum est: propterea, quod si ita simpliciter, et

aperte coram populo tale quidpiam Plato dixisset, certe eum omnes contempsissent. Unde autem motus in hanc sententiam devenerit, ego aliis in commentariis, nihil ei consentiens, aut repugnans, declaravi. Si quidem ipse quoque non ita statuit de naturalium rerum contemplatione, sed ad probabilitatem, verique similitudinem usque progredi eam censet. Haec ille. Cum autem talia Galeni commentaria nobis non suppetant, neque etiam scire possumus, quid nam censuerit Platonem ad mundi animam ponenda et excogitandam impulsisse. Hoc unum ex Galeni verbis aperte colligimus huiusmodi opinionem ad probabilitatem usque progredi. In superiori autem auctoritate manifeste patet, Galenum artem et potentiam, quae foetuum formationi, sive fabricae adhibita est, anima mundi dignam certe esse existimasse, sed solummodo opinionem hanc suspectam et impiam habuisse, cum
132 videret scorpiones phalangia, muscas, culices, viperas, vermes, lumbricos, pilylas ab eadem mundi anima formari. Verum quoniam Galenus Platonis sententiam probabilem esse fatetur, huiusmodi instantia Galeni mihi nunquam alicuius ponderis visa est, et in meo De venenatis et occultis morbis commentario libro praesertim secundo, satis superque declaravi, huiusmodi animalia nedum ad mundi ipsius ornatum, verum etiam ad hominem ipsum, cuius gratia haec omnia, quae apud nos sunt, fuere a summo Opifice producta, et ad alia nobiliora animalia, quibus homo vescitur, sustentanda, et conservanda mirum in modum conducere: et quia insuper idem Galenus alibi, ut inferius dicam, hanc eandem mundi animam probare, complectique visus est: ea propter haec Platonis de mundi anima opinio si in bonum sensum redigatur, et nostrae sententiae de calore innato favere, et pro vera accipi potest. Si enim pro calore, qui ab astrorum, coelestiumque corporum lumine promanat, accipiatur, cui dubium quod calor hic pro rerum omnium generabilium et corruptibilium productione necessarius est, cum dixerit Philosophus, solem et hominem gignere hominem, et sic de reliquis animalibus, animatisque corporibus. Simili modo lapides et metalla huius caloris usque ad terrae viscera permeantis merito generantur, et

133 mox a terrae frigiditate concresecunt. Et secundo De ortu et interitu Aristoteles dum aeternam generationem et corruptionem in aeternos motores, et uniformem firmamenti revolutionem, et circuli Signorum, sive Zodiaci obliquitatem resolvit, id quod sensui evidentissimum est, in medium affert, et ex solis recessu multorum viventium corruptionem; ex eiusdem vero accessu eorundem generationem fieri asserit. De hac mundi anima locutus est etiam Avicenna eam cholodeam, sive etiam, ut alii, datricem formarum, vocans: et quamplurimi tum antiquiores tum recentiores philosophi eiusdem mentionem habuerunt: ac praesertim omnes Averrhoistae, qui voluerunt, naturam dirigi ab intelligentia non errante. Quia enim natura, quae agit propter finem, ipsum finem non agnoscit, ideo hac eget intelligentia ipsam dirigente. Huius quoque Vergilius Aeneide meminit, sexto nimirum libro, necnon Georgicorum quarto. Fernelius suum coelestem calorem omnium formarum, quae in mixtis cernuntur, auctorem esse affirmat. Octavum orbem ceu plurimis, et a nobis innumerabilibus astris, atque luminibus insignitum vitae principium vocat Aristoteles sed a solis lumine coelestem hunc calorem his inferioribus impertiri, sensui evidentissimum est. Nam speculo concavo radiis solaribus perpendiculariter opposito, et ei stipula vel alia materia superposita, ex lumini in eodem speculo reflexione et unione ignis facillime in ea succeditur. Quod etiam apud nonnullos arguit, lumen illud solare non esse nudam, ac simplicem qualitatem, et prorsus incorporeum. Nam simplex qualitas iniquiunt, a speculi concavitate uniri nullo modo posset. Unde mirari non debemus, si non solum Epicurus, verum etiam Democritus, qui fuit maximus philosophus, asseruit lumen esse defluxum quendam corpuscolorum a lucido corpore egredientium. Hoc autem sibi persuaserunt, ut optime explicat Lucretius in quarto libro, et una cum eo Priscianus Lydius, propter quasdam
 134 proprietates, quae lumini attribui solem, quas etiam corporibus omnes attribuunt. Dicimus enim lumen nedum calefacere, sed etiam secari, ferri, intersecari; et alia huiusmodi multa enunciamus, quae solis corporibus conveniunt. Sed nihilominus

argumentum quod ex ignis accensione suborta in stipula quae ponitur in concavo speculo radiis solaribus perpendiculariter opposito, maiorem vim habere videtur, ad probandum lumen expers omnino non esse cuiuscunque corporeitatis. Alii tamen hoc negantes inquirunt id fieri, quia lumen perfecit diaphanum; diaphaneitas autem aeris perfectior reddita, est in causa, ut rarefactio maior aeris sequatur: lumen enim disgregandi, et rarefaciendi vim habet; rarefactioni vero subsequitur calefactio; quae maior adhuc subsequitur et ignita facilius imprimitur in materia magis disposita, qualis est stipula, vel consimile corpus in concavo speculo impositum, et admotum. Nam etiam aer sui natura calidus est apta materia ad formam ignis recipiendam. Quod autem rarefactio caliditatis causa sit, patet etiam in his durioribus, siccisque corporibus, quae dum velociori motu invicem fricantur, ex rarefactione ignescunt, et ardent. Quamvis autem multi lumen in corporeum esse statuunt; tamen adeo inter se discrepant, ut nihil certi, et veri inde haurire valeamus. Nam Plato decimo De Republica et in Phaedone, quem deinde explicat, et sequuntur Pruscianus Lydius, et Plotinus in libro De visione, voluit lumen esse substantiam incorpoream, quae separatim sua praesentia totum mundum perficeret, quemadmodum anima rationalis non cohaerens, sed praesens, sive assistens corpori, perficit illud. Ex quo Platonis decreto elicimus ipsum lumen mundi animam dici posse: quia etiam rationalis anima dicitur corporis entelechia³⁴ sive perfectio, etiamsi forma ipsius sit assistens, et non informans, ut vult Averrhoes. Quidam alii dixerunt, lumen esse formam substantialem medii, non quatenus medium est, sed prout est perspicuum: etiamsi decipiantur, quia quod uni est accidens, alteri non potest esse substantia perspicui. Nonnulli arbitrantur lumen nihil esse postivum, sed tantummodo esse praesentiam corporis lucidi, quae e regione corporis, quod illuminari debet, posita sit.

³⁴ R: *endelechia*.

Quod probant Aristotelis testimonio in libro 2 De Anima, capite de visu, et libro De sensu et sensibili³⁵, capite 7 dum quaerens, quomodo lumen per totum medium diffundatur; et solvens inquit, lumen (ut etiam notat Aphrodisaeus I <libro> De anima) esse habitudinem lucentis ad id quod illustratur. Quae tamen sententia nec vera, nec probabilis est. Ex Aristotelis autem placitis lumen est qualitas, quia per eam denominamus quales. Et sicuti elementa habent primas qualitates, per quas agunt; ita et primum alterans hanc nobilissimam qualitatem habet, nempe lumen. Pertinere utem vult ad tertiam qualitatis speciem. Sed adversus Aristotelem dubitat Theophrastus inquit: Si est qualitas, cur Aristoteles eam vocat energiam, id est actionem? Et si est actio, cuius est actio? Iamblicus pariter adversus Aristotelis sententiam multas affert instantias, ut refert Priscianus Lydius in libro De anima super
 136 Theophrastum capite 19 et pluribus | rationibus, iisque satis validis probat lumen non esse qualitatem: imo praeter Iamblici instantias aliae sunt difficiliore: quia vel lumen creatur, vel educitur de potentia materiae: non primum, quia esset gravis error: si educitur de potentia materiae; ergo in tempore, quia omnem generationem praecedit alteratio. Insuper nullus effectus est maior sua causa; si lumen effectus est solis ergo non debet moveri celeriore motu, quam sol moveatur; at sol in tempore movetur: quomodo ergo dicimus, lumen in instanti moveri, et medium illustrare? Adhaec si sol illuminat in instanti, ergo est infinitae virtutis, quod patet ex Averroee, secundo De coelo. Amplius si lumen qualitas est, acriter pugnant ad invicem quaerentes, an sit qualitas realis, vel intentionalis. Nam Scotus 2 <De> sententiarum distinctionibus 13 et ante ipsum Aegidius Romanus aiunt, lumen in medio et organo habere esse intentionale. Divus autem Thoma in prima parte, quaestione 65 articulo 3 et in opusculo 55 inquit, lumen in medio et organo esse reale habere. Nulla enim qualitas intentionalis, ait

³⁵ R: *sensili*.

ipse, potest esse principium effectus realis. Sed lumen in his inferioribus varias et insignes actiones realiter efficit. Et nulla insuper qualitas intentionalis est per se sensibilis, quaemadmodum lumen per se sensibile existit. Caietanus lumen tum reale, tum intentionale esse eminenter continere arbitratus est: quia, ut inquit, lumen propter duas causas datum nobis est: una est propter rerum productiones; altera propter sensationem, et visum. Haec porro non sine rartione inculcare voluimus, sed, ut sciant omnes nil obscurius esse lumine, nil luminis essentia densioribus tenebris esse magis involutum. Quocirca hoc unum naturalium philosophorum sapientiam confundere deberet, quod licet lumen nos faciat quamplurimas, et illas quidem praestantiores rerum differentias cognoscere, tamen per se ipsum aut vix, aut, ut puto, nullatenus cognosci potest. Sed quidquid de hac re quis sentiat, certissimum, et indubitatissimum hoc est, coeleste lumen in haec inferiora calorem secum vehere, et calore mediante in his inferioribus multarum operationum reale principium esse, omniaque vivificare, et foecundare. Quantum vero animatorum generationi conferat hic calor a solis potissimum lumine productus, superius ex Aristotelis sententia dictum est, et ipsa experientia patefacit. Quod si quis negaret, calore, sensu, et mente destitutus omnino esset. Concludendum igitur est, quod si per mundi animam lucis calorem per universum diffusum intelligamus, a veritatis tramite non ita recedimus: et tunc, ut superius ostensus est, possumus optimo iure affirmare, huiuscemodi calorem a solis, coelestiumque corporum lumine promanantem una cum calore, vi aut in semine, aut in natura subsistit, coniunctum, corpora viventia effingere, et efformare facile posse. In stellarum enim lumine omnes formae inferiores, et sublunares in potentia continentur: ad actum autem perducuntur, cum calor huius luminis cum calore nativo copulatur. Cum enim calor hic a lumine pomanet, et lumen a coelesti corpore fluat, quod ab ipso vivente, intelligenteque principio continuo circulari motu movuntur, multa gignere et fabricare valet, quae solus nativus viventium calor efformare non valeret. Quamvis |
138 autem Galenus hanc mundi animam in fine libri De formatione

foetus in utero repudiasset quodammodo visus sit: nihilominus, si eo modo quem explicavimus, suscipiatur, adeo clare, et aperte ipsam describit, et sine ulla prorsus ambiguitate complectitur in 17 libro De usu partium capite 1 post medium, ut nihil apertius inveniri possit. Quo etiam in loco nostram de innati caloris et animae substantia opinione mirifice (si quis ipsum accuratius perlegat) corroborare videtur. Nam et ipsius mundi animae, et coelestis luminis, atque caloris per universum diffusi ac permeantis mentionem habuit. Verum pro hac eadem sententia comprobanda habemus etiam clarissimum ipsius Aristotelis testimonium: qui in tertio De generatione animalium capite 2 haec formalia profert verba: Generantur autem in terra, humoresque animalia, et plantae, quoniam humor in terra, spiritus in humore, calor animalis in universo est, ita ut quodam modo plena sint animae omnia.

Calorem nativum animam esse validioribus adhuc argumentis probari posse. Caput XVI

Cum autem iis omnibus obiectionibus, quae ex Galeni dictis emergere videbantur³⁶, et probare, supra calorem eminentiorem vim in animantium et viventium procreatione et regimine requiri, satis, superque responsum sit, remanet, ut hanc nostram de animae substantia opinionem validius comprobemus. Erit igitur prima ratio: si anima est quid a calore naturali diversum, aut id per demonstrationem causae, sive, ut aiunt, a priori, aut certe
 139 demon|stratione effectus, quam etiam a posteriori, sive demon-
 strationem quia, vocare solent, sciri posset. Sed neutro modo hoc sciri, et demonstrari contingit: ergo animam esse quid a nativo calore diversum, nulla ratione a naturali philosopho poterit

³⁶ R: videbantur.

affirmari. Minorem propositum sic ostendo: si a priori, et demonstratione causam assumente id cognosci potest, oporteret procul dubio causam assumptam diversam esse ab ea, quae causa proxima constituitur geniti caloris, seu alterius accidentis, quod non putatur esse anima: sed talis nulla excogitari potest: non materia, non efficiens, non forma, non finis: ergo demonstratione causam assumente non potest id cognosci. Quod autem nulla talis causa possit inveniri, ex eo facile probatur, quia ex eadem materia omnes formae producuntur tam accidentales, quam substantiales, si quae dantur: causa vero sufficiens proxima eadem est accidentium et substantiarum: et idem calor, qui est in semine, producet dispositiones proximas, quae sunt accidentia, et forma viventis: quod non multo post rectius declarabitur. Forma autem viventium est ipsamet anima: nec idem per seipsum sciri potest: nam idem medium sciendi esset, atque scitum, quod est absurdum. Neque etiam finis aliquis excogitabitur, a quo diversitas haec ducatur. Si enim fingamus eum, quem multi iactant; ut scilicet tam multa accidentia et partes, quae sunt in vivente ab una anima tanquam forma contineantur, nihil, quod momentaneum sit adducimus. Nam potius contra quam isti fingunt, reipsa evenit; ut videlicet non accidentia a substantiis contineantur, sed potius ab acciden|tibus substantiae. Eadem enim sunt causae conservantes rei, et continentes, quae generantes fuerunt: Sed proximae generantes causae fuerunt accidentia disponentia: ergo haec eadem continentia statuenda erunt. Insuper substantia non corrumpitur, nisi quia corrumpuntur accidentia, quae conservant: ergo natura et tempore prius est contineri, et servari in materia accidentia, quam formam ipsam. Si enim, praestantissimae Amalthee, ut ait Aristoteles in primo posteriorum <analyticorum> capite 10 affirmatio est causa esse, erit negatio causa non esse, et e contra: sed non contineri, nec permanere accidentia in materia est causa, cur nec forma substantialis contineatur: ergo, si haec re retineatur, causa illa ipsa erunt. Et quoniam quae ad hunc locum pertinent, spectant etiam ad rationes contrarias, quae deinde referendae erunt; ideo ad alteram propositae argumentationis partem

explicandam accedo: in qua dictum est, dimonstratione effectus, sive a posteriori discrepantiam animae, et caloris naturalis nullo pacto cognosci. Hoc igitur demonstrare facillimum esse existimo. Concedunt Peripatetici (et nos supra Aristotelis auctoritatem adduximus) nullum esse officium, nullum munus, sive opus administratur, calorem viventis innatum a superiori quadam agente causa regi et gubernari, ut malleus a fabro ad opus fabrile dirigitur. Inquiunt autem³⁷ talem causam animam esse: quod utinam quam
 141 facile, ita tam vere diceretur. | Etenim, si certum est illud eorundem Peripateticorum principium, quod scilicet actione interno-scitur forma, sicuti passione materia; illud quoque minime ambigendum est, diversitate actionum diversitatem concludi formarum. Verum nulla est actio animae ab ea actione diversa, quam innatus calor producit: ergo nec intelligi potest, aliam esse animae, aliam innati caloris essentiam. Ut enim diversitas actionis agentium causarum diversitatem ostendit; ita unitas actionis unitatem indicat agentis principii. Hoc autem magis adhuc confirmari potest. In iis enim functionibus, quae minus instrumentorum vi, quam principalis agentis facultate existunt et obeuntur, cernimus diversa quaedam, quae diversitatem instrumenti, et principalis agentis palam indicant. Intuemur, inquam, aliquid, quod per se ad instrumentum refertur; aliquod etiam, quod per se ad artificem spectat. Exempli causa in scamni sectione duo quaedam contemplantur valde diversa, ipsa videlicet rem, et actionem illam, quae dicitur sectio, et modum, sive artificium sectionis, quo quidem modo et artificio sua opera faber lignarius, et artifex molitur. Sicuti autem primam actionem, et sectionem ad artificem, sive ad illius artem, et ideam referimus. Si igitur in actionibus viventis nihil omnino est (ratiocinium, et alias ad intellectum attinentes operationes axcludimus) quod a calore naturali non administretur, vel, ut clarius, ac melius loquar, nihil

³⁷ R: *antem*.

plane est, quod non possit ad calorem naturalem reduci,
142 quemadmodum fuse in | superioribus capitibus probavimus, cur,
quaeso, volumus, praeter hunc, aliam causam agentem inducere, et
entia sine aliqua necessitate multiplicare, et otiosa ponere? Istud
videtur mihi non philosophari, sed potius divinare, ac somniare.
Secunda ratio illa esse potest: illud per se generatur, quod per se
corrumpitur: eiusdem enim est generatio, et corruptio: sed illud
quod in viventibus per se corrumpitur, est calor naturalis, ut
habemus apud ipsummet Aristotelem, qui in libro de Iuventute et
senectute et in libro De morte et vita, mortem definit inquam, esse
corruptionem calidi: ergo idem calor per se generatur in
viventibus, et propter hunc gigni viventia dicuntur. Qui quam diu
perdurat, et in viventium corporibus manet (uti ex ipsius quoque
Hippocratis auctoritate <capite> 5 in 6 <libro> Epidemiorum
superius ostendimus) tamdiu proprias actiones exercent, reguntur
et vivunt. Tertio hunc in modum possumus arguere: principium
proximum educens formam geniti, et ipsa forma geniti virtute
illius principii educta eiudem debet esse substantiae: Sed
principium immediatum animalis formam educens est calor
seminis, cum re vera in utero, et loco generationi dicato nulla sit
alia vis et facultas animalis opifex: ergo anima per quam gignitur
animal, et calor seminis gignens eiusdem erunt substantiae: ac
subinde anima erit calor. His quartam possumus adnectere
rationem, dicendo nullam causam esse, nullamque coniecturam,
quae nos cogat nutrientem ac sentientem animam a calore
diversam existimare: ergo anima eadem erit cum ipso calore. Et
143 quia probatio ipsius assumpti ex confutatione patebit | omnium
argumentorum, quibus ad nostram sententiam evertendam
adversarii uti possunt, ideo pro huius tractatus complemento,
reliquum erit, ut singulis eorum argumentis singulas solutiones
subiiciamus.

Confutatio quorundam argumentorum, quibus Aristotelis asseclae Galeni sententiam evertere conantur: et primum, quo pacto semen animatum esse possit. Caput XVII.

Cum autem plura argumenta adversus Hippocratis et Galeni decretum, a nobis solidis rationibus comprobatum, illi, qui Aristotelem sequuntur, iactare consueverint; ego tantummodo potiora, et quae firmiora videntur, et ad quae reliqua omnia, si quae sunt, redigi possunt, in medium afferre operae pretium duxi, ne scilicet noster hic labor nobis nimis operosus, et aliis valde taediosum evadat: et inter haec illa primum brevibus percurram, quae longiori non egent contemplatione, ut mox ad illa tandem, et postremo loco deveniam, quae et longiori discursu indigent, et tum Philosophis, tum Medicis ad vitae potissimum conservationem, maximam utilitatem afferre valeant. Ut autem ad illo sumamus initium, quod cum superius dictis maiorem habet affinitatem, eo, quia scilicet plura de facultate animalium formatrice, quae in semine est, a nobis ultimo loco scripta sunt, inquirunt adversarii: In semine insitus est calor naturalis, opifex membrorum, et ipsorum animalium parens: Si igitur hic calor est anima; ergo semen est animatum. Si sic, ergo nutrietur, et sentiet, praesertim si loquamur de animalium semine. Nec enim anima esse potest sine actu vitali, neque hic sine nutritione. Huic porro argumento mihi facile est Galenum responderem adducere: qui libro I De semine capite 6 clare fatetur, semen insitas habere facultates, et attractricem praesertim, quae semper operetur. Quantacunque enim (ait) seminis pars vulvam attingit, ea statim membrana efficitur (de qua loquutus in superiori capite dixerat, ipsam post conceptum foetum ipsum statim involvere, et quibus in partibus sit utero coniuncta declaverat) quemadmodum paulo ante ostensum est. Reliquum omnes facultates, ac vires insitas habet, attrahentem alteram sibi accomodata, qua contineret, immutaretque materias, cibumque sibi praepararet; aliena alteram, et supervacanea excernentem. Materias item habet proprias, quas attrahat a vulva, sanguinem et spiritum, per orificia videlicet, quibus connexum est. Verum si Galeni dictis

non acquiescant, possumus dicere non quemlibet calorem esse animam, sed eum solummodo, qui ex certa quadam materia, et in certo loco generatur. Cum igitur duplex sit calor naturalis: unus generans; alter vero generatus; huic profecto nomen animae tribuitur. Ita enim comparatum sit a natura, ut anima generetur, non autem generet. Quod si quis inferat, ergo quod magis perfectum est, ab eo, quod est magis imperfectum generatur; huic possumus dupliciter respondere: primum per reiectionem. Nam qui ponunt in rebus naturalibus substantialem formam esse diversam a complexione, et acervo accidentium, cogunt fateri, vel formam
145 substantialem carere causa | educente, et producente; vel certe eius non esse nisi accidentia; cum illa tantum agentia educant, quae agunt: agunt autem sola accidentia, ut sensui compertum est. Secundo dici potest, et verissime idem principium productivum, prout in materiam variam incidit, varias etiam producere formas. Cui rei testimonium adfert in operationibus artificiosis ipse ignis: qui prout diversimode praeparatam, affectamque materiam comprehendit: ita varias, et dissimiles formas fingit. Imo addi quoque potest, calorem, quo res viventes ac sentientes producuntur, dupliciter spectari posse: uno modo, ut calor est sic in materia sua peculiari, ac propria temperatus; altero modo, ut toties diximus, prout coniungitur cum calore coelesti, quod instrumentum est intelligentis animae, ac moventis coelum: quae cum motu et luce, quae moderationem et temperationem variam accipit a motu, perpetuum efficit (Aristotele docente in calce secundi De generatione et corruptione) rerum mortalium ortum et interitum. Priori autem modo naturalis calor, qui in semine residet, fortasse non gigneret viventem aliquam: posteriore modo non solum viventium procreat; sed etiam sentientem; et tam vitae, quam sensus omnis auctor est, propagator, ac custos. Possumus tandem negare adversariorum consequentiam, dum inquirunt: Si semen est animatum, ergo nutrietur: Quia ut in nostro De virtutibus cordis tractatu pluribus ab hinc annis demonstravimus, potest aliquo tempore foetus sine nutritione vivere: quia nutritio praesupponit alimenti attractionem, alterationem, ac praeparatio-

146 nem, sive concoctionem. Sed attractio, alteratio, et concoctio, cum motus sint cum temporis successione, in tempore de necessitate fiunt. Ergo virtus caloris naturalis tempore praecedat alimentum, et multo magis nutritionem, quam alimentum supponit. Ex quo perspicui potest, aliquo temporis spatio anima sine nutritione, etiamsi insitas habeant vires, quibus omnia viventium munera possint obire. Sed rursus instabunt: Anima est actus corporis organici, ex Aristotele in principio secundi De anima: si igitur calor naturalis est anima; ergo requirit corpus organicum. Sed cum naturalis calor sit in viventium seminibus, ipsa foemina erunt organica, et corpa dissimilaria. Hoc autem dici non potest, cum semen res quaedam sint similis, et unaquaeque pars seminis vim et nomen seminis retineat. Quibus respondeo negando, animam non residere in corpore simili. Nam illius proximum, immediatumque subiectum est materia et pars similis: imo partes, quibus primum vita et actiones in organo referuntur acceptae, ut toties e Galeno colligere valemus sunt partes similes. Nam et caro, et vena, et nervus, et os, partes sunt similes, quae tamen omnes anima sunt informatae. Et si rursus quaerant, cur in definitione animae ponatur corpus organicum, dicam id fieri, quia natura non producit animam propter unam aliquam partem; sed propter multas, quae mutua conspiratione et consensu corpus unum organicum, et ex multis membris concretum efficiunt. |

147 *Calor innatus licet accidens sit, nihilominus viventium anima statui potest. Caput XVIII.*

Addunt insuper qui Aristotelem tuentur, secundum argumentum, cui tantam efficaciam attribuunt, vel illud insolubile esse arbitrentur. Si enim (inquiunt) nihil aliud est anima, nisi naturalis calor; ergo ipsa erit accidens. Sed huiusmodi consequens est adeo absurdum, ut tolerari nullo modo possit: qui ipsa nullo modo potest dici, aut esse accidens: ergo et antecedens erit ab omni

veritate alienum. Probant autem consequentis falsitatem, et impossibilitatem, quia, ut ipsi dicunt, incommoda innumerabilia sequerentur. Nam animal esset ens per accidens: constaret enim ex rebus diversorum praedicamentorum, ex qualitate videlicet, ac materia, quae est substantia. Adhaec actus et potentia, quae constituunt substantias compositas non essent eiusdem ordinis: anima esset sensibilis; susciperet magis et minus: animalium productio esset alteratio, non autem generatio, cum mutationis terminus accidens sit, non autem aliqua substantia: et pleraque alia incommoda suborirentur, quae in reliquis rationibus illorum apparere poterunt. Nos autem respondemus (Comptater praestantissime) eum, qui Aristoteli in hac disputatione contradici, oportere in nonnullis principiis ab eo diffidere, e quibus principiis apta est eius sententia De anima: non tamen ab ipsa veritate, et a principiis non minus veris deflectere compellitur. Cui quidem veritati longe magis, quam Aristotelis auctoritati ad | dicti esse debemus. Qua propter posset (quaeso mihi animum adhibe) ex duobus entibus diversorum praedicamentorum non posse unum ens per se constitui esse quidem principium in Peripateticorum disciplina: sed apud illos, qui ex aliena sunt familia, nec esse quidem conclusionem affirmare valemus. Si enim potentia, quae est accidens relativum (ut gravissimorum auctorum in Peripateticorum scholis est opinio) essentiam contituit materiae primae, quae in suo genere est unum ens per se, non autem duo entia; cur hoc ipsum non posset efficere calor naturalis cum materia praeparata, et eo modo affecta, quo esse debet viventium natura? Deinde, quae, quaeso, fraus esse inexpiables negare vivens mortale esse unum aliquod ens per se? Cur non possumus arbitrari esse complexio-nem omnium accidentium cum materia, et naturali calore? Nam ceteras res mortales nihil aliud habere, praeter materiam, et accidentia, est valde probabile: quae tunc generari dicuntur, cum aut omnia, aut pene omnia accidentia gignuntur: corrumpi vero, cum aut omnia, aut pene omnia corrumpuntur. De ordine porro actus et potentiae retorquetur argumento. Nam potentia materiae est accidens: proportionem ergo servat cum calore naturali, quod

est item accidens. Nec ulla ratione negare debemus posse animam sensu percipi, si sit natus calor. Hoc enim nostram sententiam necessario consequitur; et comitatur; sicuti cum Aristotelis opinione necessario coinunctum est, animam non esse sensibilem, si non sit aliquod accidens. Sed tamen neque credendum est
 149 naturalem calorem | semper sentiri posse, cum insit in multis herbis, seminibus, et plantis, omnem sensum effugiens: imo et in multis animalibus adeo reconditus est, ut tactui, qui caloris est iudex, frigidiora potius percipiantur. Possumus insuper respondere calorem naturale minime sensibilem esse in eo, quod naturalis est, sed solum in genere et quatenus calor est. Nam ut est naturalis, est penitus insitus in viventium partibus, ac membris; ita, ut accidat illi sentiri, et non sentiri. Si enim sit magnus et copiosus, tangi, sentiturque poterit: sin exiguus ac tenuis, non sentitur. Pariter determinatus ille gradus caliditatis, et cum humiditate mixtio illa determinata, aliqua quidem ratione percipi poterit: sed tactu sensu aut vix, aut nullatenus iudicari. Sed verissime dictum est, quod si plurimas plantas artrectaverimus, calorem minime sentiemus, quia in his est exiguus. Quare, ut recte docet Theophrastus, ope solaris lucis, et caloris ab ea prodeuntis plantae mirifice iuvantur. Quod si membrum sanguinei animalis artrectaverimus, calidum profecto percipiemus, tum quia in eo natus calor est maior; tum quia propter influentis caloris copiam, et evaporationem, quae ab eius corpore iugiter fit, exhalatione et vapores, qui per totum corpus sanguinei animalis dispersi, et disseminati sunt, facillime sentiuntur. Neque vero ullum est absurdum, calorem et animam suscipere magis, et minus, cum id ipsum cernamus in cunctis³⁸ viventium operationibus. Nam et concoctio, et nutritio, et attractio, et appetitio actiones sunt, quae intenduntur et remittuntur. Quod si dicant intendi, et remitti, quia intenditur, et remittitur animae
 150 di|spositio: quid tum? Materiae dispositionem necessario sequetur

³⁸ R: *cunctis*.

forma corruptibilis. Nam si demus, laesa complexione, et temperatione materiae, non laedi essentiam formae, hanc faciemus incorruptibilem. Et nimirum sicut esse forma est necessario coniunctum cum esse materiae praeparatae; ita perfectius esse formae cum esse perfectiore materiae. De productione demum animalis ac viventis ita pronunciare possumus: si per generationem intelligant procreationem alicuius actus substantialis, nec viventis rei, nec ullus alterius datur generatio, cum revera non producantur cuiusdam esse, quod est esse simpliciter, non autem secundum quid, ita productio animalis dicenda erit generatio. Cum enim omnia accidentia rei generantur (ut superius diximus) res generari dicitur, et incipere esse simpliciter. Cum vero unum aliquod, aut duo quaedam non praecipua accidentia generantur, res incipit esse secundum quid, per quod quidem esse in certa specie non constituitur.

Quaedam alia adversariorum argumenta diluuntur. Caput XIX

Sed ad alia ipsorum argumenta diluenda procedamus: calor est unius speciei, (dicunt ipsi): ergo, si hic pro anima in viventibus statuatur, res omnes viventes, et animatae erunt unius et eiusdem speciei: quod rationi, ac sensui repugnat. Quibus hoc in loco
151 responsum volo, consequentiam hanc nullam | esse. Nam calor dupliciter spectari potest: nimirum vel ut actus elementi, et ut qualitas mixta cum caeteris qualitatibus elementorum; vel ut esse naturalis, id est, quatenus est in tali determinata mensura et proportione, et cum tali complexione qualitatum productus a stellarum, et solis calore, qui maxime vitalis est: primo modo nulli dubium, quod est unius speciei; et quatenus talis, omnia viventia suniusdem et eiusdem speciei constitueret: de secundo modo consideratus est diversae profecto speciei in diversis viventium generibus. Neque enim calorem hunc naturalem credendum est eundem esse cum elementari, cum ille caelestis sit, ac divinius eodem Aristotele auctore, in 2 libro De generatione animalium

capite 3. et Hippocrate in libro De carnibus. Insuper sic arguunt: Vivens praeipue existit propter animam: si ergo calor natus esset anima, sequeretur, quod accidens, cuius existere est inexistere, sive alteri inesse, esset causa substantiae inexistendi, et magis causa, quam sit, materia subiecta. Quibus respondemus, in animali distinguendam esse substantiam ab ipsa essentia. Nam per illam non est in alio, tanquam in subiecto; per hanc existit in genere et natura viventis. Illud habet a materia; hoc autem a forma accidentali. Accidentis autem esse dicitur inesse: non quia non propriam obtineat essentiam, et faciat, ut per eam res in certo aliquo gradu existat: sed quia non potest esse, et essentiam tueri naturalem extra materiam: quod ipsum nulla immutatione verborum cadit esse in quamlibet formam substantialem corruptibilem, cuius esse est inesse in materia prima. Addunt praeterea tale

152 argumentum. Si anima | est caloris naturalis, ergo ab ea non sumetur praedicatio essentialis, sed tantummodo extrinseca, et denominativa. Sed his neganda est consequentia. Calor enim naturalis, uti dictum est, non perinde est, ut calor elementaris, qui non constituit essentiam viventium. Naturalis enim calor est forma viventium, prout viventia sunt: quocirca ita praedicatur denominative, vel denominatio sit non extrinseca. Unde hoc loco animadvertendum, non parem esse praedicationem hanc, res est calida; et hanc, res est calida calore insito et naturali. Illa enim est denominativa extrinseca; haec autem intrinseca et essentialis. Addunt insuper: Si calor innatus est anima, ergo substantiae viventes erunt omnes in accidentis praedicamento. Nam per rationes formales sunt res in certo aliquo praedicamento. Hoc argumentum ita solvi posse arbitror. Propter res varia, et varias rationes, habent esse ea, quae sunt, in diversis praedicamentis. Sicut igitur equus propter quantitatem est in praedicamento quantitatis; propter generationem passivam, in praedicamento passionis: ita propter materiam, quae est substantia, in praedicamento substantiae; propter formam vitalem ac sensitivam est praedicamento qualitatis. Postremo tandem hunc in modum arguunt: Si calor naturalis est forma viventius, ergo una planta erit

magis planta, quam alia; et unum animal magis animal, quam alius, cum calor et magis, et minus suscipiat; sequereturque in eo animali, in quo esset minor naturalis calor, sensus et iudicandi et imaginandi operationes imperfectiores esse. Hoc autem non est
153 verum. Cui argumento etiamsi pars aliqua solutionis antea | fuerit in medium allata: est tamen rursus hoc in loco cum reliqua argumentatione diligentius exponenda. Tenenda autem sunt omnia haec illi, qui plane huiuscemodi instantiam, et argumenti difficultatem voluerit profligare: primum cum duae formae inter se conferuntur, non posse dici, unam esse magis formam, quam alteram; quamvis una possit esse magis perfecta, quam altera. Nec enim calor ut octo est magis calor, quam calor ut sex, licet ille intensior, perfectiorque sit: magis enim, quod est in perfectionis gradu, non est magis in gradu ipsius esse simpliciter. Deinde notandum est, in formis accidentalibus magis et minus reciprocari cum perfecto, et imperfecto: nam maior calor est perfectus, si cum minore conferatur, minor autem imperfectus, si cum maiore comparetur. In formis autem, quae necessario connexae sunt cum complexione quadam primarum qualitatum, et ex illa oriuntur, ut est calor naturalis, quod est principium vitale et sensitivum, non idem est maius, et perfectius, minus, et imperfectius: cum in huiuscemodi formis maior, minorque perfectio, non sit intrinseca, ut est in primis qualitibus, sed extrinseca, id est aliunde pendens et exorta. Ille enim calor naturalis est perfectior, qui coniunctus est cum perfectiore complexione viventis corporis, et organi, quemadmodum infra cum Galeno 2 De temperamentis et 2 De semine capite 5 exactius declarabimus: Ille vero naturalis calor est imperfectior qui imperfectiorem habet qualitatum humorumque temperationem, atque complexum. Unde possumus hic facile
154 intelligere, stultum esse affirmare unum animal esse magis ani|mal quam aliud, licet unum animal magis perfectum, quam aliud esse dicatur.

Quomodo caloris naturalis merito viventia ad plures loci differentias moveantur. Caput XX.

Haec erant, (Clarissime Compater) potiora adversariorum argumenta, quae nostram opinionem evertere posse videbantur, quae tamen brevioribus, quo fieri potui, percurrere volui, ut ad illa, quae ex Aristotele in 2 De anima, a textu 38 usque ad 41 eliciuntur, et prolixiori, sed longe utiliori, et iucundiori speculatione digna sunt, citius properarem. Duo autem potissimum sunt: unum, dum aiunt: Si anima esse calor, sequeretur quod viventia penes unam solummodo motus differentiam moverentur, nimirum, sursum, quia calor sui natura non nisi sursum movetur³⁹: Alterum est, quia sequeretur, quod viventia in infinitum excrescerent: nam ignis appposito combustibili semper crescit in infinitum. Quorum utrumque experientia falsum esse deprehenditur. Nedum enim animalia, verum etiam stirpes et sursum, trunco scilicet, ac ramis, et deorsum, radicibus nimirum moventur: quae quidem lationes ad invicem nedum variae, sed etiam sunt contrariae. Pariter nedum stirpes, verum etiam cuncta animalia usque ad statutam, et determinatam quandam magnitudinem excrescunt, et mox decrescunt, senescunt, et intereunt. Primum autem argumentum prius dissoluemus, ut inde longiore, et utiliore contemplatione secundum penitus diluere, et enodare valeamus:

155 quamvis autem ex his, | quae superius tradita et probata sunt, facile possit ab unoquoque responsio elici, qua primum argumentum labefactatur; tamen non sit ab re uberioris et clarioris doctrinae gratia Galenum libro De rigore capite 6 huiusmodi difficultatem his verbis dissolventem audire. Procedet autem disputatio (inquit) ex Hippocratis principiis, non autem corpuscula et meatus statuemus corporis nostri elementa; neque calorem, motus, aut attritus, aut alterius cuiusdam causae sobolem pronunciemus, sed corpus quidem totum conspirabile et conflatile censemus: calorem

³⁹ R: *movetur.*

autem non acquisitum, neque animalis generatione posteriorem, verum ipsum primum, primogenitum, et infinitum: ac natura sane et anima nihil aliud, quam hic existit. Quare si substantiam per se mobilem, et semper mobilem ipsum intelligas, haud errabis: singula autem haec seorsum indagemus, etsi de ipsis alibi discere liceat: in praesentia autem sermonis continuitas examinanda est. Nam calor insitus ceu semper mobilis, ne; intro solum, neque extra fertur; sed alterum ipsius motum alter semper excipit. Celeriter enim si intus calor maneret, in immobilitatem cessaret: si foras efferretur, et hic motus dissipare ipsum, atque hac ratione perderet: modice autem extinctus, et modice accensus, ut Heraclitus aiebat, semper mobilis ita perseverat. Incenditur igitur, cum ad ima inclinatur, alimenti appetens: ab intimis elatus, et undequaque dispersus extinguitur. Verum ad superiora exterioraque lationem, et, ut ita dicam, a suo principio explicationem, quod natura calidus sit, experitur: intro autem fertur, et deorsum, hoc est, ad proprium |
156 principium viam init, quoniam frigidi aliquatenus particeps est: quippe ex calido et frigido temperatus. Prima sane calidi ratione, sua sponte movetur: atque hoc potissimum ad actiones infigit: magnum tamen ipsi usum et frigidum exhibet. Solet enim calidum in sublime attolli, ac cumeo alimentum adducere: si autem frigidum non obstaret, etiam longissime procederet. Fit autem frigidum huiusmodi caloris motui impedimento, ne dispersus aboleatur: quippe periculum est, ne ipse prae levitate et impetu sursum a corporibus discedat: sed frigidum retinet, impeditque et vehementiam nimii huius motus tollit. Ex quibus Galeni dictis plane patet, cur in stirpibus nedum varius, verum etiam contrarius fiat motus, sursum scilicet ac deorsum. Nam earum innatus calor propria ratione et sua sponte sursum movetur, et alimentum⁴⁰, truncum et ramos facile secum ducit. Deorsum autem fertur, et ad ima inclinatur alimenti appetens, et quoniam frigiditatis est

⁴⁰ R: *alimentum*.

particeps, et ea attemperatus, cui motui obsequentes stirpium radices deorsum, ad propriumque alimentum tendunt. Quamvis autem, ut recte docet Philosophus 2 De Anima⁴¹ textu 38 non item sit sursum et deorsum singulis, et universo, et in stirpibus radices partibus supernis proportione respondeant, quia ut se habet caput ad animalia, ita radices se habent plantas: cum enim plantae per radices respondent ori, et dicuntur pars sursum: nihilominus, si respiciamus ad ordinem universi, Aristoteles absque ratione carpit Empedoclem, qui quidem non differentiam positionis plantarum, 157 sed universi ordinem | respexit, ad quem radices si referantur, deorsum tendere dicuntur. Uti etiam ipse met Aristoteles 2 physicorum textu 80 radices plantarum⁴² deorsum tendere fassus est. Cur autem in stirpibus hae duae solum lationis differentiae insint; in animalibus vero longe plures, et nedum dilatationis et constrictionis, verum etiam progressivus motus edatur, ex superius a nobis traditis facillime patet. Natura siquidem eas viventibus actiones ac motiones tribuit, quae eorum animae, sive nativi caloris facultatibus, et organis sufficient: sed stirpes solum vegetalem; animalia etiam sentientem facultatem fuere sortita. Hinc Galenus I De symptomatum causis capite 7 haec nobis scripta reliquit: Nam quoniam cute tenus (ait) unumquodque animal in ambientem aerem digeritur, accidit, ut membra, quae sub ea sunt, prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis sibi alimenti trahit, id, quod vacuatur, reficiens: deinde rursus illa ex iis, quae sibi sunt proxima: sicut quae tertio loco sunt posita, ab iis, quae sibi: atque ita semper per continuum veluti in choro quopiam translatione celerrime facta, ad ventriculi venas vacuatio pervenit; hae vero et solent pariter, et natae sunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde ut stirpium radices, quae in terram sunt demissae, ab ea. Cum enim hoc opus universum naturale sit, non animale,

⁴¹ R: *Auim.*

⁴² R: *phantarum.*

similiter in stirpibus et animalibus perficitur. Ac in stirpibus quidem terra perpetuo paratum, largumque alimentum rigantis ritu subministrat, quamdiu coelitus temporum status pro natura se habet. Quando si ex terra squalloris excessu sicatus est humor, 158 stirper nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus vero uti | terrae non affixis, praeter utique pauca quaedam natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricavit, quamadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus et penuriae sensum, quo scilicet ad cibum, potionemque proritata in tempore expleantur: vocaturque eiusmodi implendi desiderium appetentia. Ex quibus Galeni verbis liquet, cur plantis motus sursum, et deorsum satis suprque fuerit: animalia vero et indigentiae sensu, et motu progressivo, ad quaeritandum et apprehendendum cibum tempore famis, indiguerint. Quo pacto vero ab extrinseco appetibili obiecto, et sensu, et appetitu, musculis mediantibus, ope nativi caloris moveantur animalia, satis superque superius declaravimus. Dixit autem in hac citata auctoritate, animalibus, utpote terrae non affixis naturam ventrem, pro nutrimenti veluti penu, fabricasse, uti stirpibus terram, praeter utique pauca quaedam, volens ea animalia nobis invenire, quae stirpanimalia a nonnullis, aut affixa lapidibus ab aliis, vocamur, quae Graecis Zoophyta dicta sunt. Ut autem quae de motuum in viventibus diversitate tradita sunt, perfectius ab unoquoque percipiantur, in memoriam illud revocandum est, quod, sicuti fusius docuimus in nostro primo De occultis ac veneficatis morbis libro, capite 5 formatum et substantiarum in natura multi sunt ordines ex officiorum generibus distributi. Cum enim forma natura quaedam sit, et haec, ut docet Philosophus in principio secundi libri physicorum motionis principium; ideo quaecunqve unius simplicissimqve motus causa fuerit, simplicissima illa, et imperfectissima, et infima iure optimo iudicari debet: quae vero multi- 159 plicis, veriique motus erit opifex, perfectior existimabitur, et altioris cuiusdam ordinis. Sic elementi forma, quia loci mutatione sursum tantum, aut deorsum fertur, omnium censetur imperfectissima et abiectissima: stirpis, quae nutritionis etiam, incrementi, procreationisque motum ciet, et nedum sursum, verum

etiam deorsum fertur, perfectior et nobilior habetur. Hac rursus absolutior est animantis forma, quae praeter haec sensum exhibet, et appetitum, quorum merito nobiliorem, et apertiore motum confert: sed nihilominus penes diversas animalium formas valde diversum. Nam infirmiore quidem et solum dilatationis et constrictionis motum illis animalibus natura contulit, quae stirpanimalia vocantur: in quorum numero et marinae spongiae, et conchilia, et buccinae, et purpurae, et alia ostracodermata enumerantur. Paulo apertiore, et eum motum, qui merito contractionis et expulsionis cuiusdam sit, vermibus, ac plurimis reptilibus donavit. Eminentiore adhuc illis animalium generibus contulit, quae perfectiora sunt, et progressivo ciantur motu: etiam si et in istis multis insuper reperiantur ordines, qui penes plures, et perfectiores, vel pauciores et imperfectiores functiones spectantur. De quibus verba faciens Galenus in 2 Libro De semine capite 5 ita scribit: Quod vero animalia imperfecta tum in partibus, tum in universo interdum corpore efficiantur, satis ab Aristotele demonstratum est. Oculorum autem, quando in horum mentionem incidimus, natura in quibusdam animalibus adeo perfecta et efficax est, ut nihil eis desit, sed statim, ubi edita in lucem sunt, aequae
160 atque adulta videant. In quibus palpebrae aperiuntur, longioreque temporis mora indigent, ut exacte fungi officio suo possint. Iam vero canes, vel proverbium ait, caecos prae festinatione catulos parere: quamvis imperfectiores potius, si proprie loqui velis, quam coecos huiusmodi recens natos cartellos dixeris, cum paucissimis post diebus sint inspecturi. At talpas revera coecas et esse, et gigni dicendum est. Magis vero etiam, quam talpae, pleraque ostrearum genera, oculis carent. Vermibus⁴³ autem nulli prorsus quibusdam oculi, quibusdam solum ipsorum obscurum vestigium inest. Atque ita sit, ut gradus quosdam natura habere videatur. Primum cum parum a planti recedens, tactu, hoc est, uno

⁴³ R: *Vremibus*.

tantum praeditum sensu animal fingit: secundum, cum gustatum: tertium, cum olfactum adiungit: quarto gradu postmodum progressa auditum: quinto visum addit. Postea horum ipsorum eas, quas modo dixi, differentias facit. Haec ille. Omnium tandem suprema et perfectissima est hominis forma, quae praeter haec omnia enumerata, mentem, tanquam divinum munus, ab immortali Deo est consequuta. Quod autem hi omnes et varii formarum (Divinam hominis mentem excipio) in variam atque diversa innati caloris copiam, et attemperationem, primo et principaliter, et in varium organorum, quae in viventibus fiunt, apparatus referantur, apertissime testatur Galeno libro De foetum formatione capite 3 dum inquit: Cum iam utrosque ventriculos habuerit cor, et utraque has materias, utpote perfecta iam ipsorum substantia, pulsat, secumque eadem agitatione arterias movet: unde tunc foetus non
161 amplius ut planta solummodo, sed ut animal iam administratur, quales sunt hiatalae, buccinae, pineae, ostreae, patellae, quae vel minimo, vel nullo prorsus pulsatili motu indigent. Demonstratum siquidem est pulsus calidis corporibus inesse. Nullum autem animal vel exangue plane calidum; vel plane calidum exangue est. Et propterea etiam in iecore. Cor vero quasi ignis quendam focum animalia sortita sunt. Sine corde enim sanguineorum animalium calor persimilis caliditati est, quae in domibus aestatis tempore sentitur. Sed quemadmodum domus, incenso in ipsa igne, calidior redditur; ita animalium corpus ex corde caliditatem maiorem acquirit, quam ea sit, quae in venis ac iecore continentur. Haec ipse. Qui etiam dicebat loco supra citato capite 5 libro 2 De semine, Nihil mirum esse, si quemadmodum talpae oculi exprimi intus incepti foras a natura propelli non potuerunt; ita membra genitalia foeminis intus formata, in exteriorem partem nequiverunt emergere, ob imbecilliores videlicet, ac imperfectiores foeminae natura, ut Aristoteles etiam inquit. Sed per naturam, ut sui moris est, neque voluit, neque potuit aliud praeter calorem ipsum intelligere: quo potissimum foemina mare imperfectior est: et de eadem foemina postea loquens addat, quod, cum frigidior et humidior sit mare, ex hoc excrementa ad foetuum educationem

accomodata, alere nata est. |

- 162 *Cur viventia in molem immensam non excrescant; sed determinatam habeant magnitudinem: et primum Aristotelis ratio pro hac re perpenditur, et confutatur. Caput XXI.*

Nunc tandem ad ultimum argumentum, quod sententiam nostram de animae substantia iam explicatam labefactare videtur, me confero. In cuius quidem solutione ex consequenti patebit, quatenus sit vera atque legitima, et determinatae viventium magnitudinis, et eorum inclinatis aevi, et senectutis, et vitae longitudinis ac brevitatis, et tandem ipsius mortis causa. Dixi (vera atque legitima) quia, ut ingenue fatear, neque Aristotelem ipsum; neque ullum alium aut ex veteribus, aut recentioribus Philosophis ac Medicis vidi (Galenum excipio, qui ut aliis in rebus; ita in hac quoque fuit admirabilis) qui mihi satisfaciat. Ut autem in hac pulcherrima et utilissima contemplatione nullus committatur error, et omnis obscuritas, quantum fieri licet, e medio tollatur, ante omnia operae praetium est Aristotelis argumenti vim exacte perpendere, et explicare. Ipse in textu 40 et 41 secundi libri De anima, adversus Heraclitum, imo etiam adversus Magnum Hippocratem, huiusmodi rationem iactare videtur. Vos putatis naturam ignis esse absolute causam in plantis et animalibus accretionis et nutritionis, eo quia is solus inter prima corpora videtur nutriri et crescere, sicuti etiam cordis et viventium calore experientia observamus alimentum concoqui, distribui, et in partium substantiam multari. Sed ignis est potius concausa, id est, animae instrumentum, non autem absolute causa, qualis est ipsa anima. Potest autem Aristotelis ratio ad formam syllogisticam, et ad secundum modum secundae figurae sic reduci. Causa principalis et absoluta ea statui debet, quae rectam efficiendi rationem includit, et operi terminos statutos adhibet. Sed ignis non potest esse talis: ergo non est causa principalis et absoluta. Maior autem propositio ex eo probatur, quia omnium natura constantium

terminus proprius est et ratio magnitudinis et accretionis: natura siquidem infinitum renuit, et terminos quaerit et exposcit. Minor ex eo ostendi potest: quia ignis crescit in infinitum, si ei apponatur combustibile: infinitum autem terminis propriis destitutum est. Argumenti Aristotelici forma decalarata, videamus modo, quanti fit momenti: et primum accipiamus minorem propositionem. Dum in ea dicitur, ignem non posse includere rectam efficiendi ratione, et operi terminum adhibere, eo quia, si ei apponatur combustibile, in infinitum crescit, hanc (pace tanti viri) possumus absque ulla haesitatione negare, imo etiam asserere ab Aristotele fuisse male et extra rem usurpatam. Nam etiamsi hanc eandem Hippocratis, et Heracliti sententiam idem Aristoteles in 2 De partibus animalium capite 7 reprobe conatus sit, et in libro De longevitate et brevitate vitae, insitus calor vitalis ab eo dicatur similis flammae, quae ex oleo continenter reficitur, et subinde hoc potius igni, quam aliis primis corporibus comperat; quia inter ea solus videtur nutriri, non
164 quia proprie nutriatur, sed quia eius adgeneratio nutritioni et generationi est maxime similis; nihilominus, ut infra efficacissimis rationibus demonstrabimus, insitus calor vitalis igneus non est, neque ei est iuncta siccitas, uti vere igneo iungitur calori; neque ille est, qui ad instar flammae humidum in corporibus viventium, tanquam oleum depascit. Apparebit insuper igneum calorem illum esse, cui, absque ullo ipsius animae interventu accretionis terminus in viventibus adscribendus est. Nam etiamsi verissimum sit, omnium natura constantium terminum proprium esse, et rationem magnitudinis et accretionis; et naturam infinitum abhorreere, et terminos quaerere et exposcere; nihilominus, ut toties in libris de usu partium Galenus reperit, non statim, ubi natura, sive conditor nostri aliquem finem appetit, ille finis subsequitur, sed prius media quaerit, ac parat, quibus finem illum consequi valeat. Sed dicere, animam esse illam, quae certum et definitum terminum accretionis in viventibus constituit, est nugari et fabulas texere. Si enim id praestat anima, aliqua causa mediante id praestat. Sed quaenam illa sit, nobis declaret Aristoteles. Insuper sibi videtur Aristoteles contradicere, dum primum inquit, omnium natura constantium

definitum esse terminum magnitudinis, et accretionis; et mox ait, ignem appposito combustibili, crescere in infinitum. Si enim hoc combustibile in infinitum, et molem immensam non potest apponi (hoc enim naturae repugnat, ut dictum est) ergo Aristotelis probatio nulla est. Si autem posset in immensum combustibile apponi, ergo cresceret ignis in infinitum, ergo falsum erit, quod |
 165 omnium natura constantium definitus est terminus magnitudinis et accretionis. Nam etiam ignis est ex eorum aliquis posset Aristotelem ab hac contradictione vindicare dicendo, aliquod corpus dupliciter accipi posse, videlicet, vel quo ad molem individui, vel quo ad numerum individuorum, et postea affirmare quodlibet corpus, quoad molem individui, ex sua forma terminum nancisci, quia ipsa met forma dicitur terminus, et omnis forma secundum propriam conditionem, et ut est definita natura, secum defert proprios terminos; et ob id in sine huius textus inquit Aristoteles quod terminare est officium rationis sive formae, quia natura, quae forma est, dicitur renuere infinitum, et terminum querere: sed quo ad numerum individuorum, ex se definitum non esse, veluti singularium animalium non est numerus definitus, sed terminum recipiunt vel ex ordine universi, vel ex ipsa materia, sine qua individuorum numerus in infinitum non excrescit: et deinde addere posset, ignem, sicuti etiam reliqua elementa, esse quendam individuorum, quae sunt simul iuncta, adeo ut actu sint unum, sed potestate tot sint, quot sunt partes eorum, quae aptae sint separatim subsistere; et tandem dicere ignem, qui ab Aristotele dicitur crescere in infinitum, non esse individuum unum, sed individuorum multitudinem simul iunctam: et quia insuper nedum ab Hippocrate, verum etiam a Galeno, vitalis calor, quia corpora nostra regit, atque conservat, saepissime ipsi igni comparatur; et sicuti ignis si non penes molem, saltem penes durationem, si
 166 continui ei apponatur combustibile, videtur perpetuo posse conservari; ita aliquis maximo iure posset ambigere, cur noster vitalis, sive naturalis calor ex assidua alimenti appositione usque in infinitum non perduret: eapropter, excelentissime Octavi, duo haec potissima debemus pro virili primum aperire, et firmissimis

rationibus fulcire: unum erit, quod noster innatus, sive vitalis calor igneus non est, nec ad instar flammae, ut putavit Aristoteles loco superius citato, et multi alii cum eo lapsi sunt, humidum in corporibus viventium veluti oleum depasci: alterum, quod causa praecipua, et principalis, quae in viventibus corporibus terminum, et certam magnitudinem et accretionem praescribit, non est anima, sed igneus calor, qui in viventium corporibus, a natura, iure nostri conditore ab ortus primordiis insitus fuit. His enim duobus exacte declaratis, et comprobatis, reliqua omnia, quae in huius capituli principio declarare pollicitus sum, facile manifesta fient, et quamvis praesens discursus universalis futurus sit, et ad omnia viventium genera adapti possit; nihilominus praesertim ad hominem ipsum, tanquam ad reliquorum omnium animatorum metrum, ac optimam legem atque mensuram, sermonem nostrum, ut utilior evadat, posthac saepius accomodabimus. Neque id ab re, cum nedum stirpes omnes; verum etiam omnia animalium genera in gratiam hominis, tanquam in praecipuum finem a summo Opifice producta fuerint. |

167 *Innatum calorem non siccum et igneum, sed humidum, et aereum esse, et subinde nostrum⁴⁴ corpus et humidum non depascere, sed potius regere, et conservare. Caput XXII.*

Quod autem natus calor sui natura igneus, et squalidus non sit, verum potius aereus et humidus, superius in huius libri capite decimo et Galeni auctoritatibus quam plurimis, et rationibus ostensum a nobis est. Idcirco enim de eius quidditate tractavimus, ut deinde nonnullis propositionibus, sive principiis ex eius essentia declarata desumptis, ad ea, quae dicenda erant, veteremur. Galenus itaque nedum in libro contra Lycum protulit innatum calidum esse

⁴⁴ R: *uostrum*.

168 substantia seminalem, sanguineamque, spiritibus, et calore affectam, ac subinde aeream et calidam et humidam: verum etiam in primo <libro> De natura humana commentario 39, in I <libro> De tuenda <valetudine> capite 2 et I <libro> De elementis innatum hunc calorem in spiritibus residere ait, sicut spiritus in semine et sanguine subsistunt, nec non aliqua ex parte in triplici solidarum partium humiditate: et I <libro> Aphorismorum commentario 14 scribebat eius subsantiam aeream esse et aqueam, sicut ex semine livet coniectari, quod paucam substantiam aeream esse et aqueam, sicut ex semine licet coniectari, quod paucam substantiam terream omnino participat, plurimum autem aeris calidi humidique in se ipso continet. Et 5 <libro De> Simplicium <medicamentorum facultatibus> capite 9 dicebat, quod nihil prohibet sanguineam substantiam simulque aeream aut etiam seminalem una cum spiritu calidum inaudire innatum. Quam sententiam nos postea rationibus probavimus. Simili modo calorem nativum corpus no|strum, et humidum non depascere in sequenti capite, nimirum, 11 huius libri, Galeni auctoritate probatum est. Qui in libro De Marcore capite 3 adversus illos insurgens, qui falso a nativo calore corporea nostra, ut ab igne ligna, consumi putabant, scribebat animalia omnia nuper genita, ut etiam stirpes, humida esse, non tamen calorem nostrum flammæ ignis comparandum esse: Quia animalia non ita nativum calorem ab eo, qui ipsa effinxit, nacta sunt, sed ut ab eo auferantur: et gubernantur. et mox addebat, huiusmodi innatum calorem et alimentum ad se trahere, et materiam dispensare, et apponere, et agglutinare, et assimilare, et (in summa) omnia secus, quam flamma in materia sibi innata efficere, uti loco citato fusius diximus. Quocirca si verissimum est, ignem et flammam vim tantum habere perdendi materiam, qua alitur, ut Galenus ait, nullam vero reficiendi; nativum autem calorem suam materiam conservandi, augendi, et a rebus contrariis, atque adeo ab omni calamitate defendendi; quo modo possumus unquam cum Fernelio, et tot aliis, animum inducere, ut credamus, illud ipsum, quod certissimum est vitæ principium, nobis perniciem in omni vita machinari, eandemque causam et vitalem, et mortiferam esse?

Sed missa pro nunc Galeni auctoritate alioquin apud nos maxima non sit ab re hoc idem et ipsius Aristotelis auctoritate, et firmissimis rationibus comprobare. In auctoritatibus enim illa eligenda est, quae sit omni pondere et existimatione gravior. Sed, quaeso, quanam aut Medicorum, aut Philosophorum vox est, et
169 auctoritatis, quae non sit Aristotelis dignitate et opinione inferior? Sed ipse saepissime Galeni sententiam indicat, atque confirmat, statuitque calorem in animantis membris infusum nec igneum esse, nec eius succi et humidi compositionem, ex quo nunquam sine suo interitu secerni potest. Haec enim duo vicissim retro commeant, calorem igneum esse, et naturae animantium consumptore. Quare ut plane liqueat, calorem conservatorem esse insiti et primigeni humoris, nullo autem modo eversorem, probandum adhuc magis ex Aristotele, naturalem calorem humidum esse et aureum, nullo vero pacto igneum, et siccum. Aristoteles igitur secundo libro De generatione animalium capite 3 apertissimis verbis testatur, calorem in animalibus nec ignem esse, nec ab igne artum ducere. Et in primo capite eiusdem libri docuerat, siccitatem rem esse vitae inimicissimam, humorem autem amicissimum. Ergo cum nihil amicus vitae sit, quam calor naturalis, hunc humidum esse oportet, non siccum. Insuper in libro De longevitate et brevitate vitae, hoc ponit tanquam certum, vitam contineri humore calido, seu humore et calore: siccum vero et frigidum interitus causam adducere. Unde si naturalis calor adiunctam haberet siccitatem, quae calorem acuit, quis non videt, eum exitio futurum esse, non saluti? Quare in eodem libro addit, copiosum humorem causam esse vitae longinquioris, quia diutius siccitati resistit, et magnam vim caloris ait vitam prorogare, quoniam facit, ne humor frigore concreseat, et pereat. Scribitque calorem hunc in quibusdam rebus pinguem servari, ad siccitatem et refrigerationem arcendam; in
170 aliis alio succi genere praeditum esse. Et paulo post adiungit, plantas esse diuturnioris vitae, quam animalia, quoniam humorem habent minus dilutum. Verum si calor siccus esset, vitamque nostram perpetuo exhauriret, cum facilius, et celerius exhauriat humorem terrena portione temperatum, quam humorem puriorem,

profecto brevius esset vitae curriculum, quam⁴⁵ vivunt plantae, quam eius vitae, quam vivunt animalia. Adhaec illud quoque falsum esset, homines, qui vitam ducunt in regionibus calidioribus diutius iis vivere, qui frigidas incolunt. Nam quanto maior est calor, tanto maior est humidi consumptio. Verum Aristoteles sentit continenter frigeferi et exarescere naturalem calorem, et hanc ob causam vitam minui et abbreviari: non autem docet, continenter humidum tanquam pabulum ab intestino calore devorari. In eodem libro humorem calidum ait esse vitae, et accretionis causam: at eadem est cognatio humoris et caloris, quae caloris, et humoris. Et sicuti dicimus, humorem vitalem esse calidum, sic vitalem calorem esse humidum. Quare sicuti Aristoteles sic loquutus est de naturali humore in libro De diurnitate et brevitate vitae; ita in libro De sensu et sensu[bi]li de calore dixit, eam vim habere, ut diminuat animal, ut conficiat. Et idem Aristoteles in 4 Metereorum capite 1 putredinem esse definit interitum proprii et naturalis calori in quovis humore ab aliena caliditate, quae rei continentis est. Verum quae putrescunt, non sunt ignea; ignis enim non putrescit, ut idem ait 4 Metereorum et in libro De longevitate et brevitate vitae exponit. Quare naturalis calor non erit siccus; sic enim igneus esset⁴⁶. Confirmatur testimonio eiusdem Philosophi, qui 26 sectione problematorum | 18 problemate cum quaesisset, cur Auster sit causa foetidi halitus; respondit, ideo, quod res humidas, et calidas efficit. Haec autem, inquit, rerum omnium maxime putrescunt. Idem in quarto Metereorum capite 3 concoctionem, quae sit in animali, ait esse similem elixationi, quam paulo ante docuerat, non sicco, sed humido calore perfici. Quare si Aristoteli fides adhibenda est, calor viventis humidus est, non siccus. Quod nunc rationibus quoque probabimus. Prima igitur erit, quia calor naturalis cum sit auctor, et dux vitae, ideo eam qualitatem

⁴⁵ R: *qnm.*

⁴⁶ R: *esser.*

comitem habebit, quae vitae socia est, non mortis: sed siccitas est socia mortis; humiditas vitae, ut in libro de longevitate et brevitate vitae Aristoteles docet: ergo humiditatem sociam habebit. Adhaec calor est qualitas illius materiae, quae vitae proximum est subiectum: sed haec materia est humida, et alida oleo persimilis, et facilis ut exardescat: ergo huic calor non cum siccitate, sed cum humore copulatus erit. Deinde, si calor naturalis siccus esset; ergo, quanto esset maior, tanto siccior esset; et cum calor naturali debeat esse superior ceteris qualitatibus, sequeretur, calorem naturalem celeriter animal interimere, cum⁴⁷ ignis sit acerrimus vitae hostis, qui si vincat cetera elementa, de eorum salute auctum est: ut in febricitantibus evenire conspiciamus. Praeterea ea constitutio, sive temperatura, quae plus habet naturalis caloris, est longinquior temporis: ergo si naturalis calor foret siccus, fieret etiam, ut calida et sicca corporis habitudo, ac temperatura esset vitae diuturnioris, quam caetere constitutionis, ac temperaturae; imo quae
172 temperamenta maxime chole|rica essent, longissimae etiam vitae essent: et nihilominus experientia probamus, quod corpus animalis quanto siccus fuerit, atque calidius, tanto etiam est ad omnem vitae ruinam proclivius. Denique eius effectus, qui est et dicitur per se, aliqua debet esse causa per se: sed affectio calida et humida, quae inest in sanguine, per accidens, ut sanguis est (hic enim frigidus est sua natura et siccus, ut ait Aristoteles 2 De partibus animalium capite 3 sed ut a natura comparatus est ad alendum animal calidus est et humidus) est effectus naturalis: ergo huius vitalis constitutionis aliqua debet esse causa, cui per se illae duae qualitates convenient. Sed causa per se conficiens sanguinem est calor naturalis: ergo hunc sui natura humidum, et aereum oportet esse. Hinc necessario possumus astruere, quod, cum animantium calor, cuius merito in vita permanent, humidus sit, nullo modo vitalem humorem exhaurire valet. Quod triplici ratione

⁴⁷ R: *cnm*.

concluditur: quorum prima est: certissimum est philosophorum pronunciatum multifariam ab Aristotele explicatum, et a Peripatetici demonstratum, actionem quamlibet effici ex contrario. Si igitur calor naturalis agit in suum humidum, oporteret humorem calori esse contrario. Sed nemo unquam dixerit, humorem calori esse contrarium, cum utraque qualitas miro concordiae vinculo astricta teneatur. Secundo, si calor naturalis corrumpere suum subiectum, cum hoc sit calidum, et humidum, sequeretur, idem seipsum corrumpere. Neque enim corrumpi potes humor, quin calor etiam ipse extingatur. Tertio, si flammae naturam noster calor imitatur; 173 ergo, quanto | maior fuerit, ac robustiore, magis, vehementiusque conficiet; quanto fuerit imbecillior, tanto minus conficiet ac consumet: quomodo sit igitur, ut idem homo, eodem genere et modo cibi contentus hyeme et aestate, aestate langueat, viribus deficiat frangatur corpus, omnia membra mirum in modum extenuentur; contra hyeme valeat viribus et corpore (ut ait Hippocrates I <libro> aphorismorum 15) firmiores sint artus, partesque omnes corporis pleniores? An quia corporis nostri consumptio, ut in sequenti capite docebimus, sit a calore minime naturali; refectio autem et recreatio est insiti caloris, qui hostili et externo magno conatu semper obstitit? Et haec de primo, quod probandum erat, satis sint; nunc ad secundum, quod ostendere polliciti fuimus, est transcendendum.

In viventium corporibus calorem igneum et siccum de necessitate reperiri, qui determinatae magnitudinis, ac senii causa est.

Caput XXIII.

Hoc autem erat, ut probarem, in viventium corporibus certam ac viderminatam magnitudinem non ab anima, ut falso existimavit Aristoteles, sed ab igneo quodam, ac squalido calore, tanquam a proximo et praecipuo agente proficisci. Quod ut firmiori probemus fundamento, eodem tempore et ipsius Galeni auctoritate, et rationibus demonstrabimus, in nostris, imo in omnium viventium

corporibus, praeter innatum calorem, a quo omnis eorum vita et conservatio dependet, et sui natura humidus, et aereus est, alium
174 calorem inesse, qui | siccus, et igneus est, a quo vitalis humor, et viventium corpus continuo dissolvitur, et labefactatur. Quamvis autem per demonstrationem quia, sive a signo, id ab unoquoque, alioquin mediocriter in logica et naturali scientia exercitato ex his, quae ostenta sunt, colligi facile possit, quia cum experientia ipsa edocemur, corpora nostra continuo fluore vexari, et quo magis senescunt, eo sicciora fieri, et certissime sciamus, id ab innato calore, quia corpora assiduo refecit, et humidus est, nullo modo fieri posse, statim inde colligimus, hoc ab alio calore, qui igneus est, de necessitate fieri: nihilominus, quia tale decretum apud aliquos nedum novum, verum etiam fictitium et absurdum videri posset, illud et auctoritatibus, et rationibus probare aggrediemur. Quantum spectat ad auctoritates, ante omnia habemus Galeni testimonium, et illud quidem admodum praeclarum, quia a rei natura desumitur, et ratione fulcitur, in I <libro> scilicet De tuenda valetudine capite 2 in quo sic habet, Sane (inquiens) quae corpus nostrum laedunt, corruptumque ea sunt genera duplicia: altera nobiscum congenita, et quae vita re nequeas, quaeque ex ipsis generationis principiis, veluti radice oriuntur: altera, quae et declinare possis, et orta a nobis non sunt: quae tamen non minus, quam illa, corpus nostrum conficiunt, quorum utraque iam seorsim distinguemus. Sanguis, semenque genitale, generationis nostrae primordia sunt: ille, ceu materia quaedam apta, concinnaque et opifici ad quid vis sequax: hoc opificis rationem obtinens. Constat horum utrumque ex iisdem genere elementis, humido, sicco,
175 calido, et frigido; aut, si mavis ab es|sentia sumptis nominibus, quam a qualitate, nominasse, aqua, terra, igni, et aere. Dissident haec inter se ipsa temperamenti mensura. Siquidem in semine plus est igneae substantiae atque aereae: in sanguine, aqueae, terreaeque quanquam praepollet in hoc quoque et calidum frigido, et humidum sicco; et ob eam exuperantiam fit, ut non siccus, sicut ossa, unguis, pilusque, sed humidus merito dicatur. At semen sanguine siccus quidem est; caeterum ipsum quoque umidum

fluxileque est. Atque ita nobis utrinque ex humida substantia geniturae origo proficiscitur. Hanc tamen humidam servari conveniens non erat, si modo ex ea nervi, arteriae, venae ossa, cartilagines, membranulae, et similia fieri deberent. Ergo statim in generationis initio coniectum validius oportuit elementum id, quod siccandi vim haberet. Est vero id natura quidem maxime ignis; sed tamen et terra: est enim ea quoque res sicca. Verum huius plus immisceris pincipiis commodum non erat, quod haec magis humida erant futura. Ignis certe quod non plus sit admistum, nec obstat quicquam: et sane admistum est tanto plane plus in utroque principio, quantum ne iam torreat, uratve, et tamen abunde siccet. Quippe etiam tantus calor adhibitus agilitatem praestare ad motiones sat erat. Ab hoc igitur primum cogitur, paulumque concrescit, quod in utero conceptum est, mox siccus redditum, veluti lineamenta quaedam, et rudimenta cuiusque membri obtinet. Ulterius vero etiam siccescens, non lineamenta, rudimentave modo, sed etiam exactam uniuscuiusque speciem ostendit. Iam
 176 vero in lucem editum, et magnitudine proficit, et | tum siccium, tum valentinus se ipso semper efficitur, donec ad summum incrementum sit perventum. Tum vero et incrementum omne sistitu, ossibus nimirum ipsis per siccitatem non ultra sequacibus. Cuncta denique membra non solum robusta fiunt, sed etiam vires suas summas obtinent. In eo vero, quod sequitur, tempore omnibus iam partibus supra iustum sicciscentibus, non solum cuiusque officium minus probe administratur, sed etiam corpus ipsum macilentius graciliusque quam ante, redditur. Ergo ultra siccatum non macilentius modo, verum et rugosum efficitur. Artus quoque ipsi invalidi, atque ad motos suos incerti, inconstantesque probantur. Affectio haec in animalibus senium, appellatur, ei, quae in stirpibus Anansis Graece dicitur, proportionem respondens. Est enim et illa stripis senium siccitatis excessu proveniens. Una igitur haec est omni genito corpori corruptelae, interitusque connata necessitas. Altera est, quae etiam in animalibus praecipue cernitur, totius substantiae fluor, quem insitus calor excitat. Haec Galenus, quae ubi quis diligenter inseperit, statim ei palam fiet, in nostris

et omnium viventium corporibus, praeter aereum et humidum, alium igneum et siccum inesse calorem, a quo statutum ac determinatum eorum incrementum, ac senectus provenit: et exinde eliciet: cur viventium corpora, ut astruebat Aristoteles in argumento⁴⁸ superius relato, etiamsi continuo etsi alimentum supperat, in molem immensam non excrescant, imo et decrescant, senescant, et tandem marcore consumpta pereant. Neque enim igneus calor in nostris corporibus a primordiis generationis inditus, cum fit | agens naturale (quod approximatum passo, et non impeditum agit quantum potest) potest gradum et proprias vires sistere, ac coercere: sed licet ossa, ac solidae partes iam robustae, ac firmatae convenienter sint: nihilominus ulterius exiccare, ac humidum vitale depascere est, ut etiam innati nostri ac humidi, aereique caloris consumptio et corruptio et mors ipsa, quae huius caloris extintio est, subsequatur. Quo quidem in alio, et magis proprio loco nimirum libro De marcore, capite 3 et 4 etiam superius capite 11 huius libri idem Galenus adhuc magis confirmavit. Cum enim eorum opinionem reprobasset, qui nativum calorem flammae ignis assimilabant, et suam sententiam Hippocratis auctoritate probare conabantur, cum dicente haec formalia verba ab Hippocrate fuisse conscripta (calor, qui corpora produxit, nos interfecit) in primis respondet ipse: O praestantissimi viri, eum librum, in quo haec habentur, non esse verum Hippocratis dicemus: deinde si fuit ea Hippocratis sententia, quomodo enunciata sit, explicandum fuit, et aliqua afferenda dimonstratio: si vero adhibenda sibi fidem censent eo quod demonstrationes non suppetant, profecto, non recte sentiunt. Est illud quidem verum, propter innatum calorem senescere copora, atque corrumpi denique: falsus tamen est modus, quem isti afferunt. Neque enim ab innato calore corpora, ut ligna a flamma consumuntur: atque hoc fortasse exemplum est iis, qui a febris corrumpuntur, accomodatum: et quod praedictis verbis

⁴⁸ R: *argmento*.

- 178 persecutus est Hippocrates indicare tale quippiam videtur. Est tamen verissimum corpora naturali quadam consecutione exiccari; idque propter nativum calorem effici: uti in I <libro> De tuenda valetudine demonstratum est: quod etiam hoc loco repetemus. Natura, quae stirpes et animalia procreat, corporeum aliquod principium ad illorum ortum omnino capit: quippe cum nulla res sit, quae sui ortus initium ab eo, quod penitus non est, possit sumere: inde vero exorsa ad eum scopum, quem sibi in fabricatione proposuit, semper ordinate procedit: quod in eo positum est, ut quod facit perfectum reddatur, sive stirps, sive animal sit. Illudque perfectum est, in quo nulla propriarum actionum desideratur. Multae autem actiones sunt, ad quas duris opus est instrumentis. Quod in causa est, ut multae in animalibus⁴⁹ durae particulae fiant. Cum vero necesse fit, ut principium ortus ipsarum contra quam perfecti animalis postulat ratio, molle sit, ut apte componi, conformarique possit, suoque Opifici ad omnia praesto sit; ideo quantumque semen durum sit, mollis tamen stirps editur, cum illud prius moderato humore quodam irrigetur, ut natura fiat pro semine. Quocirca si oportet, ut ortus animalis e molli essentia ducat initium, quae ut absolvitur, sic redditur dura, certe in prima elementorum, e quibus animal constituitur, temperatione, tum humidum, tum siccum dominetur, necesse est, atque humidum quidem aqueum est: siccum vero est duplicis naturae, ut vel terreum, vel igneum sit. Non poterat autem ab initio maiori terrei copia admisceri, cum animantis principium esse humidum oporteat. Reliquum igitur modo | est igneum, quod in primo ortu, primaque compositione necessario exuperat. Si igitur natura, cum animal, aut stirpem ad vigorem usque produxisset (et hoc dictum admiratione dignum est, et necessarium viventium interitum ostendens) aliam rursus elementorum dispositionem, quae et proportione responderet, et aequalis viribus esset, inducere potuis-
- 179

⁴⁹ R: *animalibus*.

set; hoc utique solum modo eius fabrica vacans, senio, et incorrupta permansisset, cum perfectum quempiam sapienem nacta esset. Neque enim mala victus ratione utens sic incorrupta simpliciter perdurasset. Ac tum quidem Ægyptius ille suam nobis artem in re, quae fieri posset, ostendisset. Nunc vero, cum prima ortus animalium, stirpiumque elementa nec transferri, nec commutari queant, etiam post vigorem exiccari corpus necesse est: quamvis non iam opus sit, hoc ut patiatur, cum iam usus, qui siccitatem postulabat, pertransierit. Sed declinatio, quae exiguam siccitatem habet, multos fallit, quasi nondum marcor quidam sit: at senectus, quae ab illa non differt genere, sed sola magnitudine, deprehendi facile potest. Haec causa est, quae evidenter ostendit, siccitatem progressu temporis esse universis animalibus necessariam, nisi quis omnino amens sit, et senectutem nec vitari posse, nec sanari. Nam quod primum ortum animantis necessario consequitur⁵⁰, quo modo prohibebit, quispiam, ne fiat, aut, cum iam factum sit, abolebit? Haec ille. Si quis autem adhuc clarius Galeni testimonium exoptat, in nostris, ac viventium corporibus duplicem inesse calorem comprobans, alterum aereum, et humidum, alterum igneum et siccum, ipsum | diligenter perlegat in expositione decimi quarti Aphorismorum I particulae: in qua praeter caetera et alia multa, quae rem huiusmodi aperte comprobant, haec formalia habet verba. Hippocrates (inquit) cum hoc in libro proposuisset compediosam, et aphoristicam doctrinam facere, non ita sermonem ampliavit, quemadmodum ego nunc; sed loco istorum verborum, Qui crescunt, et si aequalem habeant substantiam calidam, atque ignem cum iis, qui in aetatis vigore consistunt, aquosae tamen atque aerae substantiae plus habent: qui crescunt, dixit, plurimum habent innatum calorem: simul memoriae subiiciens ipsorum substantiam, simul propositum suum demonstrans. Quia enim humidam, et calidam habent substantiam,

⁵⁰ R: *consequitur*

qui crescunt, idcirco plurimum ab ipsis defluere necessarium est, et plurimo egent alimento, alioquin corpus absumitur; et recte: ubi enim id, quod defluit, plurimum etiam quilibet colligere valet, quod si corporum refectio, et alitio a nativo et humido calore pendet, eorum digestio, evaporatio, atque consumptio non nisi ab igneo et sicco calore ortum habebit. Quare Galeni auctoritate patet, quod in quocunque animato corpore insitus est calor quidam siccus naturali maxime contrarius, qui propriam materiam, sive subiectum naturalis caloris omnibus momentis extenuat, dissipat, ac depascit, a quo cum naturalis calor avelli non possit, et ipse cogitur eandem ruinam, perniciemque subire, quia cum suo humore ipse extenuatur, consumitur, exhauritur, atque distrahitur. |

181 Hoc autem perpetuum naufragium alimento reficit, quo se ac suum vitalem humorem tuetur, semperque quo ad usque perdurat, reficere, et resarcire conatur. Quod autem et determinatae magnitudinis, et inclinantis vigoris et senectutis, et, uno verbo, omnium ruinarum auctor calor sit igneus et siccus, in nostris corporibus a primordiis generationis inditus, rationibus etiam probari potest. Nam primo experientia nos docet, eos, qui sui natura calidi sunt ac sicci temperamenti, breviori tempore vita privantur, quam ii, qui natura calidi sunt et humidi. Adhaec aestivo tempore propter hunc siccum calorem concidunt animalium corpora, labefactantur vires, debilitatur, et minuitur mirum in modum vitalis humor et calor: neque enim, ut dictum est, vitali humor diminui potest, et calor natus, qui in eo, ceu proprio subiecto subsistit, integer, et irrefractus remanere. Quod enim efficit calor ignis res humidas offendens, hoc ipsum efficit igneus calor, qui in animantium corporibus residet, dum in res humidas et pingues, cuiusmodi vitalis calor, et humor est, incidit. Sicuti enim humor aqueus, quia frigidus est, aegre admodum accenditur; ita humor aureus, quia calidus, facile in flammam vertitur. Et sicuti lignorum humiditas aquea et inconcocta potius obruit et extinguit: ita ille lignorum humor, qui pinguis et aereus est, et eius radicalis humor, in quo dum vita fruebatur, innatus illius calor residebat, facillime exardescit, et flammam mittit. Quod autem de temperaturis, et anni

182 temporibus dictum est, illud idem in vitae institutis et regionibus eandem veritatem habet. Quanto enim magis, | haec omnia calfaciendi, et siccandi vim habebunt, tanto brevioram vitam reddunt. Quod etiam in febribus cuiuscunque generis ac calidis, et siccis morbis, a quibus vitalis humor digeritur, et inanitur, fieri quotidie cernimus. Calor igitur igneus ille est, qui continenter corpora absumit, et humidum depascit, et in vapores et halitus vertit, et insensibilem vocatam transpirationem, seu per corporis angustos meatus digestionem excitat, quemadmodum I <libro> Aphorismorum <aphorisma> 14 et 9 <libro De> Methodo medendi et aliis quamplurimis in locis Galenus docuit. Possumus tandem idem probare, quia ubi duo contraria sunt simul, illi necesse est actionem esse, ex Aristotele in libro de longevitate et brevitate vitae ubi dicitur, cum simul sunt principia agendi et patiendi, unum agere et alterum pati, nec fieri posse, quin mutatio efficiatur. Cum igitur ex quatuor elementis concretum sit animal, et praeter calorem humidum aereum, reperiatur calor siccus, et igneus, et in viventis mistione ignem dominari necesse sit, a quo conquitur, et miscetur (ut ait Aristoteles 4 <libro> Metereorum) universa mistionis materia; quid mirum, si is materiam quandam humidam, et pinguem, et symbolam caliditatem habentem inveniens, eam semper dissolvat, extenuet, et quantum in se est, ad nihilum redigat: sed utquilibet. Huic Galeni decreto a nobis nunc primum explicato, et firmissimis rationibus fulcito, libentius acquiescat, etiam si nunc Galenicam, non Aristotelicam, doctrinam profiteamur, decrevimus tamen nonnullas obiectiones, quae ex Aristotelis dictis elici posse videntur, e medio tollere. Is enim 3 <libro> Problematorum problemate 25 declarans quibus modis naturalis calor intereat, et in|quiens ipsum corrumpi vel extincto, vel marcore; dum deinde aperti quo pacto extingatur, inquit, ipsum a contrario humore et frigore extingui: ait autem marcore interire vel propter indigentiam alimenti, uti lucerna, cum fomite, aut oleo caret; vel propter alienum calorem, ut ignis in sole, et lucerna apud ignem. Eandem pene similitudinem atque sententiam protulit in libro De respiratione, in libro De longevitate et brevitate

183

vitae, et in 3 Problematorum sectione, problemate 22 unde ex his offertur occasio dubitandi, quia cum calor naturalis sit sui naturam humidus, non videtur intelligi posse, quomodo ab humore corrumpatur, cum quo nullas habet inimicitias et contrarietates. Insuper duo illi modi, quibus marcore corrumpi affirmat, id est, cum alimento destituitur, et cum ab alieno calore deletur ac digeritur, videntur ostendere, nativum calorem humidum suum consumere: nam calorem naturalem confert cum minore flamma; maiorem autem calorem et extrinsecum cum maiori. Sed flamma procul omni dubio agit in humidum. Augetur rursus difficultas adhuc magis quia in libello De longevitate et brevitate vitae ait calorem naturalem interitum adferre illi materiae qua continetur, quemadmodum maior flamma minorem depascit. His ambiguitatibus, et Philosophi dictis satisfieri posse arbitror. Dum dixit, nativo calori⁵¹ contrarium esse humorem, id protulit, non quatenus humor⁵² est, sed quatenus est aqueus, ac subinde frigidus. Cum autem frigus dixit calori contrarium esse, quodlibet frigus intellexit. Quanquam in lib. de long. et brevit. vit. ubi accuratius et
 184 acrius interitus causas pervestigat, frigus et sic|citatem, vitae contrarias qualitates esse protulit. In problematibus vero latione quadam et populari dicendi ratione contentus nequaquam rationes ita ad tenue elimatas persequitur. Dum autem animantium calorem comparat minori flammae, quae a maiori opprimitur, non vult significare, maiorem calorem, perinde ut flammam, nostrum calorem urere et absumere: sed ipsum, cum marcescit, perinde deficere, ut minor flamma languet, et flaccescit a robustiore absorpta. Ut enim maior flamma minorem absorbet, quia minoris materiam devorat; sic calor externus si fuerit maior, quam naturalis sit, huius materiam depascit, licet nullam unquam perniciem suae materiae naturalis calor moliatur. Quod si rursus quis

⁵¹ R: *caloti*.

⁵² R: *hmmor*.

instet, Aristotele, affirmasse, materiam propriam absumi a calore naturali; respondeo calorem naturalem dupliciter spectari posse, vel ut est naturaliter effectus, et optime attemperatus, et sic nunquam suum humidum consumit: vel ut est vitiatum, et ab extraneo calore praeter naturam affectus et ita ea omnia efficit, quae calor externus efficit naturae inimicus: et quemadmodum, ut toties dictum est, legitimum caloris naturalis opus est concoquere, et corpus regere, augere, et nutrire, ita, dum ipsum febrilis aestus, ac perniciosus et igneus invadit, hoc opus vel intermittit, vel ignave exercet, et corpus, propriumque humidum absumit, et rem vitae prorsus contrariam perficit. Quod autem hoc vere a nobis dictum sit, illud est magno argumento, quod in eodem libello Aristoteles maiori flammae comparat calorem naturalem, quem in omnibus aliis locis minori comparavit: quae sane comparatio levis esset, 185 ridicula, et secum pugnant, nisi diceremus, calorem naturalem flammam maiorem dictam ab eo fuisse, cum vehemente ab externo calore, penes gradum, et temperiem intenditur, et immutatur. Ex quibus etiam Hippocratis enunciatum in 5 <et> in 6 Epidemiorum textu 5 quod prius satis obscurum erat, apertissimum evadit, dum, scilicet, inuit, quod hominis anima, id est, nativus, calor, semper ad mortem usque producit; sin autem ignescat, hoc est, si ardore febrili corripiatur, simul cum morbo, et febre ipsa, et anima, id est, eodem nativo calore sui natura humido, corpus depascitur, hoc est, ab igneo calore consumitur, et corrumpitur: priusquam item ignesceret, neque proprium humorem, neque corpus ipsum depascitur; sed solum corpus alebat, tegebat, ac usque ad mortem ab alio calore igneo proveniente, pro suo posse, conservabat. Sed tandem videntur quoquo pacto contraria nostrae sententiae, in qua diximus nativum calorem humidum esse, Aristotelis verba 35 sectione problematorum problemate 12 prolata. Ibi enim, cum necessitatem explicaret respirandi, his verbis loquitur, Spiramus (aiens) quia sicut humor convertitur in spiritum, sic aer in ignem, qui affert dolorem, et mitigatur spiritu. Verum in hoc loco Aristoteles, ut arbitror, ignem dixit fervorem cordis, qui non est calor naturalis humidus, et aereus, sed potius affectio cordis ex

immoderato eius calore profecta, qui calor non modo humidus solum est, sed etiam plurimas sicci, et ignei caloris partes habet adiunctas. Et haec ad omnes obiectiones, quae adversus Galenum afferri possunt, satis sint. |

186 *Cur homo non omnem, sed talem habeat determinatam magnitudinem. Caput XXIV.*

Si quis igitur reperiatur, qui has nostras lucubrationes aequo animo, et accurate perlegere, exactiusque perpendere non recuset, ei arbitror planum fore, Divinum Galenum ea omnia, quae de animae natura sciri poterant, et quantum scilicet humana conditio patiebatur, reliquis omnibus exactius cognovisse: et sicuti iure optimo rationalem animam se prorsus ignorare fassus est, et nunquam ipsam aut corpoream, aut corruptibilem esse affirmare ausus est; ita rectissime sensisse, dum de vegetali, et sentiente facultate verba faciens, ipsam, una cum suo praeceptore Hippocrate, nil aliud esse, nisi nativum calorem, est arbitratus. Quocirca nil aliud superesse videretur, nisi ut ex dictis rationalis animae incorporeitatem, ac aeternitatem eliceremus; ut id, quod huius operis proemio tibi, excellentissime Compater, pollicitus sum, tandem prosequeretur: sed priusquam id praestem, duo alia quaesita ad ipsum hominem particularius attinentia, quae cum praedictis maximam connexionem et affinitatem habent, et forsitan magis utilia sunt, mihi enodanda propono. Quorum primum est, si iam claret determinatam viventium magnitudinem ab igneo calore in generationis initio ab eorum conditore in eorum seminibus, sive corporibus indito proficisci, cur homo, qui omnium animantium est finis, ac veluti lex, atque mensura, talem ac tantam

187 determinatam sortitus sit magnitudinem? Secundum illud erit, cur idem homo, alioquin naturae miraculum, et omnium, quae a Deo Optimo Maximo creata sunt, compendium, ita ut, referente Galeno 3 <libro> De usu partium capite 10 veluti quendam parvum mundum esse dixerint viri veteres naturae periti, et mortalis, et

adeo brevis vitae creatus sit. Qua de re, quantae sin in toto terrarum orbe, apud omnes fere homines, ac praesetim eos, qui non nisi hanc nostram brevissimam vitam diligunt et magnificiunt, querelae, omnes norunt. Neque enim naturales philosophos excipio, etiam si isti, ut docet Averroes in proemio magni commentarii primi Physicorum, tanquam ii, qui cognoscentes huius vitae curriculum in relatione ad aeternitatem, esse tanquam punctum ad lineam, ac subinde nullius pene momenti, ipsam parvi pendere deberent. Nam Theophrastum, ut plerosque alios brevitatis causa praetermittam, dum esset prope mortem constitutus, de natura conquerebatur, quod elephanti, et corvo longiorem vitam, quam hominibus, dedisset, inquires, Heu? Cum philosophiam incipio, mori cogor. Quocirca sicuti Galenum a susurronum detractionibus tutati fuimus, decens est, ut eodem modo naturam ipsam sive (ut melius cum Galeno loquar) nostri conditorem, et Opificem ab improborum hominum querelis, pro viribus, tueamur. Ad primum quaesitum quod attinet, non est, ut vel efficientem, vel materialem huius rei causa afferramus, quia sicuti efficiens ex superius enarratis apertissima est, quia duo calores concurrunt, naturalis quidem, qui corporibus nostris conveniens incrementum, quantum pro suis viribus sibi permittitur, exhibet; igenus autem |
188 calor illud idem incrementum sistit, ulteriusque progredi non sinit: ita materialis causa ad ipsam humani corporis temperationem redigitur, quae quidem spectatur penes talem determinatam primorum corporum qualitatum et substantiarum mensuram: unde, cum uti superius dictum est in hoc libro, et in primo libro De occultis et veneficatis morbis exactius demonstratum, et Galeni auctoritate in primo De temperamentis capite ultimo sancitum, corpus humanum nedum in relatione ad cuncta animalia, verum etiam ad ea omnia, quae sub coelo sunt, exquisitissimam, et exacte mediam attemperationem habuerit; ita par erat, ut inter omnia animantia exacte mediocrem inde magnitudinem nancisceretur, quam quidem mediocritatem natura in omnibus semper affectat. Sed debemus ad aliam causam, quae reliquis omnibus honoratior, et eminentior est, confugere, nimirum, ad finem ipsum, cuius

gratia reliquae omnes in esse ponuntur, et de qua Galenus in libro De partium usu semper principaliter sermonem habet. Quare debemus in memoriam revocare id, quod superius cum Galeno dictum est, nimirum, Naturam, quae stirpes, et animantia procreat, corporeum aliquod principium ad illorum ortum omnino capere; inde vero exortam⁵³ ad eum scopum, quem sibi in fabricatione proposuerat, semper ordinate procedere: quod in eo positum est, ut quod facit, perfectum reddatur, illudque perfectum esse, in quo nulla propriarum actionum desideratur. Quae cum ita sint, verissimum quoque est, hominem ipsum ab optimo omnium Conditore, principaliter quidem ad contemplationem fuisse
 189 creatum, ut huius merito opificem suum cognosceret, amaret, et tandem possideret, sicuti ea quoque mediante, eius imaginem, ac similitudinem prae se fert. Sed insuper nedum ad contemplationem, verum etiam ad operationem ipsam, et ad labores fuit effectus homo. Ut enim ex Divina Historia habemus, in paradiso voluptatis positus fuit, non ut otiaeretur, sed ut operaretur, et custodiret illum. Non enim absque operibus congruis, et traditi praecepti custodia, sui conditoris gratiam consequi poterat. Sed insuper tanta fuit sui conditoris bonitas, et liberalitas, ut ipsum in omnibus, quantum fieri poterat, sibi assimilari cupiens, iusserit, ut idem homo nedum terram propagatione repletet, ac sibi subiiceret, verum etiam dominaretur piscibus maris, volatilibus coeli, et universis animantibus, quae moventur super terram. Verum huiuscemodi dominium principaliter merito rationis, quam Galenus I <libro> De partium usu artem ante artes vocat, atque prudentiae a Deo Optimo <Maximo> fuit consecutus; sed secundo et per medium instrumentarium, ac necessarium illud adipiscitur merito manuum, quae et exporrectae, et tam admirabili artificio fuere constructae, et idcirco organum ante organa ab eodem Galeno nuncupatae. Ad quamcunque enim apprehensionem

⁵³ R: *exorsam*.

mirifice sunt accomodatae. Quibus, ad progrediendum per quamcunque loci differentiam, humani pedes, ut Galenus docet 3 <libro> De usu partium admirabili proportione respondent. Ceterum neque manus, neque pedes, absque motu et operatione aliquod unquam opus absolverent. Cum autem motus ab animali facultate edatur, et id non sine animalium spirituum consumptione, et | defatigatione fiat; idcirco congruum omnino erat, ut homo ea 190 corporis magnitudine praeditus esset, quae nec ita parva esse, ne ad sibi cuncta animalia subiicienda, esse inepta, nec ita vasta et magna, ut eius motor immodice defatigaretur, et plurima spirituum animalium copia consumpta, pauci deinde pro cognitione et contemplatione superessent, in quam homo principaliter dirigitur. Mediocre[m] igitur habuit magnitudinem in relatione ad maxima, et minima animalia: quia sic melius ad ea omnia superanda, et arcenda accomodatur. Huius autem veritatis illustrandae, ac reprobandae auctorem Divinum Hippocratem habemus, qui 2 Aphorismorum sectione textu ultimo inquit, quod magnitudo corporis iuventae quidem neque indecens est, neque illiberalis; senectae vero inutilis, et deterior parvitate. Si itaque uterque excessus reprehenditur ab Hippocrate, magnitudo quidem immodica in senectute, parvitas nimia in iuventute: ergo sola mediocris magnitudo congrua, et irreprehensibilis erit. Insuper nimia corporis vastitas, praeter id, quod contemplationi, et Musis nimi incommoda esset quia sic homo in alimentis copiosioribus sibi comparandis, et assumendis plurimam temporis iacturam faceret; et a contemplatione distraheretur; esset quoque otiosa, quia ad animalia domanda ratio ipsa et prudentia satis superque sufficiens est. Unde, ut habemus apud Sapientem, Melior est homo prudens, quam fortis; et Homerus non Achillem, sed Ulyssem Troianae urbis expugnatorem vocat. Sed alias huius determinatae magnitudinis causas in libello nostro De usu totius corporis⁵⁴ hu-

⁵⁴ R: *core*.

mani capite 6 tradidimus. |

191 *Qua de causa sit homo mortalis effectus. Caput XXV.*

Cur autem humanum corpus et secundum se totum, et penes omnes sui partes admirandum, et omnibus numeris absolutissimum, ac perfectissimum, aeternum quoque non fuerit effectus, aut saltem, ut idiotae dicere solent, ex coelesti corpore, vel auro purissimo, perpetuis fere temporibus duraturo, fabrefactum, Galenus 3 <libro> De usu partium capite 10 rationem reddere conatur. De bonitate siquidem, sapientia, et virtute admirabili Creatoris verba faciens, cum prius stupidum quendam, vel potius temerarium hominem redarguisset, torpore et otio marcescentem, ac delitiis adeo fractum, ut grave ipsi esset e lecto surgere, reddendorum excrementorum gratia, ac subinde diceret, satius fuisse ita constructum esse hominem, si solum pedem porrigens excrementa per calcaneum sive per pedem excerneret; mox ita scribit: At vero si de huiusmodi pecudibus plura verba fecero, melioris mentis homines merito mihi forte succenseant, dicantque me polluere sacrum sermonem, quem ego Conditoris nostri verum hymnum compono, existimoque in eo veram esse pietatem non taurorum hecatombas ei plurimas sacrificari, et cassias, aliaque sexcenta odoramenta, ac unguenta suffumigari; sed si noverim ipse primus, deinde et aliis exposuerim, quaenam sit ipsius sapientia, quae virtus, quae bonitas. Quod enim cultu conveniente exornare omnia, nihilque suis beneficiis privatum esse voluerit, id perfectis-

192 simae bonitatis specimen esse statuo: et hac quidem ratione eius bonitas hymnis nobis est celebranda. Hoc autem omne invenisse, quo pacto omnia potissimum adornarentur, summae sapientiae est. Effecisse autem omnino quae voluit, virtutis est iunctae et insuperabilis. Ne igitur mireris solem, lunam, et universam aliorum astrorum seriem summo artificio dispositam esse, neve te attonitum magnitudo eorum vel pulchritudo, vel motus perpetuus, vel circuituum certa descriptio reddat adeo, ut inferiora haec

comparaveris, parva tibi videantur esse, et omni ornatu carere. Etenim sapientiam et virtutem, et providentiam hic quoque similes invenies. Considera mihi materiam, ex qua quodque factum est, et ne temere tibi persuadeas, ex sanguine menstruo et spermate immortale animal posse constari, aut impatibile, aut semper mobile, aut splendidum, et pulchrum aequae, ac sol est. Sed ut Phidiae artem expendis, ita et artem omnium Conditoris perpende. Sed te quidem fortassis attonitum reddet Iovis Olympici ornatus undique mirabilis, ebur lucidum, aurum multum, magnitudo totius statuae. Porro si ex luto eiusmodi videris, contemptim fortasse praeterieris. At non ita certe quisquis st artifex, artisque in operibus dignoscendi peritus, sed laudat Phidiam pariter, sive lignum vile, sive lapidem quemcunque, sive ceram, sive lutum viderit similiter ab illo ornatum. Attonitum enim facit idiotam quidem materiae, artificem aut artificii pulchritudo. Age iam et tu naturae peritus sis, ut te non idiotam, sed physicum nominemus. Relinque materiarum differentiam, et ipsam artem nudam conspice. Cum
193 oculi constructionem consideras, organum visorium mente complectere, cum vero pedem, instrumentum ambulatorium. Quod si ex solari substantia oculos habere censes, et aurum syncerum in pedibus, non ossa et⁵⁵ cutim, materiae, ex qua constant, oblitus es. Memor igitur eius, considera utrum lumen caeleste est, an terrenus limus. Permittens enim me ita vocare matris sanguinem, qui in matricem influit. Ut igitur Phidiae si dederis lutum, nunquam repetieris eburneam⁵⁶ statuam: ad eundem modum, sanguinem ubi dederis, numquam receptis vel solem, vel lunam, vel splendidum eiusmodi et pulchrum corpus. Divina enim sunt illa, et coelestia; nos autem sumus terrae statuae: Opificis tamen⁵⁷ ars in utroque aequalis. Haec Galenus. Quae quidem etiamsi pulcherrima, perpetuaque memoria digna sint, ceu illa, quae tria illa admirabilia

⁵⁵ Nell'originale la *et* e ripetuta.

⁵⁶ R: *ehurneam*.

⁵⁷ R: *tamens*.

Sanctissimae et individuae Trinitatis attributa nobis patefaciunt; nihilominus ad probabilitatem usque progrediuntur, neque omnino demonstrant, cur homo penes corpoream molem ex semine et menstruo sanguine alioquin conflatus, a tanto Opifice eternus non fuerit creatus. Cum enim hoc in loco fateatur in nostri conditore perfectissimam esse bonitatem, summam sapientiam, et iunctam insuperabilemque virtutem; et in postremo capite libri De formatione foetus in utero, bis repetat, fabricam nostri corporis summam Opificis et sapientiam et potentiam prae se ferre, possumus rationabiliter existimare, ipsum nedum Sapientissimum, et Optimum, verum etiam Omnipotentem esse. Si enim non esset, 194 eius virtus invicta, et insuperabilis non esset. Quod si omnipotens est; ergo omnia facere potest, quae non implicant contraddictionem. Quod si facere posset et non vellet, aut non scieret id praestare, proculdubio neque eius bonitas, neque eius sapientia perfectissima ac summa esset. Quod si potentiae aequalem tum scientiam, tum bonitatem obtinet, procul omni dubio nullam implicat contraddictionem, nec aliqua ex parte ei repugnant, ut in corporeo principio, et ex semine, sanguineque menstruo, corpus formet aeternum perpetuoque duraturum, quemadmodum et coelum ipsum corporeum est, ex omnium sententia, et nihilominus ab Aristotele et aliis compluribus inalterabile, et aeternum statuitur. Imo, et idemet Galenus in superiori descripta auctoritate coelestia corpora divina, et subinde incorruptibilia nominavit. Quare ne summam Sapientiam, Bonitatem, atque Virtutem vel in re minima ostendamus, melius est statuere (ita etiam attestante sacro eloquio) Deum Optimum ipsum hominem a principio ita efformasse et sibi eam curam, tale; alimenti genus adhibuisse, ut etiam si ex quodam limo (ut Galeni verbis utar) aut etiam ex sanguine compactus et efformatus extitisset, posset nihilominus immortalis evadere, et, etiam in hoc, suo Conditori, ad cuius imaginem creatus erat, assimilari. Qua quidem cura et alimenti genere, propter primi parentis transgressionem, a Deo Optimo Maximo iure subtracto, non ipsius Conditoris, sed sua ipsius culpa mortalis evasit. Quod si Galenus cognovisset, quot hymnis,

quantisque laudibus nostri Opificis summam Virtutem, Bonitatem,
195 ac Sapientiam decantasset, unusquisque nostrum imagi|nari facile
potest. Pariter, si homini formam, rationale nimirum animam,
aeternam esse quemadmodum de ea saepius dubitavit, certo
scivisset, utique et ipsum corpus ad eadem forma incorruptibili
perpetuo absque corruptione servari potuisse existimasset. Sed ad
rem. Volens igitur rationem reddere Galenus, cur homo a
corruptione non sit immunis, inquit, ex limo terrestri, et ex
sanguine menstruo animal incorruptibile non potuisse formari,
quia sicuti, si alicui architecto alioquin peritissimo lutum, vel
singulam materiam dederimus, non possumus ab eo, nisi
lutulentam, aut sigulinam statuam repetere: ita sanguinem ubi
dederimus Conditori nostro, vel solem, vel splendidum et
pulchrum corpus non valeamus recipere. Sed quid si ei dederimus
coeleste corpus? Aut quid si aurum purissimum? Arbitror
Galenum istis hominibus, iure optimo pecudibus ab eo vocatis,
responsum exhibere recusasse: sed solum dixit, coelestia illa
corpora esse divina. Et cum peculiarem materiam ex qua constant,
prorsus ignoremus, ex consequenti, cur ex ea non potuerit homo
formari, ignorare necesse est. Possumus tamen et huiusce rei
rationem curiosis hominibus facillime reddere. Nam praeter id,
quod possumus opinari, Ex coelesti corpore, ceu nimirum raro, et
solum ac circularem motum obnoxio humanum corpus, quod
durissimis, et densissimis partibus, ad actionum scilicet robur,
indigebat, creari fuisse impossibile: implicat insuper contradictionem,
ut ex corpore homogeneo, quale coeleste corpus est, fiat
196 corpus heterogeneum, quale corpus est humanum. Quod quidem
cum et ad cognitionem et ad actionem sit a summo Opifice
destinatum, pro diversarum, et tot rerum cognitione, et tot
motionum generibus obeundis, tot organorum generibus ex
diversae naturae partibus constatis indigebat. Et subinde non nisi
ex quatuor elementorum corruptibilium naturis effingi poterat.
Dicet rursus idiota: Debebat saltem ex auro illud componere, quod
licet et ipsum tandem corrumpatur; tamen inter omnia mixta
corruptioni maxime resistit; et insuper ex quatuor elementis

conflatur, et, quod magis est, temperatissimum est, si ad hominem temperatum conferatur, et humanae naturae adeo amicum, ut ob id ab omnibus medicis pro cordiali medicamine sit usurpatum. Ex dictis patet, quam ineptum sit tale quaesitum. Nonne et aurum ipsum corpus omogeneum, et unius simplicioris naturae? Sed insuper aereus ille, et innatus, ac influens calor, qui copiosissimus ad tot actionum genera in homine pernecessarius est, quomodo in auro adeo denso recipi poterit? Quam ob rationem forsitan plures Chymistae et Sublimatores reperti fuere, qui aurum ad extremam tenuitatem, et raritatem redigere conati sunt, et ob id potabile immortalem reddi posse. Ipsos miseros voco, quia, ut longa admodum experientia didici, absque ullo fructu et tempus ipsum, et pecuniam, et cerebrum, et vitam quoque assiduis sublimationibus absumunt. Sed istis omissis, congruum magis est, ut ad ea, quae viliora sunt, pergamus. |

197 *Cur homo vitam adeo brevem fuerit sortitus. Caput XXVI.*

Cum autem declaratum sit, quibus de causis homo penes partem corpoream non sit corruptionis expers, remanet, ut diligentius inquiramus, cur tam cito corrumpatur, et vitam adeo brevem sit consequutus, ut iure merito ipsius miseriam commemorans Vates ille Regius de eo cecinerit: Homo vanitati similis factus est; dies eius sicuti umbra praetereunt. Quibus verbis (si quis ea accurate perpendat) certe non poterat in tam sublimi creatura vilius et brevis vitae curriculum innuere. Sed ut etiam in hoc non minus eluceat summa ipsius Opificis Bonitas, Sapientia, atque Virtus, debemus altius sermonem exordiri, et tum ad iam propositas, tum ad alias finales causas confugere, quia sic adinvenimus hominis conditore ex parte sui in nulla prorsus re defecisse. Monstratum iam a nobis est, hominem ipsum animal, ad Deique similitudinem fuisse productum; et insuper cunctorum animalium imperium habuisse; et subinde nedum ratione ipsam tanquam artem ante artes, verum etiam manus exporrectas, admirabili artificio compositas,

tanquam organum ante organa adeptum esse. Sed insuper ad differentiam brutorum, solus celsam et erectam obtinuit figuram, ut huius merito tum perpetuo coelum ipsum tanquam proprium locum ac finem, in quem a Deo Optimo destinatus est, facilius
198 inspiceret; tum corpus universum ad omnes | actionum et motum differentias facilius, ac melius accomodaret. Ut enim in libro De usu totius corporis humani capite 7 demonstravimus, figurae rectitudo principaliter ad bipeditatem, bipeditas vero ad meliorem motionem, et perfectiorem incessum, motumque progressivum dirigitur. Amplius, recta haec figura ad meliorem apprehensionem mirifice conducit, quia huius munere homo omnes artes, et omnes manuum operationes, sive deambulando, sive quiescendo, sive stando, sive sedendo exercentur, maxime dispositus et idoneus evadit. Ideo Galenus I de Usu partium capite 2 dicebat, hominem animal alioquin mansuetum atque politicum non minus ad bellum, quam ad pacem idoneum esse: et hoc ea potissimum de causa, quia omnis generis motionibus, cum sit erectus, sive antrorsum, sive retrorsum, sive ad latera, sive etiam in gyrum, commode dimovetur. Quibus sic positus, ad peculiarem ipsius vitae cursum per suam finalem causam demonstrandum iam accedamus. De hoc autem Hippocrates loquens in principio suorum aphorismorum, ipsum absolute brevem esse affirmat, vel potius talem esse dicit in relationem ad artem Medicam sui natura prolixam. Sed doctrina utens aphoristica nullam huius brevitatis causam assignavit. Plato vero in Timaeo hominis vitam brevem appellat: sed cum in relatione vel ad plantas, vel ad animalia, quae homine prolixioram vitam habent, ita vocari possit, quia brevis, et longa ex eorum entium sunt genere, qua ad aliquid dicuntur, ad quam vitam referenda sit humanae vitae brevitatis, hoc Plato non explicat; sed
199 tantummodo huius brevitatis causam quandam as|signare videtur, ita scribens: Caeterum, ait, cum illi Fabricatores nostri de humano genere consultarent, utrum diuturnius, sed deterius, an brevioris vitae, sed melioris ipsum efficerent; brevem melioremque vitam diuturnae ac deteriori esse omnino anteponendam censuerunt. In horum autem verborum explanatione Galenus nil prorsus dixit,

quod ad rem faciat: idque forsitan, quia horum verborum sententia adeo clara est, ut nulla indigeat expositione. Accipit autem Fabricatore in plurali numero, et addit loquendi modo, se Moysis divinam historiam diligenter perlegisse: In qua post reliquarum omnium creaturarum productionem, dum Summus Opifex ad hominem ipsum, tanquam admirabilissimum rerum omnium compendium, ac veluti brevem epilogum se confert, inquit tunc, Faciamus, in plurali numero, ut nobis innueret, Trium Divinarum Personam quasi matura consilio hominem fuisse creatum. Causa vero brevitatis humanae vitae, quam Plato apertissime ponit, est eiusdem vitae hominis minor perfectio, seu bonitas: quam potissimum merito rationis et ipsius contemplationis adipiscitur: ad differentiam nedum stirpium, sed etiam ceterorum animalium ratione carentium, quae solum nutrientem, ac sentientem vitam agunt, sed hominis vita diuturniorem. Adeo ut videatur Plato existimasse, Deum Optimum <Maximum> non potuisse hominis vitam simul et meliorem et diuturniorem reddere; sed quia ei perfectam cognitionem et ratiocinatricem facultatem contulit, coactus fuerit brevioris vitae ipsum efficere. Verum haec Platonis
200 consequentia, ut superius diximus, et ut infra clarius apparebit, nullam prorsus necessitatem, imo forsitan nec probabilitatem includit. Videmus enim nedum plurima plantarum genera brevioris hominis vitam habere, verum etiam pleraque animalia; inter quae multa reperiuntur, quae quanto viliora sunt, tanto minus vivunt, ut in stirpanimalibus, crustatis sive conchilibus, et reptilibus inducere unusquisque potest. Quid igitur prohibet, ut etiam quo perfectiora sunt, et meliorem vitam habent, eo diuturniorem nanciscantur, cum potissimum natura semper eligat id, quod melius est, et quod perfectius est semper cautius custodiat? Sed insuper nulla ab eo ponitur causa, quae cogat nostrum Conditorum humana vitam adeo brevem reddere. Ideo operae pretium est, ipsam ex iactis superius fundamentis elicere et omnibus patefacere. Ostensum igitur demonstratumque est, vitae principium, auctorem, et servatorem esse innatum, aereumque, et humidum calorem, sicuti e converso igneum et siccum eiusdem

vitae esse. Neque minus probatum est in hominis efformatione utrumque calorem esse necessarium. Nam omnium functionum Opifex praecipuus, excepta ratiocinandi actione, est calor innatus, et humidus: ignei vero, ac squallidi caloris usus, atque necessitas una atque praecipua erat, ut is in nostri ortus initiis inditus et humidioribus elementis admistus esset in causa, ut ossa nervi, ac reliquae solidae partes motui dicatae, tractu temporis probe ac congrue siccescerent, et ad validiorem motum idoneae fierent. Primum igitur nostri Opificis consilium in eo positum fuit, ut in nostrae generatio|nis primordiis atque corporibus uberimum et copiosissimum vitale, sive innatum, et humidum calorem insereret, 201 qualem in homine et pro tot, ac tantis edendis functionibus, et pro vitae maiori diurnitate, esse dicabat. Qui cum in sanguine (ut superius ex Galeni auctoritate diximus) et sanguineis visceribus pro maiori parte subsistat, humanum corpus sanguine adeo exuberat, ut nullum animal sanguineum, servata penes corporis magnitudinem proportione, et paritate, homine ipso maiori sanguinis copia affluat. Neque etiam ullum reperitur animal, quod homine ipso sit actu calidius. Hoc igitur fuit in homine diuturnioris, imo longissimi aevi praecipuum et validissimum fundamentum. Quo quidem potuit facillime reliqua omnia mixta, in quibus vitae principium reperitur, eiudem vitae diurnitate superare. Sed conditor nostri ignei ac sicci caloris insertione et ingenti nativique caloris copiam imminuere, ac iugiter absumere, et subinde tantam hominis aevi prolixitatem intercidere fuit coactus. Igneus enim calor duplici modo, ut primo De tuenda sanitate Galenus docet, nativum calorem exhaurit, ac dissipat, nimirum et siccitate absumendo, et caliditate evaporare faciendo. Cum enim corpora nostra, ut nativi caloris amplius receptaculum evaderent, valde humida, ac mollia sint, ratione intensioris, et ignei caloris in humidum agentis semper evaporant, et in continuo fluere sunt posita. Dicet aliquis: Nonne melius erat, ut homo solum contemplativum animal efficeretur? Id enim satis ipsi fuisset ad suum Opificem cognoscendum, et tandem fruendum, et suum 202 optatum finem, perpetuamque | vitam consequendam: nam tunc

Summus Opifex non fuisset coactus tantam ignis portione in nostris corporibus indere, ut ex eo tanta pernicies, et tam cito succederet. Contemplationi siquidem non motus, sed quies maximopere conducit. Nam, ut inquit Aristoteles 7 Physicorum textu 20 quiescendo animas fit prudens. Hoc quaesitum, sane, primo aspectu pulchrum videtur: sed tamen, si ab homine actionem tollas, cuius merito se ipsum alit, sui speciem propagatione conservat, animalibus imperat, cuncta, quae apud nos sunt, sibi supponit, aliis hominibus opitulatur, et usque ad sydera sese extollit, nedum media, per quae in propositum sibi finem pervenit, deles et auferis; verum etiam pro dimidio fere eius maximam perfectionem destruis. Sed insuper unum aliud tandem addo non minori animadversione dignum, quod non solum ad actionum, et solidarum partium, quibus actiones fiunt, robur, ignis in nostris corporibus insertio erat necessaria, verum etiam pro eadem contemplatione, et aliis causis ac finibus minime contemnendis, ut nunc probabo. Superius, si recte meministi, prudentissime Octavi, ex Galeni, Aristotelis et Platonis, imo aliorum veterum auctoritate ostensum est, siccitatem ad mentis aciem exacuendam maximopere conferre, et pernecessariam esse: nam corpora quanto humidiora, tanto stolidiora; quanto sicciora, tanto prudentiora. Unde dicebat Heraclitus, Splendor siccus anima sapientissima. Nam Plato (inquit Galenus libro Quod animi mores, et cetera 203 capite 4) vult animam ab humiditate corporea in oblivionem duci eorum, quae prius, quam in corpore esset inclusa, cognovisset. Loquitur enim his fere verbis in Timaeo, in illo loco, ubi ait, Deos fabricasse homines, cum immortalem animam in corpus influens, atque effluens indidissent. Quo quidem in loco perspicuum est, substantiae infantium humiditatem innui. Et mox ait: Horum ergo affectuum causa ab initio cum anima corporis mortalis vinculis includitur, amens fit, cum vero incrementi, alimentique rivus parcius fluit, ac circuitus tranquilliore motu iter suum conficiunt, progressuque temporis sedatiores fiunt, tum in figuram naturae suae congruam restituuntur, et singulorum circularum directae conversiones, eiusdem et alterius naturam recte discernunt,

hominemque ita institutum, prudentem reddunt. Cum enim ait: Cum vero incrementi alimentique rivus parcius fluit, significat humiditatem, quam prius esse dementiae animae causam affirmavit: perinde ac siccitas ad prudentiam, humiditas ad dementiae animam perducatur. Sed si humiditas dementiae, siccitas prudentiam parit, certe summa siccitas summam prudentiam gignent; mista humiditati tantum perfectae prudentiae detrahet, quantum humiditatis assumpserit, et capite 7 eiusdem libri idem ex Aristotele decretis in 2 libro De partibus animalium conscriptis, nobis declarat, dum inquit, quod apes, et aliae pleraeque huiusmodi animantes sunt multis sanguine praeditis animantibus natura prudentiores. Insuper videmus, quod quanto magis homines senescunt, tanto prudentiores, et ad contemplationem aptiores fiunt: nil autem est senectus, praeterquam siccitas temperamentis, 204 ut Galenus et | in libro De marasmo, et in 2 libro De temperamentis docuit. Adhaec, alium usum igneus calor in nostris corporibus inditus praestare valet, quemadmodum Galenus in I libro De tuenda valetudine capite 2 scriptum reliquit. Cum enim sui natura ad motum paratissimum sit ignis, et eius calor insignem movendi vim habeat, quia ex omnium Philosophorum consensu maxime activus est ignis; ideo ad praestandam agilitatem motionibus, quae in homine eduntur, mirum in modum conducit. Quamobrem nullum reperitur animal, quod penes omnes partes motui destinatus, aut velocius, aut artificiosus, aut elegantius, vel maiori cum agilitate moveantur. Postremo, si verum est illud, quod scribit Aristoteles et aliis in locis, et tertio De partibus animalium capite 6 nimirum, hominem celsam, et rectam figuram fuisse consequutum, eo quia plurimum caloris in corde et thorace habuit, nulli dubium, quod etiamsi aereus nativusque calor huic figurae rectitudini usum aliquem praestare valeat; nihilominus igneus longe maiorem opem ferre potest, cum fit ille potissimum viget, et sui natura maiori cum impetu sursum feratur. Sic enim loco citato scribit Aristoteles: Calor enim (inquiens) est quod vim obtinet agendi; sanguinis autem copia caloris indicium est. Corpora enim melius erigit. Quamobrem homo caeteris erectior omnibus est. Ex

quibus rationibus clare constat, cur in homine effingendo Summum Opifex plurimum ignis in eius primordiis indiderit, ac subinde eius vitae prolixitas non parum abbreviata fuerit. |

205 *De naturali omnium viventium aevo: de humanae vitae cursu in relatione ad caeterorum viventium durationem; et de summa naturae, nostrique conditoris iustitia. Caput XXVII.*

Sed quibus de causis homo si ad reliqua, in quibus est vitae spiritus, conferatus, brevioris vitae cursum habuisse videatur, adhuc non ita clare nobis constat. Ideo rationabile est, ut hoc etiam brevibus, quantum fieri potest, aperiamus, et una summam Opificis Iustitiam comprobemus. Priusquam vero de viventium aevo aliquid dicamus, scire expedit, nos de illa vitae periodo loqui, quae cunctis viventibus merito suorum principum naturalium statuta, ac tributa fuit. Et hoc ad differentiam illarum causarum, quae violentae potius, ac praeter naturam cum sint, vitae curriculum in viventibus vitae cursus, sive praescriptum ac definitum aevum naturale, sive naturae legibus consentaneum dici poterit, quod, uti Galenus nos admonet I <libro> De tuenda valetudine capite 2 evitari nullo modo potest, et ab ipso solum igneo calore in eorum seminibus, sive corporum initiis inserto, calidum et vitalem humorem sensim dissolvente, depascente, et diripente viventibus praescribitur ac proficiscitur, quemadmodum ex superius comprobatis colligere unusquisque poterit. Unde licet mors quoque naturalis vere dici non possit, quia a natura, quae semper bonum appetit, nunquam intenditur; tamen cum non sit
206 praeter naturae leges, quilibet prout vult, naturalem quoque vocare poterit, ad differentiam illius, quae ab illis causis originem ducit, quae evitari possunt. De hac igitur vitae periodo, quae viventibus a natura fuit praescripta, nunc agere intendimus, etiamsi sermonis affinitate de aliis quoque causis, quae naturale hoc aevum abbreviant, loquuturi simus. Priusquam igitur rem huiusmodi particulatim pertractemus, illud in primis universaliter de

viventium aevo praefaciendum, quod si vita ex Aristotele mansio sive participatio est nativi caloris in corpore, diurnitas vitae illius potissimum exigit, ut viventis corpus huius nativi caloris, et vitalis humoris copiam in se contineat, quae facile discuti, exhauriri, et exiccari non possit. Ut enim ex Aristotele sententia 4 <libro> Meteororum Averroes recte docet, causa longitudinis vitae in universali est dominium qualitatum activarum supra passivas, quod non in gradu, sed in virtute continendi intelligi debet. Donec enim calor terminat, ac continet humidum, vita perdurat; quando humidum diffluit, et exundat, nec amplius coercetur, fit viventis corruptio: et quanto maius est dominium, eo logior est vita. Secundo vitae diurnitatis nedum perfectam partium conformationem, verum etiam multo magis earum, ac praesetim cordis, vel illius partis, quae ei proportionem respondet, proportionatum temperamentum requirit: exempli causa, si vivens habeat reliquas corporis partes ita calidas, ut earum calor cordis proportionem superet, vel sint ita frigidae, ut cordis proportioni non respondeant, vitae diurnitas subsequi non potest. Tertia diurnitatis vitae causa, qua ex toties repetitis colligitur, est 207 proportio humidi vitalis, quem etiam radicalem, | vocant, cum calore nedum aereo, et naturali, verum etiam igneo et sicco. Unde ex parte humidi duo requiruntur, nimirum copia sive quantitas, et qualitas. Quantitas, ut diutius exiccationi obstare possit, et vegetiorem copiosioreque calorem in se continere: qualitas, ut sit aereum, et unctuosum: aereum, ne congeletur, et subinde calorem obruat, et extinguat: unctuosum, et tenacius, ut aegrius ab igneo, et interno calore dissolvatur, et absumatur, et ab extrinseco ambiente calore difficilius evocetur, et inanitur. Calor autem aereus, nativusque debet esse multus, ne facile extingatur, et corrumpatur: Debet esse proportionatus humido, ne paucos ab eo obruatur. Igneus autem calor debet esse, quantum fieri licet, exiguus, ne humidum citius depascat, exiccet et inaniat, et evaporare faciat. His autem causis externas obiter addere nobis licet: inter quas Aristoteles 4 <libro> de Generatione animalium capite ultimo coelum proponit, inquit, siderum aspectus ad vitae diurni-

tatem plurimum posse conferre. Ita aer ambiens debet esse calidus, et humidus, non tamen immodice, ne putredinem excitet, sed adeo commensurate, ut animalis temperamento respondeat. Quod autem usu Veneris immoderatus vitam abbreviet, docuit nos Aristoteles I <libro> De generatione animalium est enim semen, quod coitu eiicitur, excrementum utile, et ultimi alimenti, quod in partium alimentorum proxime converti debet, quia solidae partes semine nutriuntur. Et insuper una cum semine plurimum caloris emittitur, et evaporat, in quo vita consistit. Quamobrem inquit Aristoteles mulum esse longioris vitae, quam asinum. Passeres
 208 item ob eandem causam duobus vel | tribus annis vivunt, et inter tale aves, ob eandem causam, mares sunt brevioris vitae, quam foeminae, quae tantam seminis copiam effundunt. Labor quoque nimius, et exercitatio corporis immodica humidum desiccant, breviorisque vitam reddunt. Quanti autem⁵⁸ sit momenti cibi, et alimenti quantitas, et qualitas, nec non tempus ordo, et apparatus, et alia id genus ad victus rationem attinentia, ad vitam diutius protelandam, vel abbreviandam, non est hic dicendi locus, cum et libri Galeni De tuenda valetudine et De causis morborum et De medendi methodo, et alii quamplurimi huc essent nimis imprudenter transferendi. Quibus breviter praelibatis, ad particulares viventium differentias descendo, et quaenam sint longioris, quaeque brevioris vitae declaro. Si quis quaerat, quaenam inter vivencia sint vitae longioris, dicendum ex Aristotele, plantarum genus animalibus esse vivacius, quod etiam multis capitibus Theophrastus in libris De plantis persevit. Ideo plantae a toto⁵⁹ genere sunt diuturnioris vitae. Nam planta quaedam, ut ait Aristoteles et Plinius, usque a quingentos annos perduravit. Et si fidem Graecis adhibere velimus, olus illud, quo in arce Minervae Athenis conservabatur, innumeris pene annis virens fuit servatum.

⁵⁸ R: *aurem*.

⁵⁹ R: *toro*.

Huius autem diutiurnioris vitae causam esse inquit Aristoteles eo, quia plantae saepe reiuvenescunt, et refrondescunt, manente stipite: in animalibus vero non ita. Alia insuper ratio est, quia in plantis humor aureus et tenax abundat. Et hoc patet, quia semper in terra, et aqua defixae manent: adhaec cortice duro et denso quasi pelle fuere contactae, quo ab externis, ambientisque iniuriis
209 prote|guntur. Quae quidem rationes etiam si satis probabiles sint, mihi tamen veriora vitae diutiurnioris principia superius demonstrata non videntur attingere. Quapropter principiis superius propositis in memoriam revocatis, plantas in tres ordines mihi liceat distinguere, videlicet, in arbores, arbusta, sive frutices, et herbas, sive olera. Arbores autem, ut docet experientia, diutius vivunt: brevius frutices, sive arbusta (semper autem renouationem, quae sit dum pullant a radice matris, excipiamus) brevissimae vitae sunt herbae, etiamsi una cum suis radicibus capiantur. Huius diversitatis causa, ut ego arbitror, ex maiori, vel minori plantarum duritie proficisciatur. Nam omnes in reatione ad animalia, si cum suis radicibus spectentur, duriores quidem sunt, etiam si magis, vel minus sint durae. Cum enim motu locali, et progressivo essent plantae destitutae, et in uno loco defixae manere debuissent, quia pro alimenti penu semper paratam habent terram; ideo in earum seminibus, sive naturae primordiis non fuit necesse plurimum ignis indere, sed potius sicci terrei. Ex hoc autem terreo principio in eis dominante et exuberante, duritiem⁶⁰ corporis consequuntur: ex hac vero duritie id habent, ut earum natus aereusque calor et humidum vitale in eorum corporibus inclusum, ratione ignei internique caloris, qui paucis in iis est, et extrinseci ambientibus caloris Galenus repetit, corpora quo magis mollia sunt, eo magis evaporant. Nam aqua sui natura humidissima, et mollissima ad ignem apposita, universim exhalat,
210 et evaporat. Quanto duriora exi|stunt, tanto minori corporis et

⁶⁰ R: *duririem*.

humidi fluori sunt obnoxia. Quinimo si arbores speciatim examinemus, huius veritatis maiorem comprobationem eliciemus. Quanto enim proceriores et duriores, ac densiores sunt, et grandiores mittunt radices, tanto longioris sunt vitae, ut in palma, nuce, quercu, robore, ilice, tilia, ac similibus arboribus videre est; quae usque ad ducentesimum, et trecentesimum interdum annum vitam protelant: contra siculnea, persicus, prunus, et hi consimiles, ac praesertim quae citius crescunt arbores, et teneriores sunt, brevioris sunt vitae: quia maiori in illis propii nativi caloris et humidi vitalis ab interno, et igneo, et ab extrinseco calore sit absumptio, digestio, et evaporatio: imo et ab externo frigore fit maior in eis nativi caloris extinctio. Quae autem in medio istarum quodammodo positae sunt arbores, ut pyrus, malus, cerasus, ac consimiles mediocrem vitae cursum in relatione ad alias sortiri consueverunt. Nam verissima etiam est regula inter plantas, quod quae tardae crescunt, multo durant aevo; quae cito crescunt, cito pereunt. Sed incrementum non⁶¹ nisi propter earum duritiem prolongatur; sicuti ab ipsarum molitie acceleratur. Durities vero propter terrei elementi exuperantiam suboritur. Cuius causa fit, ut plantae ex terra, et aliis, quae vita carent, nutriuntur. Adhaec, plantae longiorem vitam nactae sunt, quia in motu voluntario et sensationibus calorem et spiritum non absumunt, et subinde somno non egent, sed semper in actu secundo, et nutriendi actu positae sunt: quia, | ut ait Averroes in expositione 2 <libri> De anima, possunt semper operari, quia in operatione non defatigantur⁶², nec seipsas destruunt, sed potius semper vegetatione seipsas, ac vires proprias, calidumque nativum refaciunt. De animalibus autem loquendo affert hanc distinctionem Philosophus: terrestria sunt aquaticis vivaciora: illorum enim humor est aereus; istorum autem quamvis sit multus, est tamen aqueus, ac frigidus cum sit, facile

⁶¹ R: uon.

⁶² R: defarigantur.

congelatur, et insitum nativum calorem obruit et extinguit. Inter terrestria sanguinea sunt vivaciora exanguibus: quia sanguis calidus est et humidus: in his autem qualitatibus vita consistit. Sed possumus addere sanguinea esse illa, quae influente calore nuncupato, a corde manante, pradita sunt: qui calor influens in relatione ad insitum, quem etiam complanatum vocant, quia in solidis partibus, sive in earum substanciis humiditatibus subsistit, uberrimus existit. Quod si aliqua exanguia reperiantur, quae vivaciora, et diuturnioris sint vitae, id contingit⁶³ vel quia quo ad molem maiora sunt, et grandiora, et multum humidi tenacis, aegreque dissolubilis habent, atque dura pelle fuere contacta; vel quia dulcioribus, et ad vitam magis aptis alimentis nutriuntur, quales sunt apes, quae melle sustententur. De animalibus autem perfectis, si ad experientiam, rationem, et Philosophi auctoritatem respiciamus, non parva existit controversia. Nam inter animalia perfecta vivacissimum, quod memoria scitur, est elephas. Vivit enim trecentis annis. Post elephantem recensetur homo, secundum Aristotele. Ipse enim 4 <libro> De generatione animae capite 10
212 inquit, hominem omnium animalium | esse vitae longissimae, excepto elephante. Alii magni hominis scriptores aiunt aquilas, vultures, cornices, cervos, esse diuturnioris vitae, quam homo. Aristoteles tamen contrarium voluisse videtur, et statuisset hominem ipsum vitae diuturnitate reliqua omnia animalia superare. Et eius ratio validissima est: quoniam temperamentum hominis est aeri ambienti quam simillimum, qui calidus, et humidus est. Sed res quo similiores sunt locati, eo diutius conservantur. Sed aliam rationem non minus efficacem addere possumus. Saepissime cum Galenum a nobis dictum, demonstratumque est, hominis temperamentum, in universa rerum natura, eucraton et perfectissimum esse. Ergo tale temperamentum reliquis diuturniorem vitam afferre debet, quia ab omnibus exces-

⁶³ R: *contigit*.

sibus, et causis externis vitalem calorem, et humorem corruptentibus aequae, ac plurimum, distat: et cum corruptio idcirco fiat, quia unum elementum alia multum excedit, et superat, huiusmodi incommodum multum abest ab eucrata temperatura. Quae ob id etiam citius ac facilius, quam reliquae temperationes restauratur. Et in hac optima temperatura elementa sunt ita ad mediocritatem redacta, et adeo invicem refracta, ut vix, aut solum longissimo temporis tractu unum possit aliud superare, et mixtionem corrumpere. Nec est, ut quis obiiciat, calidum et humidum temperamentum vivacius esse debere, eo quia vita in calido, et humido sita est. Non enim in quocunque calido, et humido vita consistit; sed solum in calido naturali et attemperato, et humido aereo, et radicali, perfectoque et unctioso, quod temperatissimum est. Tale autem | humidum temperatura calida et humida non suppeditat. Quod autem hoc vere dictum sit, clarum est, quoniam, ut testis est Aristoteles, sanguinei ante senectutem canescunt. Canities autem ex imbecillitate caloris naturalis provenit. His rationibus possumus et aliam adhuc efficaciorum subnectere. Si enim verissime ostensum est, propter plurimas finales causas, et usus insigniores, hominem ipsum cunctis animalibus atque viventibus uberrimum nativum calorem, igneum et siccum latiori intervallo, ac proportionem dominantem, adeptum esse; si vita ex talis caloris conservatione dependet, quanto copiosior erit naturalis calor, tanto diutius perdurabit, et corruptentibus causis resistere poterit, et se ipsum, ac humidum suum, in quo situs est, efficacius et facilius restaurare. Quod eo facilius consequi potest homo, cum rationis merito, et omnes corruptentes causas cognoscere, providere, ac praecavere, et congruum sibi alimentum seligere valet. Unde et propter hanc unam causam et eminentissimam facultatem, qua cunctis animantibus praestat, et dominatur, eis longiorem vitam habere debuit. Et tandem, cum ex Aristotelis, et omnium Philosophorum, Medicorum, et Theologorum sententia, homo sit omnium, quae sub orbe creata et genita sunt, ultimus, ac perfectissimus finis, in quem omnia elementa conspirant, ac diriguntur, videtur aut impossibile, aut natura ipsa, quae semper

214 accuratius conservat, indignum, aut iniquum, hominem ipsum reliquis omnibus viventibus diuturniori vita non fuisse donatum. Nedum enim reliqua omnia proceriora animalia, et plantae, verum etiam elephas inter cetera magnitudine, et corporis proceritate vastissimum animal in hominis usum et commoditatem fuit a natura creatus. Ipsum enim humana ratio et manus apprehendit, domat, instruit, et ad maxima ferenda onera, et maiora trananda flumina sibi acomodat, et assuefacit, quemadmodum ex Galeni auctoritate in 17 libro De usu partium capite 1 quo in loco admirabilem proboscidis usum declarat, nobis colligere licet. Si itaque prudentissime Amalthee, haec vera sunt, videtur non iniuria de natura Theophrastum conquestum fuisse, quod videlicet elephantum, corvo, et, ut alii tradunt, nonnullis aliis animalibus longiorem vitam, quam hominibus, sit elargita. Nisi velimus dicere, aliis de causis naturae leges fuisse confractas. Quemadmodum aliud quoque in homine observamus, quod naturae instituitis atque praeceptis minime consentaneum videtur. Videmus enim in animae potentiis subordinatis in brutis quidem inferiorem semper superiori, et praestantiori obtemperare: sed in homine non sic se habet: quinimo id, quod ei ex usu ad vitae tutelam sibi esse deberet, in perniciem ac vitae brevitatem, saepius impellit. Hoc unum, quaeso, animadvertite, et mox tuum de hac re iudicium expecto. Bruta, nisi violentum aliquod eorum vitam intercidat, semper fere eam vitae periodum consequuntur, quae illis a natura, sive naturae consentaneis principiis, fuit praescripta, et condonata. Homo vel unquam, aut vix, aut rarissime ipsam attingit. Scimus 215 profecto id posse brutis contingere, quia pro diveris anni temporibus, ac coeli statibus, aerisque constitutionibus, solum, regionem, et aerem commutat in melius: quod omnibus non ita concessum est: sed longe magis id evenit, quia ratione destituta cum sint, a solo naturae instinctu, et animalis appetitus impetu guberantur; et in primis a nullis animi curis, et affectibus, qui hominem vehementius torquent, vexantur, et premuntur. Neque enim ullo vel parentum, vel amicorum, vel inimorum, vel ipsius mortis, vel penuriae alimenti, et consilium rerum metu, ac causa,

assiduo ut homo, tristantur. Sed insuper eorum plurima non nisi statutis quibusdam temporibus, et quo tempore semen copia turgescit, in Venerem aguntur: homo indiscriminatim, et nulla servata corporis opportunitate, et saepissime nulla eum excitante seminis copia, ac turgentia, sed solis blanditiis, et illicebris excitatus, et illectus, sua cum maxima pernicie, in Venerem ruit. Unde impudica illa Octaviani soror, et Agrippae coniunx interrogata, cur bruta non nis statutis quibusdam anni temporibus coirent, et post factum conceptum a coitu omnino abstineret; homines vero, et mulieres non item; elegantissime, sed iniquissime tamen, et in distortum sensum respondit id fieri, qui bruta ratione carent. Et tandem, ut rem hnc expediam, bruta cibum non capiunt, nisi dum famescunt, et appetitu urgentur, et praeter id, quod illud potissimum alimentum expetunt, et capiunt, quod sibi familiaris est, illud idem et simplicissimum ut plurimum, et quantitate opportunissima sibi congruum, ac commensuratum devorant. Ab

216 homine quot errores in alimentorum delectu, qualitate, copia, condimenti, apparatu, ordine, et importunitate committantur, tu longe melius nosti, qui tot annorum spatio medicinam fecisti, et toties in illos aegrotantes incidisti, qui ob hanc unam potissimum causam et aegrotarunt⁶⁴, et perierunt. Nostro enim seculo gula adeo invaluit, ut homines longe magis ventriculi capacitate, quam viribus cibi, potusque copiam dimetiantur. Et licet ratio ipsis dictet, ut prava fugiant alimenta, nihilominus potius fungos, fructus fugages, et id genus alia, quae facillime corrumpuntur, et ut Galeno 2⁶⁵ <libro> De alimentorum facultatibus ex ea corruptela in succum veneno finitimum vertuntur, quam salubria, et inculcata cibaria, et alimenta devorant, et ingurgitant. Quare patet, rationis merito hominem potius et deteriolem et breviolem vitam consecutum fuisse, quam bruta acceperint. Quocrica, nisi ad

⁶⁴ R: *aegrotarunt*.

⁶⁵ R: *numero rovesciato*

altiora, verioraque principia confugiamus, impossibile omnino est, naturam, quam semper Galenus, et Hippocrates iustissimam vocant, ab iniustitia vindicare, et Theophrasti querelas iustissimas non iudicare. Quapropter, sicuti rationem reddere non licet, cur inter animalia sola mulier in partu acerbissimis, ac vehementissimis doloribus, ac cruciatibus foetum edat; cum tamen natura longe magis de mulieris, quam brutorum foeminarum salute, et partus facilitate debuisset esse sollicita, ita et cur appetitus in homine rationem subiiciat; et cur ratio ei potius deteriorem vitam afferat; et cur, uno verbo, is adeo brevi tempore hac lucis usura fruatur, scire est impossibile, nisi ad veracissimam Historiam consurgiamus, et id, quod superius dictum est, denuo repetamus.

217 Sicut enim primus nostrum | omnium Parens ante lapsum poterat evadare immortalis, et solum post Divini praecepti transgressionem, in ultionem peccati, mortalis factus est; ita cum vidisset Deus Optimus Maximus hominem libero arbitrio, quo nil praestantius, aut sublimius esse potest, abuentem, propter illud idem, eius vitam, quae etiam post Adae lapsum, ad millesimum prope annum pertingebat, fuit abbreviata, nam filius Enoch. et octavus post Adam, vixit nongentis, sexaginta, novem annis. Sic enim habemus libro Genesin capite 6 dixitque Deus, Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est; eruntque dies eius centum viginti annorum. Quod autem propter peccata adeo brevis reddita fuerit hominis vita, ex verbis, quae paulo post habentur, clarius patet. Videns autem Deus (inquit historia in eod, capite) quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, poenituit eum, quod hominem fecisset in terra. Quinimo summopere cupiens hominem a sceleribus emendari, priusquam hominis aevum ad centesimum et vigesimum annum, sicuti comminatus prius fuerat, redigeret, permisit universale diluvium, ut humanum genus, quod postea futurum erat, talem, ac tantam videns correptionem, seu punitionem, ab erroribus, et peccatis emendaretur et abstineret. Nam post diluvium vixit Noe nongentis quinquaginta annis, quia fuit iustus. Deinde habemus Heber quadringentis

triginta annis vixisse: eius autem filium ducentis et novem annis. Post quem alius vixit ducentis et septem; et post ipsum alius
 218 ducentis. Abraham vero centum septuaginta | quinque vixit annis. Et in summa, clare perspicimus paulatim a summa Dei clementia et bonitate annos de hominis vita fuisse detractos, prout etiam hominum malitia crevit, et semper in deterius lapsa est. Unde etiam in hoc nobis convenit, ac par est, admirabilem et nostri Conditoris bonitatem, et naturae ipsius ministrae summam iustitiam admirari. Nam propter vitae brevitatem et innumeri arcentur errores, et homines, nos undequaque insipientes, aut mente capti sint, ad vitam hanc adeo brevem, et terrena omnia contemnenda, et aeternitatem ipsam, coelestemque patriam, unde lapsi sunt, exoptandam, et consequendam efficacius impelluntur, Idque multo magis scientes, quod etiam humanum corpus, quod nunc corrumpitur, et in longe praestantiolem, nobilioremque formam redigendum et instaurandum.

De rationali animae immortalitate. Caput XXVIII.

Quibus autem mediis, sive secundis causis ad hominis vitam abbreviandam Deus Optimus <Maximus> usus sit, ad nostrum institutum declarare non attinet. Scimus quosdam opinatos fuisse propter aquas diluvii herbarum, segetum, eorumque seminum, imo et arborum, fructicum, et animalium, quibus homo vescitur, calorem nativum et aereum hominis vitae sustentandae accomodatissimum fuisse magna ex parte refractum, obrutum, et extinctum, ac subinde haec omnia ad hominis et innati eius caloris
 219 nutritionem ineptiora evasisse. Alii pu|tarunt propter solaris luminis tot eclypsationes temporum successione suborras, hanc calamitatem fuisse hominibus communicatam, eo, quia clarissimum est, mundum hunc inferiorem, a caelestibus illis corporibus, ac lationibus, et potissimum a solis splendore ac lumine caloris ministro, ac deferente gubernari: et ob id quidam alii dixere a Deo iustissimo, et optimo coelestes influxus in haec inferiora sensim

fuisse subtractos. Sed cum videam coeterorum viventium aevum suae naturae consentaneum illaesum, et immobile fere perman-
sisse, et solam hominis vitam quasi ad nihilum recidisse, et propter
hanc, et alias rationes, quas brevitatis causa praetermitto,
huiusmodi causas suspectas habeo: eo potius arbitror Deum
Optimum Maximum qui mortem non fecit, non quidem impulsive,
et secundis causis ab illo paratis, sed potius permissive, et perversa
hominis voluntate mediante, id fuisse consequutum. Hominis si
quidem voluntas proculdubio libera est; sed post Adae lapsum
appetitus sensitivus cum ratione pugnat interdumque praevalet,
eique dominatur, et sic innumeros homo committit errores in
victus ratio ne praesertimque penes animi curas, ac sollicitudines,
penes cibum, et potum, et penes res venereas. Et quamvis ante di-
luvium plus quam nongentis annis vixerint homines, et adeo
luxuriose, ut propter hoc unum erratum aquis diluvii fuerint obruti,
et demersi; nihilominus humanum semen tunc temporis validius
erat, et uberiore innato calore perfusum, sed propter parentum
errores sensim debilius evasit, et sic eius imbecillitas posteritati
220 paulatim fuit communicata. Ab imbecillis enim patribus | ut
plurimum adhuc imbecilliores filii procreantur: et iis membrorum,
ac partium imbecillitatibus insigniti, quibus partes praediti erant.
Quinimo unum aliud observamus in praxi, quod scilicet
frequentius articularis dolor nepotibus, quam filiis communicatur:
sicuti etiam, laesa alicuius arboris radice, non propinquioribus, sed
summis flagellis, sive ramis, citius et evidentius laesio et noxa
communicatur. Ob id ipsius hominis pravitatem, uti cernimus,
semper vitae brevitatis comitatur. Quam veritatem Horatius in 3
libro suorum Carminum pulcherrime his verbis expressit:
Damnosa quid non imminuit dies? Ætas parentum peior avis, tulit
nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiore. Quae quidem
sententia ex eo quoque confirmatur, quod non statim post factam a
Deo comminationem, et praescriptum centum et viginti annorum
terminum, hominis vita ad adeo breve spatium fuit redacta; sed
potius sensim ac sensim, et longo admodum annorum cursu. Ali-
quis etiam posset existimare, a primo nostrum omnium parente,

qui omnes plantarum, et animalium vires, ac proprietates exactissime callebat, eius filios, nepotes, ac pronepotes, in ratione victus, ac praesertim in alimentorum, quae plurimum nativi caloris, et nimium ignei, continebant, electione et usu adeo fuisse edoctos, et instructos, ut longiorem vitam adipisci potuerint⁶⁶. Sed quicquid de hac re sit, cum certissime sciamus homines olim usque ad nongentos et sexaginta annos vitam protelasse, et nostris temporibus rarissime octuagesimum transcendere; et subinde si quis velit rationem subducere, ex duodecim partibus humanae vitae (caeterarum omnium | eminentissimae) reliquis illaesis permanentibus, undecim partes detractae, et funditus eversae fuerunt, idque ea potissimum de causa, ut humanum corpus, nunc propter peccatum primi parentis in corruptionem descendens, tandem et ipsum, una cum sua forma, aeternitatem et incorruptionem consequatur; cum non minus nos, qui undecima hora ad vineae culturam accessimus, quam ii, qui prima hora venerunt, etiam penes partem corpoream, aeternitatem consequi valeamus: cum apud eos plerosque sapientissimos philosophos somnus ipse sit melior nostri pars, et vita nostra innumeris et maximis repleta sit miseriis, ac calamitatibus, quarum praecipua est assidua mortis meditatio; ac subinde iustorum mors somnus est placidissimus, sicuti vita haec nostra mors a sapientibus dicitur, et revera est, vel potius via ad morte, cum nullam prorsus habeat stabilitatem, et permanentiam, quis iuste poterit et nostri Conditorem, et Naturam arguere? Cum praesertim hac una de causa fuerit ad isignem brevitatem vita hominis perducta, ut tandem et ipsum corpus immortalitatem, et summam perfectionem induat? Que si verissima sunt, quid erit dicendum de ea hominis parte, quae ad sui conditoris imaginem, ac similitudinem (id enim ter repetit Divina Scriptura) creata est? Et si in humano corpore tantum, et tam admirabile inest artificium, ut de eo in libris De usu partium

⁶⁶ R: potueriut.

mentionem faciens Galenus, semper obstupescat, et indicibili admiratione repleatur, etiamsi id ad suam formam relatum, quam
222 malleus habet ad ipsum artificem; si, inquam, hac parte terrea, crassa, passibili, ac lutosa (ut Galeni verbis utar) tantum artificii, atque excellentiae inesse conspiciamus, nonne alteram hominis partem, eque artificio proportionem respondet, et coelestem, et divinam, et abstractam, et impassibilem esse fatebimur? Quinimo nisi ratio, et hominis anima esset immortalis, et solum hac brevissima vita fruerentur, iure merito natura iniquitatis esset accusanda, quia cum homo rationis merito innumeris animi curis ac calamitatibus repleatur, et in singulis inductione facta mortem ipsam certissime futuram praevideat, huius solius contemplatione, nisi minus sapiat, quam bellua, ad caeterorum brutorum differentiam, miserrimam quoque, nedum brevem vitam duceret. Sed⁶⁷ tandem ex his, quae de animae essentia ex Galeni placitis in hoc libro scripta, probataque sunt, facillimum est colligere, rationalem hominis animam, extrinsecus accedere, e materiae potentia non educi, ab ipso corpore non pendere, ac subinde sui natura impassibilem et immortalem esse. Scimus profecto Galenum nunquam ausum fuisse dicere ipsam sui natura corrumpi, et mortalem, aut corpoream, sed semper id se ignorare fassum fuisse. Quod non leve argumentum est, ipsam mortalem non existere. Si enim id aliqua ratione demonstrare potuisset, procul dubio maximus hic Philosophus eam tandem adeo assidua in hac re (ut ipse inquit in fine libri De formatione foetus in utero) meditatione facta, utique excogitasset, et invenisset. Maximus Aristotelis Commentator Averroes ad altiorem naturalis cognitionis gradum elevatus ipsam rationalem animam incorruptibilem certissime
223 cognovit: sed qui in principii sui magistri persistere nolens, ad primum hominem, et illum subinde a Deo Ter Optimo Maximo

⁶⁷ In questa riga, ed in quella successiva, la stessa mano che verga la prefazione, con lo stesso inchiostro, annota a sinistra, in latino una frase che sembra emendare il testo: *Quid de anima colligatur ex Galeno* riferito all'inciso successivo.

creatum naturali lumine non⁶⁸ potuit pervenire, in duo maxima absurda incidere fuit coactus. Nam ad evitaanda infinitatem in actu, quae tamen in substantiis corpore et magnitudine carentibus et in potentia non est absurda et impossibilis protulit hominis intellectum ipsum non quidem informare, sed ei solum assistere, et quod deterius est, in universa humana natura unum et indivisibilem esse. Dixi in rebus et virtutibus magnitudine carentibus, et potestate, infinitum non esse absurdum, quia Aristoteles negat infinitum actu in rebus corporeis, et materialibus tantummodo, ut apud ipsum videre est 3 <libro> Physicorum textu 34 et 39 ibi enim ait de hoc infinito pertractare ad physicum attinet, et licet a textu 35 usque ad 39 de omni infinito etiam ad abstracta spectante videatur pertractare, et asserere naturam etiam in abstractis infinitum abhorreere, nihilominus adversus huiusmodi infinitum nullam aliam efficacem rationem adduxit, nec desunt rationes, quibus potest sustineri. Sed dato quod etiam in abstractis infinitum sit impossibile, et absurdum, tamen dicere possumus ex rationalis animae immortalitate non inferri infinitum actu, sed solum potestate, quod quidem ab Aristotele conceditur in 3 <libro> Physicorum. Quia illi semper fit, et fieri potest nova additio, in qua consistit essentia illius infiniti quod est potentia, ut habemus textu 57 ex eo quia semper aliud fit, et paulo post inquit, quod omnino sic est infinitum, ut semper aliud, atque aliud accipiatur. Et licet
 224 ibi addat, et acceptum quidem semper finitum sit, et subinde, cum ex Aristotele mundus fuerit aeternus, infinitus animarum numerus praecessisse videatur, attamen in textu 63 perfectius infinitum definiens, inquit esse id, cuius secundum quantitatem accipientibus, semper aliquid accipere extra est, et non addit illam particulam, et acceptum quidem semper finitum sit. Cum igitur semper nova animarum additio fieri possit, nec unquam, ex Aristotele ad finem devenire, et ad talem numerum et qualitatem,

⁶⁸ R: *luminenon*

qua non possit alia maior usque in infinitum addi, possumus probabiliter arbitrari hanc fuisse mentem Aristotelis, et penes argumentum de infinito actu non sibi contradicere. Et quamvis in textu 57 dicat (et acceptum quidem semper finitum sit) possumus taemen respondere, quod quamvis Mundus ex Aristotele non habuerit principium, nihilominus animarum numerus hucusque a parte post finitus est, posteaquam nunc ultima anima datur, et semper per totam eternitatem ultima dabitur; nec unquam ad talem multitudinem perveniamus, qua maior non possit exhiberi, et nova additio fieri. Cum igitur numerus praecedens finitus semper sit a parte post, non possumus⁶⁹ ex Philosophi sententia affirmare talem numerum actu finitum esse sed solum potestate. Si quis vero rursus obiiciat ipsum in textu 75 solvendo instantias quibus probaverat dari infinitum actu, dixisse tempus et motum infinita esse, et intellectionem, non permanente accepto, idest praeterito, ac subinde non actu sed potestate infinita esse, et ex hoc inferret, quod si permanet acceptum, et animae iam praeteritae, dabitur infinitum actu; huic dico id esse per accidens, quod parte praecedentes remaneant, vel non remaneant, | et hoc superabundanter additur ipsi infinito potestate tali. Nam pro eius essentia constituenda, ei sat est, ut semper aliquid in potentia remaneat. Sed ad tollendum infinitum actu, sufficit ut sequentes partes semper remaneant accipiendae, et producendae. Cum enim Aristoteles de motus eternitate, et hominum generatione meminisset, non possumus imaginari ipsum animarum numerum, et difficultatem non vidisse. Caeterum Averrois decreta a D. Thoma firmissimis argumentis evertuntur. Si enim (ait) non informaret, sed solum assisteret, uti nauta navi, sequeretur, quod homo non intelligeret, ac subinde non esset homo, quia per propriam suam formam debet habere suum esse: sed detracto intellectu, forma, quae remanet, non est hominis propria, sed brutis communis. Et quia hoc

225

⁶⁹ R: *possus*.

maximum incommodum vidit Averroes, rursus, ut illud effugeret, in homine cogitativam ab eo vocatam facultatem ab ipsa imaginativa realiter distinctam excogitavit, vel potius somniavit, ac pueriliter, absque ulla necessitate, entia mutplicavit: cum nihil ab immaginativa in opere plane differat. Quod si intellectus unus esset⁷⁰ in cunctis hominibus, ac veluti intelligentia quaedam abstracta, quam humanam Averroistae intelligentiam vocant, sequeretur, quod quoties unus homo aliquid actu intelligit, reliqui etiam omnes illud idem intelligerent. Neque tutum est eorum subterfugium, dum inquirunt, intellectiones a diveris hominibus varias, ac diveras contingere eo, quia obiecta intelligibilia, quae a diversis facultatibus imaginatricibus, seu phantasiis, intellectui offerentur, varia sunt. Si enim concedamus, intellectum esse abstractum, et in omnibus hominibus unum et indivisibilem, impossibile omnino est, ut, dum ab uno obiecto intellegibili movetur, in omnibus eodem modo non moveatur. Addimus huiusmodi Averrois sententiam intellectus aeternitatem non probare: quia si haberet esse et suam substantiam in cunctis hominibus tanquam in sua sphaera, verissimum est, quod in his, quae sunt eiusdem speciei, quicquid secundum naturam competit uni, non repugnat alteri, sed competit pluribus hominibus, ut relatione pestis communiter grassantis, vel belli, ut pereant: ergo non repugnat ut omnes simul pereant; si non repugnat, ergo est possibile ut pereant: sed possibili posito in esse, nunquam sequitur impossibile. Ita plurimi homines coitu, et propagatione non gaudent. Est igitur per accidens, ut quidam propagatione utantur, et quidam non: quae vero per accidens sunt, possunt esse et non esse. Si itaque aut propter aut propter omnium interitu, aut propter abstinentiam Venere, humana sphaera aboleretur, nonne et ipse intellectus, sive intelligentia humana simul periret? Reliqui vero fere omnes Aristotelis interpretes opinati sunt, ipsum credidisse

⁷⁰ R: *esser*.

intellectum aeternum esse, et non unum, sed multiplicatum, et in uno excepto Alexandro Aphrodisaeo, qui posuit ipsum corruptibilem: sed videns plurima absurda adversus hunc sententiam suboriri, et clarissimas Aristotelis auctoritates, in quibus ipsum et immortalem, et abstractum statuit, subterfugere volens, in longe deterius erratum lapsus, asseruit, agentem hominis
227 intellectum Deum esse. Platonem | porro rationalem animam, tum aliis in locis, tum potissimum in Phoedone, in quo huiuscemodi contemplatione ex professo pertractavit, divinam, et immortalem posuisse, adeo clarum est, ut nulla indigeat probatione. Aristoteles saepius asseruit intellectum immaterialem esse, eo quia ipsius operationes corporales non sunt, neque organo obeuntur materiali; quod quidem saepius probavit ne dum in proemio libri De anima, et in 3 libro ac potissimum textu 7 in fine, et textu 15. Verum etiam id apertissime testatus est 2 <libro> De generatione animalium capite 3 in cuius medio, Quorum enim (inquit) prinipiorum actio corporalis est, haec sine corpore inesse non posse certum est, ut ambulare, et quae sequuntur. Et paulo post subdit: Restat igitur ut mens sola extrinsecus accedat, eaque sola divina, sit: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. In quibus illud notandum, quod ipse haec subiunxit, uti dubitationem solveret, quam paulo supra proposuerat. Et erat an omnes tres animae, vegetalis videlicet, sentiens, et rationalis e semine gignatur et producantur, vel potius earum pars. Ipsam igitur solvit ex propria sententia, quemadmodum gravi Philosopho conveniebat. Cum enim dixisset, quod de mente etiam quonam tempore, et quomodo, et unde eam recipiant, quae principium id participant, plurimum dubitatur, addit enitendum esse pro viribus, et quoad fieri potest, et respondens concludit, quod vegetativa, et sensitiva habent esse in corpore, et a corpore, non autem intellectiva, quia nihil cum eius actione communicat actio corporalis. Unde nescio quo spiritu ducti Alexandrei dicere ausi
228 sint Aristoteles | hoc in loco de intellectu agente, qui ex eorum sententia Deus est, verba facere. Cum enim quaerat an omnis anima sit in potentia seminis, et solvens dicat, quod sola mens est

ante compositum, et extrinsecus advenit, quomodo quaeso de Deo loqui potest. Ei enim sermo est de animabus, quae sunt in potentia seminis. Sed nemo esset unquam adeo stupidus, qui vertet in dubium an Deus esset ante compositum, aut in potentia seminis, cum et simplicissimus sit, ab omni compositione undequaque alienus. Sed quid in maximorum Philosophorum, ac Medicorum sententiis referendis immoror, si omnium primus Hippocrates, in libello De carnibus, animae originem coelestem esse fatetur, et eius substantiam, quam caloris nomine vocat, immortalem facit. Nam licet quibusdam communibus sententiis et opinionibus prius se usum fuisse affirmet, coactus nimium in arte Medica pertractanda commune principium plurimorum sententiis proponere; tamen suam sententiam patefaciens, aperte inquit, quod id, quod calidum, caloremve dicimus, quiddam non mortale esse sibi videatur. Sed ad rationem ex dictis desumptam veniamus. Aristotele 2 <libro> De anima nos docet, animae facultates non nisi ex functionibus ipsis cognosci posse. Sed superius probatum est et nutrientem functionem posse in nativum viventium calorem, tanquam in principium, ac principale agens, referri, absque ulla prorsus superioris facultatis necessitate. Innatus enim calor, ut ostensum est, potest seipsum absque alio opifice aequè bene has

229 omnes operationes obire. Sed altera ex parte impossibile omnino est, innatum calorem absque alia superiore et eminentiore virtute, aut divenire, aut componere, aut, inducere, aut ratiocinari, ac syllogizare, aut consequentiam, aut repugnantiam in rebus cernere, aut providentia uti, aut artes ac disciplinas construere, aut alias huiusce classis munia sexcenta perficere. Quocirca necessarium omnino est, in harum functionum causa indaganda, nativo calore posthabito, ad altiorem vim confugere, eique manum dare, illiusque virtutis, et animae facultatis auxilium implorare, quae actionibus edendis sit idonea, a subinde sit elementorum qualitate, ac omni facultate maior, propter diviniore ipsius functiones, quarum virtute et omnia cognoscere, et omnia fieri, in homine ipso luce calrius conspicimus. Non possumus autem hanc animae virtutem sublimiorem subterfugere, credendo naturalem

calorem a coelesti lumine et calore adiutum posse tales, ac tantas operationes exprimeret, sicuti ab eo auxilium nactus foetum et animal ipsum fingere et efformare potuit. Nam calor et vis illa coelestis, quaecumque illa sit, quae in foetum efformatione innato calori suppetias tulit, post formatum foetum, et post animam in eum infusam, ac genitam, in foetu iam concepto atque perfecto non manet, ut Galenus in fine libri De formatione foetus nos docet, sed recedit. Si enim maneret, inquit, ipse, et illamet vis, quae corpus nostrum format, illud idem deinceps gubernaret, ac dispensaret, utique omnium partium numerum, ac usum optime cognosceret quae nos regit anima, appetitionibus ipsius inserviente

230 parte videtur ignorare. Vix enim | (inquit Galenus) ex dissectione a peritis propria uniuscuiusque musculi inveniri scientia potuit: antequam vero dissectione⁷¹ exploremus, neque partes corporis, neque ipsarum functiones cognoscimus. Neque possumus evadere dicendo, huiusmodi formatricem vim a nimia corporis humiditate obtundi, et stolidam reddi, ac subinde non, nisi corpore secescente, corporis particulas, et earum utilitatem posse percipere: quia nihili humidius nostrae generationis principiis corporeis esse potest; nihilominus vis illa caelestis atque sublimis in illis insita in nostri corporis, ac omnium animalium fabrica, ut Galenus inquit loco citato, summam et sapientiam, et potentiam prae se fert. Insuper innatus calor, ad proprias edendas functiones, corporeo indiget organo; rationalis autem animae vis, ad proprias edendas operationes, organo non eget corporeo; et subinde cum non sit organica, nec eget corpore, sui natura abstracta, corporis expers, et immaterialis existit, corruptionique non est obnoxia. At vero ipsam a quacumque corporea facultate liberam et immunem esse, hac ratione Galenus 7 De placitis Hippocratis et Platonis probavit: Si de animae essentia (inquit) definitum est, aut velut splendidum quoddam, et aethernum corpus ipsam esse, aut veluti

⁷¹ R: *dissectione*.

cum Stoici, tum Aristoteles quandam corporis expertem substantiam: primum tamen ipsius vehiculum esse hoc corpus aethernum videlicet, cuius interfectu cum caeteris commercium habeat corporibus. Sed paulo ante huiusmodi ambiguitatem

231 dirimens, ita | scriptum reliquerat: Ex his igitur (inquiens) quae apparent, cogitaverit aliquis ventriculorum cerebri spiritum, duorum alterum siquidem corpore caret anima, primum esse ipsum eius, ut sic dicam, domicilium: si vero habet, illum ipsum spiritum animam esse. Haec ille. Sed rem totam certius exprimens haec formalia verba subiungit: Sed cum ventriculis illis confractis, paulo post rursus sentiat, rursusque moveatur animal, dici non potest illam esse spiritum. Satius est igitur arbitrari in ipso quidem cerebri corpore animam habitare, quali tandem cunque sit substantia. Non enim id iam quaeritur, primum vero ipsius instrumentum ad omnes animantis tum sensus, tum voluntarios motus illum esse spiritum. Proindeque eo dissipato, dum novus intro collectus sit, non quidem vita, sed sensu tantum ac motu privari anima. Quod si ille fuisset ipsa animae substantia, eo, profecto, dissipato, animal statim ipsum simul interiisset. Deinde ait: Itaque arteriarum spiritus vitalis et est, et appellatur; animalis autem in cerebro consistit, non tanquam animae substantia, sed quasi organum primum ipsius in cerebro habitantis, qualiscunque ea sit substantiae. Et paulo post inquit: Quod autem animalis spiritus neque substantia sit animae, neque eius domicilium, sed duntaxat instrumentum primum, inde didicimus, quod ipso per vulnera evacuato, statim veluti mortuum redditur animal; recollecto autem, reviviscit. Ex quibus clare constat, ipsum hac ratione impulsus voluisse animam nostram praestantior, simpliciorque esse, eamque peculiarem, ac simplicem et

232 incorpoream habere substantiam. Si enim anima aetherea et spiritiosa animali substantia praestantior est, et spiritus hic corporum est praestantissimum, tenuissimum, atque purissimum, necesse est eam corporis expertem esse. Neque possumus nunc asserere ipsam incorpoream quidem esse, sed nil aliud praeter innatum calorem, qui ipse incorporeus existit. Nam praeter id,

quod superius ostensum est, et omnibus patere potest, quod huiusmodi calor et simplex qualitas, non potest rationalis animae muniis fungi, sed altior vis de necessitate requiritur, eadem ratione, qua Galenus utitur ad probandum animam non posse esse spiritum, qui eo in cerebri permeantibus vulneribus inanito, aut cerebri compressionibus obruto, ut in apoplexia perfertim fieri cernimus, sensu et motu animal destituitur; sed eo restaurato, denuo reviviscit: hac eadem ratione possumus probare, animam innatum calorem per huiusmodi aethereum, animaleque spiritum diffusum, et in eo subsistentem, esse non posse: quia calor accidens cum sit, ad hoc ut conservetur in esse, hoc eodem spiritu, ceu subiecto indiget, et spiritu inanito, aut obruto, vel quoquo pacto corrupto, una calorem in eo disseminatum perire, et evanescere necesse est. Habemus insuper aliam Galeni auctoritatem in Fragmento de substantia naturalium facultatum superius quoque a verbum exaratam, in qua inquit, quod animam nostram alii putarunt esse corporis expertem, alii spiritum esse; alii ne esse quidem illius propriam ullam substantiam, sed corporis substantiae proprietatem dici, quae earum rerum, ad quas faciendas apta et nata est, vires habebat. Et tamen post subdit: Ego
233 | vero <inter> hos medium quendam ordinem sequor. Quis autem sit hic medius ordo, quem sequitur, conicere facile possumus ex eius verbis, quae paulo infra profert, inquit, illud sibi perspicuum videri, quod licet fortis in haec corpora commigret, ea tamen eorum obnoxia sit naturis, quae, uti dixerat, sunt ex quadam elementorum temperatione conflatae. Unde medium hunc ordinem vocat, eo quia videlicet anima neque sola sit proprietas substantiae corporis ex elementorum orta qualitatibus, neque simpliciter substantia sit incorporea, quae per se consistens nullo corporis eget adminiculo. Et ob id licet incorporea sit, attamen corporis commodis inservit, nec potest citra bonam eius temperiem integras actiones expromere. Quamdiu enim (inquit toties Galenus) corporis est constricta vinculis, illius ornatu et bona constitutione opus habet. Et idem scribebat, ipsam eorum naturis inservire, quae sunt ex certa elementorum temperatione ortae. Neque quod ad

artem Medicam pertinet, quicquam sibi officere putat, quod
 ignorat, quemadmodum immittantur, aut ab aliis in alia corpora
 concendant animi. Oportet enim profecto idoneum esse id corpus,
 quod animam recepturum est, et si sui temperamenti magnam
 ipsam emigrare. Ex quibus Galeni verbis duo plane clara colligere
 unusquisque potest; primum, quod anima, quam simplicem, et
 corporis expertem dixerat, corporis legibus et natura tenetur;
 alterum quod animae propria sit substantia, quae per se sine
 corpore consistat. Nam illa verba. Nam illa verba (in corpora
 234 com|migrare aut protinus emigrare) nil aliud significare possunt.
 Quod si est, illam aperte Galenus pronunciat esse immortalem et
 indissolubilem, etiamsi in huiuscemodi consequentiam incidere
 non audeat, cum in eodem loco id se prorsus ignorare fatatur. Ex
 his pariter colligimus falso argumentari quosdam adversus animae
 nostrae immortalitatem. Et incorporeitate, cum inquirunt, ipsam
 neque epotum venenum, neque malos affectus corporis sustinere;
 sed propter haec corpore emigrare coactam esse, et subinde ab
 affectibus corporeis aliquid pati, et ex consequenti quandam cum
 corpore communionem habere, ac corpoream, et corruptibilem
 esse. Haec enim consequentia nulla prorsus est. Nihil enim
 quicquam patitur anima: sed illa tantum modo, quorum merito
 anima corpori consociatur, et hoeret, afficiuntur: sunt autem
 innatus calor ac insitus spiritus, in quo ille subsistit, quae quum
 extremo corporis vitio dissolluntur, anima libera et expedita
 necessario de corpore decedit, quia in eo nullum amplius proprium
 et consuetum munus potest obire. Et si quis rursus obiiciat, nos
 superius dixisse, quod laeso et morbose praesertim intemperato
 cerebro, aut angustia obsessio, ut in apoplexia, vel consimili
 contingit affectu, mens et animae vis, et animae actio perturbatur,
 depravatur, et impeditur: sicuti cerebro bene habente, hae omnes
 animales functiones inculcate eduntur; et ex hoc colligat, animam
 corpori inservire, eoque apto et idoneo indigere: huic primum
 respondemus, admittendo, ipsam animam, donec una cum corpore
 connectitur, sive consociatur, eo uti; sed tamen non ut instrumento,
 235 | sed potius (ut Galenico loquendi modo utar) tanquam domicilio.

Sicuti enim pictor alioquin incolumis, et in arte pingendi peritissimus, et penicillo et aliis organis instrumentissimus, ad hoc, ut probas efficiat picturas, loco, sive domicilio indiget luminoso, et ab obscuro, et tenebroso ab opere prorsus impeditur: sic anima, dum in nostro immergitur corpore, illo non tanquam instrumento, sed tanquam domicilio recte constituto, ad ratiocinandum et intelligendum, opus habet. Galenus enim 2 <libro> De locis affectis capite 9 de hac controversia loquens, Si haec animae pars, inquit, ita esset in continente ipsam corpore, ut nos in domo aliqua, in primis fortasse: nullam ei noxiam afferri putarem a loco: quoniam vero ipsam laedi videmus, quomodo laedatur, est investigandum. Si vero veluti forma quaedam corporis est ab ipso inseparabilis, eam laedi non inficiabimur ob suscipientis ipsam corporis alterationem. At quia de hac re inter philosophos ingens pugna est, aliis eam veluti in domicilio contineri dicentibus; aliis vero ipsam corporis formam esse putantibus: idcirco, quomodo laedatur, inventu perdifficile est. Quod vero laedatur, ab experientia discere licet. Nam fracto osse capitis, et compresso cerebro, protinus sensum omnem amittit aegrotans. Ex quibus verbis colligimus, quod licet Galenus sub dubio reliquerit, an anima sit in cerebro, tanquam agens domicilium, vel tanquam forma in materia; attamen si sit tanquam in domicilio, nulla ei noxa |
236 essentialis a loco potest advenire; sed solum impeditur. Secundo possumus obiectionem retorquere, et experientiam ipsam in medium adducere. Videmus enim quam saepissime, dum potissimum artem medicam exercemus, ad organorum omnium, imo totius corporis labefactionem, et omnimodam fere destructionem, rationalem vim incolumen permanere, et in propria functione nihil omnino laedi. Nedum enim ratione alicuius insignis et lethalis affectus, verum etiam ratione marcoris, corpus universum, ac omnia principalia membra, praesertimque cerebrum omnino languent, et calor innatus, insitusque spiritus pene omnis extrinsecus est, et facies apparet Hippocratica, et licet aegrotantes ad extremam vitae lineam sint redacti, tamen rationalis animae functiones saepissime inculpatas, imo nonnumquam, quam antea,

meliores exercent. Et insuper Aristoteles primo De anima textu 12 inquit maxime simile proprio operi ipsius animae esse intelligere, et hoc maximo iure, quia versatur circa universalia a materia seiuncta suo proprio munere: et mens a vehementi intelligibili nullatenus offenditur, quia corporeo non utitur organo; et intellecto sine corporis et spirituum permutatione fit, quinimo dum attentius speculamur affectiones non percipimus. Alii vero ex proemio primi De anima ab Aristotele dicto excitati (dum ait, si alia non habet opus propriam non contingit separare) sic arguunt: Corpus est animae organum, quo, ad edendas proprias functiones, indiget: si sic, ergo non habet opus proprium: ergo solitaria et a corpore
 237 seiuncta nil potest efficere: sed absurdum est, animam inertem | et otiosam esse: ergo non poterit separata ac solitaria consistere. Quod si a corpore seiungi nequeat, et non possit per se subsistere; ergo una cum corpore peribit: ergo neque incorporea erit, neque divina, sed corporis, et elementorum particeps. Quibus una cum D. Thoma, et aliis possumus facile respondere, animam⁷² non esse ita corpori obligatam, ut assidua illius ope indigeat. Hoc enim non affirmavit Philosophus illis verbis. Neque nobis licet ex illis elicere humanam mentem ex Aristotele opinione mortalem esse, eo quia scilicet sine phantasia non intelligit; nam ipsemet Aristoteles textu 20 tertii libri De anima dicit aperte esse aeternam et immortalem, et nil intelligere sine phantasia, et subinde id est intelligendum dum est una cum corpore coniuncta, ut recte latini interpretantur. Qui aiunt Menti ex sui conditione competere opus proprium, ex accidenti tamen, ut corpore iuncta phantasia indiget. Nam quemadmodum Deus Optimus in universo, natura mediante, sive secundis causis, plures operationes exequitur, etiam si eius substantia naturae, et universo, non sit obligata, et adstricta, imo longe praestantiores habeat actiones absque ullo naturae, secundarumque causarum adminiculo: Et sicuti Galenus 17 <libro> De usu

⁷² R: *auinam*

partium capite 1 apertissime fatetur, coelestium quoque corporum intelligentias, praeter motum, quem illis exhibent, in haec inferiora plures alias et praestantissimas actiones exercere: ita humana mens ad Dei similitudinem effecta, creataque corpori, quod regit, non ita adstricta, aut subiecta est, ut sine ipsius ope eminentiores non
238 possit edere functiones: quia, ut ratiocinetur, | corporis non eget adiumento, quo ut instrumento utatur, sed per se solam ratiocinatur et intelligit. Hoc enim non concessio, longe rationabilius posset natura reprehendi, quod homini inexplebilem appetitum indidisset. Neque vero de naturali vel sensitivo, qui propter divinae legis praevaricationem corruptus est, loquor; sed de voluntario, qui ab intellectu sola ratione, non re et subiecto distinguitur. Homo siquidem naturali quodam instinctu omnia scire et cognoscere, omnia possidere desiderat, et uno verbo, omnium bonorum voluntatem et appetitum habet insatiabilem et immensum: qui cum in hac brevissima vita suum actum deduci et satiari non queat, aut frustratorius et otiosus erit, aut solum, ubi mens ab hoc corpore fuerit seiuncta, perficietur, ad suumque perfectum actum perdu-
cetur, et, ut Divinis verbis utar, tunc solum satiabitur, cum ei gloria sui conditoris apparuerit. Ad haec sicuti rationalis anima a corpore secreta ex sententia D. Thomae intelligit per species infusas a Deo; ita etiam sine corpore potest intelligere, et hoc eo magis, quo illa cognitio, quae in corpore sit, brevissimo tempore perdurat: et insuper longe plures sunt homines ab intellectione et speculatione alieni, rudes, et ignari, in quibus frustra anima rationalis esset unita, quia in illis suum finem non assequitur. Concludamus igitur, ac pro huius operis complemento dicamus, quod si humana ratio a principio nostri corporis partes, ac earum usum non agnoscit, si est veluti tabula rasa, ut ait Plato, in qua nil scriptum est, si nonnumquam, propter cerebri morbos, in functionibus laedi,
239 impediri, ac titubare videtur, id contingit, quia licet corporea et organica non sit, eget tamen, quamdiu corpori iuncta est, in suis edendis functionibus, aliqua facultate organica, quae existens in corpore ei phantasmata, ex quibus species intellegibiles oriuntur, subministret. Et in homine solum naturalis calor est ipsius

instrumentum, cui optime disposito, tanquam vegetali et sentienti animae, ac veluti tetragono, rationalis anima tanquam pentagonus superveniens hominem perficit, et informat, et quascunque ipsius proprias operationes molitur. Quarum illa (quam etiam reliquarum omnium praecipuam, et praestantissimam statuo) cuius merito ab individuantibus conditionibus ipsum universale (circa quod ipsamet veritas, quae aeternorum est ex Aristotele primo <libro> Posteriorum <analyticorum> versatur) abstrahit, ac sensim usque ad primum et unum rerum omnium principium certissime dignoscendum se erigit, eius de necessitate (dicant vel credant alii quidquid velint) divinitatem et immortalitatem nobis demonstrat: et subinde ipsius universali maximum ornatum, perfectionem, nexum, et colligantiam, quam semper natura in omnibus mirum in modum affectat, atque pro viribus molitur, nobis patefacit. Si enim ab homine etiam penes animam aeternitatem detrahas, nulla prorsus horum sublunarium, ac corruptibilium cum coelestibus, ac aeternis illis corporibus, atque motoribus colligantia superest: quoniam licet elementa secundum se tota⁷³ incorrupta servari possint; tamen sui natura omnes partes, ac subinde ipsum totum habent corruptioni obnoxium. Sed homo corpore passibili, mente

240 vero sui natura incorruptibili praeditus, optimo iure | et Microcosmos, seu Parvus Mundus a Galeno, maximisque philosophis nuncupatur, et mundi superioris et inferioris, coelestis et elementaris, nexum et ornamentum undequaque perficit. Hominis enim solius natura inter belluas, et sempiternas mentes constituta est media: quippe quae forma sit non ita penitus abstracta, ut corpori inferi non queat; neque corpori sic demersa, ut aliquando emergi non possit; ac proinde cum utriusque extremis, nempe cum formis tam caducis et materialibus, quam abstractis, et immortalibus media mutuaque societate conspiret: quae quidem communitio cum nulli conveniat enti, praterquam homini, et rerum

⁷³ R: *tora*.

natura ab uno⁷⁴ eterno non feratur ad aliud, nisi dato certo medio, profecto concludendum⁷⁵ firmissime est hominem ratione corporis interitui esse obnoxium; merito vero intellectus immortalis esse participem. Quare rationalis anima medium quoddam inter abstractas materialisque formas optimo iure statui potest: et, ut in hoc recte censuit Averrhoes, aeternorum et corruptibilium est vinculum, et ob id utriusque extremi proprietates participare debet. Si quis aute obiiciat sui natura corruptibilis actum esse non posse, huic D. Thomas in prima parte questionum 76 articulo 3 nititur respondere: Verumtamen, quia, sive illud corpus per se, sive per accidens sit corruptibile, semper verum erit animam rationalem sui natura aeternam mortalis corporis actum esse, ac subinde cum perpetuo tempore informandi vim habet, illa non poterit per
241 modicum illud tempus, quo informat, | proprium munus explere; forsitan melius est arbitrari naturale lumen non posse realem responsionem excogitare; et fateri, sicuti superius quoque ostensum a nobis est, Deum Optimum ante primi parentis lapsum, media ei tradidisse, quorum merito etiam penes corpus poterat immortalis evadere. Quocirca mirandum non est veteres Philosophos non potuisse hominis naturam intelligere, quia finem, ob quem Deus illum condiderat, ignorabant. Cum enim hominis finis esset supra naturam, nimirum perpetua sui conditoris fruitio, ab illis prorsus ignorata, ipsa quoque media, per quae ad talem finem perveniret, explorare non potuerunt. Cum igitur homo penes partem corpoream corruptibilis esset, ac subindet ad tantum ad talem finem devenire non valeret, summus Opifex ei contulit media, nimirum gratiae donum (cuius longe maior est vis quam naturae) ut eius merito etiam penes corpus a corruptione immunis fieret; quod natura sine corruptione esse non poterat. Quamvis igitur si corpus ipsum spectemus, unio videatur inconveniens: attamen si

⁷⁴ R: *vu.*

⁷⁵ R: *concludendum.*

conditoris nostri spectetur intentio, convenientissima censere debet. Is enim statuerat omnibus creaturis se ipsum communicare, illis omnibus aeternitatem exhibendo. Sed quia omne non erant illius capaces, voluit merito gratiae hominis corpori aeternitatem tribuere, quia in eius corpore reliquae omnes creaturae, omnesque gradus entium, nimirum elementare, mixtionis, vegetativum, sentitium, et intellectuum continentur. Quinimo, si coelestia
242 corpora, eorumque motus in ipsum hominem tanquam in finem diriguntur, ut testatur Aristoteles, et finis nobilior esse debet iis omnibus, quae in ipsum ordinata sunt; si coeli sunt incorruptibiles, multo magis homo debet esse liber ab interitu. Haec sunt, clarissime Octavi, quae tum nostri, tum aliorum ingenii excitandi, et exercendi causa de animae essentia, ex Galeni mente, exarare volui, ea potissimum intentione ductus, et impulsus, ut Galenum ab ignorantium maledictis vindicarem, et ut post hac omnes, qui hos nostros labores legent, ipsum ceu Divinum quendam Philosophum extollant, suscipiant, ac veneretur.

LAUS DEO.

T. O. M

FINIS